This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

, 8228.347

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ

ИСТОРИЈСКА РАСПРАВА

НАПИСАЛИ:

Мат. Станојловић и Мил. Ј. Гајић

Мото:

„Гради, кнеже, биће ти за душу,
И за здравље Високом Стевану.“

срп. нар. песма.

Ову је расправу наградила општина београдска са 400 динара.

ИЗДАЊЕ ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

БЕОГРАД

ПАРНА РАДИКАЛНА ШТАМПАРИЈА

1894.

Digitized by Google

SJ.av 8228.347
V

UNIVERSITY
LIBRARY
DEC 12 1968

Digitized by Google

НАПОМЕНА

Књига, коју предајемо у руке поштованим читаоцима, имаће, свакојако, својих мâнâ и недостатакâ, ма да је писана са љубављу и одношћу, коју сâм предмет расправе изискује.

Што писци несу могли успети, да је предаду потпунију и сређенију у руке читаоцима, узрок је тај, што су имали врло кратко време на расположењу. Али је ипак ова расправа и поред својих мâнâ и недостатака, које ће непристрасна критика изнети, по писце веома ласкавом реферату г. Свет. Вуловића, академика и ректора Вел. Школе, *добила прву видовданску награду „као један од најбољих досадашњих ђачких радова на нашој Вел. Школи.“*

Писцима је мило, што могу, на овом месту, захвалити г. Мих. Богићевићу, председнику општине београдске, као и осталој г. г. општинским часницима, на указаној им доброти, да ова расправа раније угледа света и да се непосредно штампа у књигу, а да не излази у „Општинским Новинама.“

Београд 4. децембра 1894. год.

Мат. Станојловић и Мил. Ј. Гајић.

Digitized by Google

Digitized by Google

ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ

(1.389—1.427. ГОД.)

„Гради, кнеже, биће ти за душу,
И за здравље Високом Стевану“.

Срп. нар. пес.

УВОД.

Приступајући историји деспота Стефана Лазаревића, која захвата време од 38 година, приступамо, у исто време, једном врло значајном и поучном делу српске историје

Косовском битком запечаћено је најсјајније доба српске прошлости, време од 200 година. Настављач те знамените прошлости, јесте деспот Стефан Лазаревић, који се свима силама трудио, да продужи српску државну идеју у духу Немањића и свога оца — кнеза Лазара. У нашој је власти само жеља и добра воља, да што вернije представимо ово, у сваком погледу, значајно време у српској историји. А у колико, према другим околностима, будемо успели, да одговоримо постављеном нам задатку, у толико ћемо се више радовати.

Digitized by Google

О деспоту Стефану Лазаревићу, доста се писало у нашој књижевности. О њему се може писати с више гледишта, као: ратнику, државнику, књижевнику и заштитнику књижевности и српском владару у опште. Ми смо поставили себи у задатак, да изложимо историју деспота Стефана Лазаревића у свима тим правцима; а колико будемо успели, неје наше да ценимо.

О државничкој радњи Стефановој, мишљења су подељена код наших историка. Неки историци веле, да је Стефан, према приликама, био од најзнатнијих српских владалаца у сваком погледу Други, пак, признају остале врлине Стефанове, али му свом жестином нападају државничку радњу. Ми ћемо, у току овог рада, видети у колико је оправдано и једно и друго гледиште, имајући увек у виду најважнију историјску погодбу — објективност.

Према природи догађаја у историји деспота Стефана Лазаревића, мислимо, да је подесан овакав распоред у току овога рада:

I. *Кратки преглед српских земаља од 1.371 до 1.389. године;*

II. *Стефан Лазаревић, као кнез од 1.389 до 1.402. године;*

III. *Деспот Стефан Лазаревић од 1.402 до 1.413. године;*

IV. *Деспот Стефан Лазаревић, од 1.413 до 1.427. године;*

Digitized by Google

V. *Унутрашња радња Стефана Лазаревића и*

VI. *Закључак.*

За основу овога рада служиће нам живот деспота Стефана Лазаревића од Константина философа, сувременика Стефанова. И ако је то један од најдрагоценијих споменика у нашој народној историји, ипак има доста непотпуности и нејасности. У разумевању и употреби Константинова дела, доста смо се користили радовима наших историка, који су писали о деспоту Стефану Лазаревићу. Остали материјал, који нам је стајао на расположењу, наводимо у току самога рада.

Пре него што пређемо на само излагање историје о деспоту Стефану Лазаревићу, напомињемо, да нам је веома жао, што имамо на расположењу врло мало времена (само 2½ месеца) за тако важан и знаменит део историје српскога народа, и по важности и по обиму.

Digitized by Google

I.

КРАТКИ ПРЕГЛЕД СРПСКИХ ЗЕМАЉА

(од 1.371.—1.389.)

Да бисмо разумели како ваља државничку радњу деспота Стефана Лазаревића, мислимо, да је неопходно потребно у кратком прегледу представити стање српских земаља, за време његова оца, кнеза Лазара.

После смрти цара Душана 20. децембра 1355. год., до смрти његова сина, нејаког цара Уроша, последњег Немањића, српска је држава нагло опадала. Урош је био слаб и немоћан владар, да обузда бесне великаше и одржи целину Душанове царевине. Држава се почиње распадати на мање државице; властела неје хтела ни да чује за цара Уроша, она је одвајала комад по комад Душанове царевине. Већ 1367. год. видимо Уроша, да влада на врло смањеним границама Душанове царевине. Још за живота Урошева, Вукашин и Угљеша оцепили су целу јужну половину Душанова царства. Вукашин се прогласи за срп

Digitized by Google

ског краља независно од Уроша. Душанове престонице, Скопље и Призрен, постале су престонице одметника цара Уроша. Никола Алтомановић, оцени велики део западне Душанове државе чак до Јадранског мора. Тако исто оцени се Зета Најглавнији одметник цара Уроша, краљ Вукашин, покушао је да спречи Турцима продирање у Јевропу, који су већ у то време били јако притеснили српске земље, али коначно пропадне 26 септембра 1.371. год. на реци Марици. На скоро за тим умре и последњи Немањић, нејаки Урош (2. децембра 1.371. г.)

Два су велика господара остала верна цару Урошу, а то су: Лазар Хребељановић и Вук Бранковић, чији ће нас потомци занимати у току ове расправе. С Турцима се већ у то време неје било шалити. Још 1.363. год. турски султан Мурат био се примакао зидинама Цариграда. После српске погибије на Марици, Турци су нагло продирали у српске земље. Многи господари јужног Душановог царства признају над собом врховно господарство османлијско а многи пропадну у борби с Турцима.

Земље северно од Шаре, биле су тако исто у злом стању. Унутрашња распра и борба појединих великаша из дана у дан је слабила и тај део Душанова царства, који је још био слободан од Турака. Али се нашао један српски великаш, који је све силе упо-

Digitized by Google

требио, да спасе српску државу од коначне пропасти. Тај великаш био је Лазар Хребељановић (1.372.—1.389. г.). После смрти цара Уроша, Србија је била обезглављена Најпопуларнији у народу био је Лазар, који је одиста жарко осећао за напредак српске државе. Њему падне у део да буде носилац српске државне мисли после Немањића. Примив се Лазар тога важног и тешког посла, развије сву делатност свога духа, да поведе српску државу бољим правцем, него што је ишла после смрти цара Душана. Њему је ваљало прво да рашчисти унутрашњу ситуацију. Важног српског великаша добије Лазар на своју страну, дав му своју кћер Мару за жену (1.371. год.), а то је био Вук Бранковић. Вук је ценио и уважавао свога таста Лазара све до његове смрти (1 389. г.).

Другог великаша Николу Алтомановића, за кога смо рекли да је оценио велики део западног Душановог царства, Лазар је уништио ратом, поделив његову земљу с босанским баном Твртком I.. Народ српски осећао је тежак терет на души својој. Несреће, које су сналазиле српски народ, мислило се, да долазе од проклетства цариградског патријарха. За то кнез Лазар измири српску и византијску цркву (1.375. г.).

У савезу с Лазарем радио је знаменити босански бан Твртко I.. У борби против мањих господара, а нарочито Николе Алтомановића,

Digitized by Google

Твртко је размакао границе своје државе. Он је био тада најмоћнији српски владар. Водио је своје порекло, по женској линији, од Немањића. Да би дао бољега полета својој држави, науми да се крунише краљевском круном. И заиста се, у Милешеву 1 377. год., на гробу српског просветитеља Саве, крунише за краља српског. Томе свечаном акту Твртка I. неје се противио његов савезник Лазар, него је и потпомагао, живећи у пријатељству с Твртком I. до своје смрти. Зета је у то време била раздробљена међусобним борбама; јужно од Шаре Турци су већ загосподарили, остала је још једина нада у Босну и Лазареву државу. И заиста та је нада била оправдана; они су се сваком приликом потпомагали и заједнички штитили опште српске народне интересе. Од 1380.—1389. год. турски су напади све више јачали на северне српске земље од Шаре планине. Године 1386. турски цар Мурат освоји од кнеза Лазара и сам Ниш. Идуће године турска војска продре у Топлицу, али буде страшно поражена од Лазареве и Твртковe војске на Плочнику 1387. г.

Тако нагло напредовање турске силе, забрине све господаре Балканског полуострва. Кнез Лазар уда своју кћер Јелу за Ђурђа II. Срацимировића, господара Зете (1386. год.). Ђурађ се покори Лазару и у свему га је потпомагао. Исте године утврди Лазар још боље пријатељство с босанским баном Тврт-

Digitized by Google

ком I.. Лазар је придобио за себе и бугарског цара Шишмана удајом своје кћери. Као што се види, Лазар је у велико радио на савезу балканских владара против Турака и сјајне успехе постигао

Кнез Лазар је радио неуморно; он неје ни једну згодну прилику пропустио, која би иоле могла бити на корист и славу његове државе. То је исто чинио и знаменити бан, а доцнији краљ, Твртко I.. Године 1387. Лазарева и Твртковa војека ишла је заједнички против Мађара, јер је Твртко желео, да завлада Далмацијом и Хрватском, а Лазар Мачвом. Твртко је то и успео, али Лазареву жељу спречи напад Турака.

Ну, да на краће сведемо стање српске државе, од смрти цара Уроша, па до значајне косовске катастрофе. После смрти Душанове држава је све више слабила и од бесних великаша комадана. После смрти Урошеве настаје грабеж, да се неје знало ко је господар кога краја „и ако тко буде цар господин Србљем и властелом и земли српској, да несу држани властеле дубровачки дати мне дохотка више писанога“[1]). Овоме не треба коментара. То је илустрација стања после Урошеве смрти. Личне врлине, популарност у народу и сродство с домом Немањића, подиже Лазара Хребељановића на владарско досто-

[1]) Mon. Serb., 183.—184.

Digitized by Google

јанство Србије. Лазар је оправдао поверење тако важног положаја и извршио поверену му мисију. За кратко време подигао је Србију из рушевина; створио јак савез балканских владара против Турака и духовно оснажио српски народ. Па да ли је српски народ био залечио ране грехова својих господара? Неје. Он је морао подлећи турској најезди 15. јуна 1389. год., на Косову, сложан и удружен, нанео је тежак удар турској сили, али је ипак морао подлећи. То је био последњи пут, кад је српски народ удруженом снагом дао отпор своме непријатељу. Кнез Лазар је погинуо; савез српских господара се раскинуо; српски народ је остао на милост и немилост судбине. Снажни босански краљ Твртко I., остао је, после Косова, једини моћан српски господар, али и њега ускоро нестаје с позорнице. Он је умр'о 1391. год. Каква је чињеница био у то време Твртко I, види се из писма одмах после косовске катастрофе, које му је писала општина флорентинска: „Али од свију најсрећније је Ваше Величанство, које је освештано тако славном победом, које спомен неће никада угинути, и за коју је, ако је Свемогући, као што се побожно веровати има, борцима и јунацима правог Христа, царство божије приуготовио, спремљена она права и безгранична слава“.[1])

---

[1]) Гласник XXXII., 175.

Digitized by Google

„Иза Лазара остала је удовица кнегиња Милица са два нејака сина, Стеваном и Вуком, те је у име њихово примила владу. Прилике су за њу биле веома тешке. И ако се Бајазит с главном војском вратио у Једрене, расуле су се поједине гомиле његове војске по земљи, робећи и палећи. Још горе беше што Милица не налажаше нигде потпоре. Вук Бранковић не хте признавати власт Лазаревих синова и поче помишљати, да завлада њиховом земљом; краљ Жигмундо, не гледајући на мир, удари са севера на земље нејаких кнежевића. Твртко пак беше везан ратом са Жигмундом. Све то присили Милицу, да прими мир, како га је Бајазит нудио“.[1])

Милица је остала са својим синовима да влада земљама, којима је владао кнез Лазар. Али је примила врло тешке услове мира. Обавезала се да плаћа Турцима данак и да их помаже у ратовима. За боље јемство мира, Милица дâ најмлађу своју кћер султану Бајазиту за жену. „Свакому је познато, да се јуначком смрћу Лазаревом закључује једно а отвара друго доба у животу народа српскога. Бој на Косову бијаше бој за самосталност и цјелокупност државе српске: она пропаде не од силе турске већ од неслоге домаћих кнезова, од издајства феудалних ренегата.... .

---

[1]) Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић Ист. срп. нар. I, 162. и 163.

Digitized by Google

страшна бијаше освета судбине, која стиже синове кнеза Лазара и Вука Бранковића“.[1])

Као што се види из ових кратких напомена, почетак владе Стефана Лазаревића био је у врло мучним околностима, али његов дух неје никако клонуо. Он се готово четири деценије борио с највећим тешкоћама, али је ипак српски народ, а старањем Стефановим, и његову државу оснажио: умно, морално и физички.

---

[1]) В. Јагић Истор. књижевности, I., 190.

Digitized by Google

II.

СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ,

као кнез од 1.389.—1.402. год.

Кнез Стефан Лазаревић, био је најстарији син кнеза Лазара, који је био ожењен Милицом, ћерком кнеза Вратка, потомка Вукана, сина Стефана Немање. По овоме, што рекосмо, излази, да је и кнез Стефан Лазаревић, и ако по женској линији, потомак дома Неманићског, потомак Стефана Немање. Но, по другима кнез Лазар, као да је био незаконити син Душанов „Цар Стефан роди два сина: *Стефана Уроша и великаго кнеза Лазара. Лазар не беше рођен од законите царице, но од некоторије кнегиње блудом рођен*“.[1]) Али има и треће мишљење, које вели, да Лазар неје ни једно од овога двога, т ј. ни рођак Неманићске лозе, по женидби са Милицом, ћерком кнеза Вратка, потомка Вуканова, ни ванбрачни син цара Душана, но да је он син деспота Иваниша, како тврди Ив Павловић

[1]) Споменик књ. III. 106.

Digitized by Google

(у Гласнику LVII. 129.), оснивајући то своје мишљење на основу натписа на гробу Иваниша Алтомановића у Дечанима, који гласи: „Сии гроб Ванишев Алтомановика, а внук деспота Ваниша, анепсеи кнезу Лазару. вечна му памет“.[1]) Ми мислимо, да нам је за ово питање најсигурнији извор наш Константин философ и да је према томе и Ил. Руварац то питање лепо расправио, у својој расправи о кнезу Лазару, доказујући, да кнез Лазар неје ни ванбрачни син цара Душана, као што тврди Дука и цароставник, нити пак деспота Иваниша, као што тврди Павловић, но да је син Прибца Хребељановића, а ожењен је био Милицом, ћерком кнеза Вратка, потомка Вукана, сина Стефана Немање.[2]) Дакле Лазар се сродио с домом Неманићским. Из тога брака Лазар је родио три сина: Стефана, Вука и Добровоја. који је свакојако млад умр'о, јер се нигде више не помиње, и пет кћери, од којих је најстарија била Мара, удата за Вука, сина Бранка Младеновића; Деспина удата у кућу Шишмана, бугарскога цара; Јелена удата за Ђурђа Срацимировића[3]); четврта, коју Љ. Ковачевић зове опет Јеленом, а Руварац јој не зна име, била је удата за Ни-

---

[1]) Mon. Serb. стр. 250.

[2]) О кнезу Лазару, 11.—12. Са овим се слажу и Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, у историји срп. нар. I. 151.

[3]) О кнезу Лазару 4. и Ч. Мијатовић, Балшићи Гл. IX. 212.

Digitized by Google

колу Гаревића (de Gara, Горјанског), бана мачванског, доцнијег Палатина угарског; а пету и најмлађу Оливеру (у нар. песм. Милева), после косовског боја, жртвовао је кнез Стефан турском цару Бајазиту.

Према, до сада познатим, нашим историјским изворима, тешко је одредити, које је године рођен кнез Стефан Лазаревић. Његов животописац и сувременик Константин философ, о томе ништа не каже, до само то, да га ставља на прво место, од остале браће, што значи, да је он био најстарији од Лазаревих синова. Но сад настаје питање, да ли је Стефан старији од сестара и од којих? Свакојако је Стефан био млађи од сестара, али не од свих, Оливера је била млађа од Стефана. Од наших историка третирао је ово питање, у колико је нама познато, само Ил. Руварац. И Ил. Руварац одређује године кнеза Стефана релативно, према годинама Ђурђа Бранковића. Године 1433. пролазио је кроз Србију неки витез француски, по имену Бертрандон де ла Брокијер, видео је деспота Ђурђа Бранковића, разбирао је за његове године и, ваљда по извештају, забележио је, да деспот Ђурађ има око 58—60 година [1]) Кад се претпостави да је Брокијер, како каже, и посетио деспота у његовом двору, као и то, да тај разборити витез француски

[1]) Гласник VI. 216.

Digitized by Google

неје питао ма кога, но да је питао човека од каквог положаја у Ђурђевој држави, можда и самога посланика, који га је пратио, и кад му је тај одговорио на питање, значи да је тај поуздано знао, да Ђурађ има толико година. Дакле он каже, да 1433. год. Ђурађ има 58—60 година. Ако сад не узмемо ни 58. ни 60. годину, но узмемо средину између те две године, онда је године 1433. Ђурађ Бранковић имао 59 година. Но Стефан је био свакојако старији од свога доцнијег посинка Ђурђа, по самом том појму, да отац мора бити старији од сина. Дакле Стефан је био старији од Ђурђа. Али сад настаје питање, па колико је баш Стефан био старији од Ђурђа? На ово питање тешко је одговорити. Стефан је био свакојако старији од својих сестрића Ђурђа и Гргура, али не баш много. Ил. Руварац, с претпоставком, узима, да је Стефан био старији од Ђурђа 4 године, те према томе године 1433., када је Ђурђе имао 59 година, по казивању онога француског витеза, Стефан, да је био жив, имао би 63 године. Но како је Стефан умр'о пре 6 година (1427.), то је он 1427., када је умр'о, имао 57 година. Кад знамо, да је 1427. год. Стефан имао 57 год., онда неје тешко израчунати које се године Стефан родио. Кад од 1427. одузмемо 57 излази, *да се кнез Стефан Лазаревић родио 1370. године.*

Digitized by Google

У време косовске битке, Стефан је био младић од својих 19 година, а шта је с њим било до битке на Косову, где се васпитавао и где је провео младост, што би врло интересантно било знати, на основу историјских података, којима данас располажемо, не можемо знати, но оно што знамо, можемо само нагађати, по народним традицијама. Тако — бележи — Вук Ст. Караџић: „У народу се нашем приповиједа, да је Високи Стефан по смрти оца својега побјегао у Московску, па послије неколико година од онуда с војском преко Мађарске дошао у Србију, и с Турцима се био, и надвладавши их и претјеравши их преко мора, бацио за њима свој буздован говорећи: „Кад овај буздован изишао на сухо, онда се и Турци вратили амо!“ А буздован одмах сам изиђе на бријег. У том му се анђео јави, говорећи: „И ти можеш, и коњ ти може, али ти Бог не да!““[1])

Ето какве су традиције остале у народу о Стефану Лазаренићу. Ако смемо поверовати, а Ст. Новаковић, на истом месту, у оскудици историјских факата, вели: „да историја нема шта друго до да потврди ту народну оцену“, онда би следствено изашло, да је Стефан провео своју младост на двору својих родитеља, у престоници њиховој, у граду Крушевцу, где би се, по свој прилици, морао и васпи-

---

[1]) Срби и Турци XIV. и XV. в. 373.—4.

Digitized by Google

тавати, на двору својих родитеља. Ну, по народним песмама, Стефан као да је још раније био послат у Русију, јер кнез Лазар пред полазак на Косово, тумачећи сан својој госпођи кнегињи Милици вели:

„Пак имадеш у Русији сина,
„Свога сина високог Стевана“,[1])

одакле би изашло, да је Стефан, још пре боја косовског, био послат у Русију, сигурно на васпитавање, али кад је послат, то не знамо. Али, као што рекосмо, то су све нагађања, по народним традицијама, којима ми не смемо поклонити историјску пажњу, пошто немамо никакав поуздан позитиван историјски факт који би нас могао несумњиво о томе убедити.

Као поуздано можемо узети, да је Стефан остао после смрти очеве младолетан, као што смо напред и извели, и да је имао 19 година. Да је Стефан био младолетан, о томе нас најбоље уверава његов биограф Константин философ, који каже, како је у почетку Стефанове владе. руководила државним пословима мајка му кнегиња Милица, и како се Стефан, поставши пунолетан, одликовао у свему мудрошћу и врлинама, које треба да има један владалац.[2]) Но то се може још лепше видети и из „Повеснога Слова“ о кнезу Лазару, у

---

[1] Косовска споменица 15.

[2]) Гласних XLII. 263.—266.

Digitized by Google

коме се каже, како се кнегиња Милица, као мушка глава, борила са свима и спољним и унутрашњим неприликама, које су Србију сналазиле после боја косовског. „И тако српска земља, која је изгледала као да ће сва опустети и са свим пропасти, опорави се опет као што је и пређе била и вољом Божијом поста угледна, и напредоваше многољудним и свенародним насељењем. *По том достохвални Стефан, доспевши у савршен мушки узраст, би од Бога с више изабран, и прими родитељски скиптар с благословом и молитвама рукоположењем патријарховим*“[1]) и т. д.. У тако тешким приликама, какве су биле настале у Србији, после погибије на Косову, мучно би се умео наћи и какав силни и мудри Душан, а камо ли још неук, неискусан и невешт државним пословима млади Стефан Лазаревић. Истина и Турци су скупо платили победу на Косову, што се види по томе, што су одмах после битке устукнули натраг, ма да су истина имали и они домаћих размирица, борбе о султански престо, не могући даље да продиру у Србију, али су ипак они могли сметати Стефану, да уреди унутрашње ствари у земљи, јер се Бајазит вратио у Једрене само са главном својом војском, а поједине гомиле, расуле су се по српским земљама, пљачкајући, робећи и уништавајући огњем све на што су наишли.

---

[1]) Летопис Мат. срп. књ. 117. 115.—16.

Digitized by Google

Вук Бранковић и ако је признао првенство на престо кнезу Лазару, оцу Стефанову, неје хтео учинити то Лазаревом сину Стефану, те тако одмах искрсне у Србији борба за превласт, борба о првенство или управо династичко питање, и имало је да се реши питање, хоће ли у Србији носити круну Немањину син кнеза Мученика — Стефан Лазаревић, или ће је носити Вук, син Бранка Младеновића. Да је било у српских великаша, а нарочито у Вука, више патриотизма, и да су већу пажњу поклањали спољној политици, они би претпоставили своје интересе и претензије државним, а не би чекали, да долазе Турци да им решавају њихове чисто унутрашње ствари, т. ј. династичко питање, и отуд да опет они, по обичају, вуку за себе користи. Народ и властела били су подељени у два табора. На једној страни имамо Лазареву удовицу са младолетним синовима, која као *најближа рођака* дома Немањићског, тражи, за свога најстаријега сина, круну Немањину; и на другој страни Вука Бранка Младеновића, који је себе сматрао за најстаријега од господе српске, а међу тим претендовао је и на то, што је био ожењен Маром, ћерком кнеза Лазара, и који тражи за себе круну. Ч. Мијатовић[1]) изводи, али мислимо погрешно, да је Вук истакао своје претензије на српски

[1]) Ђ. Бранковић, I., 15.

Digitized by Google

престо, *као најстарији потомак Немањића у мушкој линији,* јер он неје био никакав потомак Немањића, бар би он то сâм казао, док на против он се потписивао „ја Вук - син Бранка Младеновића“, и т д.. Може се узети да је се Вук само ородио са домом Немањића, женидбом с Маром, ћерком кнеза Лазара, а врло је вероватно, да је и његов отац Бранко био ожењен каквом рођаком Немањића, пошто је добио титулу „севастократор“, која се давала само царским рођацима, али и то је далеко сродство и то по женској линији, а *никако Вук неје потомак Немањића у мушкој линији.*

Некада је заиста и било разлога, да Вук попусти пред Лазарем, човеком који је по годинама а и по сродству био најстарији члан дома Немањићског, по женидби с Милицом, ћерком кнеза Вратка, потомка Вуканова, али сада, када он мученички испушта душу, мислио је, да апсолутно нема разлога да он сада, као најстарији од господе српске, а ожењен ћерком Лазаревом, попушта пред једном женском главом и према још младолетним шурацима својим Стефану и Вуку. Већина властеле била је свакојако на страни Милице и синова јој, јер њима неје могла да исчезне испред очију тако рећи јучерашња слика — грозна трагедија — која се одиграла пред њиховим очима на тужном Косову, у којој гине велики Мученик, који је свој народ то-

Digitized by Google

лико љубио и чувао, па сада признати претензије Вуку, и протерати његову удовицу са синовима из њене престонице Крушевца, значило би, да су неправедни и незахвални према човеку, који је својом главом откупио њихове. И сама та помисао била је јача од свих претензија Вукових. И заиста већина властеле неје могла бити толико неблагодарна према кнезу Мученику и признала је право младом Стефану Лазаревићу. Поред свега овога, удовица покојног кнеза Милица била је жена у сваком погледу похвале достојна. „Њезина слика у манастиру Раваници потврђује и у неколико допуњује њезину историју. У њојзи видите одмах жену велике лепоте и кнегињу велике енергије. У самој слици њезиној видите, да је то жена која, под љубазним погледом мужа свога, може да је јагње пуно кротости и милине, и опет жена која у хуци светске борбе, може да је лавица која риче“.[1])

Ове неколике врсте, мислимо, довољне су, да нам објасне, каква је била та жена. И са таквом женом имао је Вук да се бори о српски престо.

У први мах као да је владала збуњеност и на једној и на другој страни, види се нерешљивост, коме ће да иду, те да им реши о велико и важно питање, као да су увидели, да мешање неког трећег у њихове до-

---

[1]) Ђ. Бранковић I, 15.--16.

Digitized by Google

маће ствари, имаће великог утецаја на политику српске државе. Да је владала збуњеност и нерешљивост најбоље се, мислимо, види из једне дубровачке листине писане 1390. год. 9. маја Вуку Бранковићу и госпођи му Мари и синовима њиховима Гргуру, Ђурђу и Лазару, и на једном месту, у истој, кажу: „ако ли би дошло до тогаи времена, шта Бог не дао, тере не узможе господин Влк држати земљу српску, ну га иждену Угри или Турци или тко ини“,[1]) одакле се види, да су и Дубровчани били увидели то њихово устезање и скоро после године дана, они, као и Вук, не знају, да ли ће Стефан и Милица ступити у савез, против Вука, с Турцима или ће пак с Угрима.

Значајно је, да су се одмах јавили и Турци и Мађари, као посредници између Милице и Стефана с једне и Вука Бранковића с друге стране. У први мах Турци су били више наклоњени Лазаревој удовици и малодетним јој синовима, но Вуку који је гледао да добије помоћи са запада. Јест, али ово је уплашило Мађаре, те не гледајући на уговор који су не давно утврдили с кнезом Лазарем, но упадну са севера у земље нејаке деце Лазареве. Овај су уговор мира начинили Мађари с Лазарем на три месеца пред битком косовском посредништвом зета кнеза Лазар

---

[1]) Mon. Serb. стр. 215.

Digitized by Google

Николе Горјанског.[1]) Пада нам у очи, да је Љ. Ковачевић, на поменутом месту одустао од онога што је казао у Отаџбини IV., 144. т. ј. у ов ј последњој књизи рекао је, да је Никола Горјански *унук Лазарев по кћери Јелени,* а у својој историји вели: *„посредништвом свога зета Николе Горјанског“*... Ово даје потврде оном нашем мишљењу, које смо раније навели, да је Никола Горјански, Палатин мађарски, *био зет кнезу* Лазару, *а не унук.*

Но, да бацимо један летимичан поглед на турску царевину, да видимо како тамо ствари стоје, после победе на Косову, ако се то може назвати победом. И у турској царевини настали су нереди и отимања о престо. Јакуб млађи син Муратов неје хтео да призна првенство, на престо, своме старијем брату Бајазиту, и ако се овај још у самој битци косовској прогласио за султана, предузео команду у своје руке и довршио борбу. С тога је овај морао одмах, после свршене битке на Косову, да иде у Једрене, престоницу свога оца, а сада већ своју, да утишава нереде и буне, да му се не би истргао из руку мач пророков. Можда је ово и нагнало Бајазита, да одмах понуди Стефану мир, који се доцније и углави и на који ћемо се вратити мало после. Бајазит пошто ухвати свога брата Јакуба, удави га и тиме у неколико стипа побуњене

---

[1]) Љ. Ковачевић, и Љ. Јовановић Истор. срп. нар. I., 159.

Digitized by Google

елементе у својој држави и сада је могао, да се погађа и углављује мир с кнегињом Милицом и сином јој Стефаном. Стефан и Милица, као што смо напоменули на једном месту, били су још у забуни и колебали се шта да раде. У земљи хаотично и неизвесно стање. Жигмундо, мађарски краљ, погазио уговор, који је на три месеца пред бојем косовским закључио с Лазарем, краљ Стефан Твртко I, на кога би могли рачунати и на кога су упиране очи са свих страна после смрти Лазареве, био је такође у завади са Жигмундом, а опет бојали су се пљачкања „јер не само од Турака прећаше опасност, но и западни (Мађари) око њих спремише се на рат, а уз то (насташе) и међусобни раздори: једних који су били подручни, а други који су били самостални“,[1]) главни финансијски извор — Ново Брдо — у турским рукама, шта им је друго и остало, но да приме понуђени мир, па ма и не баш под повољним условима и прихватили су понуђени им мир. Наш Константин философ прича нам, да је држано веће на српском двору, да су се питали за мишљење и савет и патријарх и свеколико свештенство и кад су сви световали Стефану и Милици „да би се Христом названо стадо спасло од вука који га погубљају“, треба да се прими мир. Даље прича, како су, на тур-

---

[1]) Гласн. XLII., 263.

Digitized by Google

ски двор, послани људи — посланици — најпаметнији, који су потпуно разумевали и најбоље познавали ондашњу ситуацију. Још су се, вели Константин, посланици, при поласку, договорили с Милицом, да понуде султану за жену њену најмлађу ћерку Оливеру.[1]) Кнегиња Милица заиста је била у тешком положају. Дати своје мезимче за жену ономе, који је пре кратког времена наредио, да јој се муж погуби, дати је невернику, који јој упропасти оца и браћу на Косову и који чека час па да јој зграби и оно мало земаља и да јој одузме а можда и погуби и последњи плод утробе њене — синове јој — заиста грозно! Али кнегиња Милица била је жена паметна, разумна и патриотична и претпостављала је своје муке и болове, боловима и патњама свога народа, и волела је, да не гледа бесне Турке пред својим очима, па ма удалила од себе и мезимицу своју. Дакле и у Србији се прибегло тој политици, да принцезе својом невиношћу откупљују слободу свога народа, чему су већ раније били прибегли Грци, па доцније и Бугари

Кад су Стефанови посланици приспели у Једрене, султан их лепо прими и углаве мир под овим условима:

а.) Да Стефан влада, као кнез, у земљама свога оца;

---

[2]) Гласн. XLI., 263.

Digitized by Google

б.) Да Стефан и брат му Вук са својим племићима и осталима т. ј војском српском, сваке године морају ићи на службу султану и да га помажу у ратовима;

в) Да Стефан плаћа данак султану; и

г.) Да се Стефанова сестра Оливера уда за султана Бајазита.

Истина да Константин ове услове неје баш овако навео, но то се да̂ извести из његова причања, да су ове четири тачке биле као најглавније. И тако је сада Стефан, као најстарији брат, а сада и кнез, морао лично да одведе своју сестру Оливеру султану Бајазиту у Једрене. Константин философ помињући Оливеру приликом смрти Стефанове, с похвалом говори о њој, како је с Божијом помоћу „била помоћница да се избави отачаство као она стара Јестира“, т. ј. и она је као негда Јестира отишла ка иноверном цару, те му се умилила и угађала му, да би само избавила свој народ и „от толе порабоштена бист српскаја страна“.[1]) Бајазит је Стефана и сестру му Оливеру лепо дочекао, нарочито му се допао Стефан и од тада се понашао према њему, не као према васалу, но *као према сину*. Том приликом сигурно је Стефан водио изближе говор с Бајазитом о самим условима закљученога мира и том приликом, тражио је од султана допуштење, да

---

[1]) Гласн. XLII., 263.

Digitized by Google

може пренети мошти свога оца — кнеза Лазара, — који је прво био сахрањен у Приштини, која је тада већ била у Бајазитовим рукама, у Раваницу Лазареву задужбину, и Бајазит му је одобрио. Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић[1]) кажу, да је тело кнеза Лазара било први пут сахрањено у Грачаници. Само је штета, што несу навели од куда они то знају? Ил. Руварац[2]) наводећи белешку о преносу моштију кнеза Лазара, помиње у истој Приштину, а такође и писац „Повеснога Слова", који је био очевидац, спомиње Приштину, а с тиме се слаже и Новаковић.[3]) Како за Ковачевићево и Јовановићево мишљење, немамо никакве потврде, то ћемо и ми остати при оном првом мишљењу, т. ј. да је тело кнеза Лазара првобитно било сахрањено у Приштини. Но да поменемо и то, да Љ. Ковачевић признаје, да у опису живота и преносу тела кнеза Лазара стоји *из Приштине* у Раваницу. Дакле стоји Приштина, а не Грачаница.[4]) Но можда је Љ. Ковачевић доцнијим испитивањем (јер му је истор. срп. нар. од 1891. год. а чланак у Годишњици од 1888.), дошао до убеђења да је Грачаница, а не Приштина.

---

[1]) Ист. срп. нар. I., 161 у примедби.

[2]) Летопис Мат. срп. II., 113.

[3]) Срби и Турци XIV. и XV. в., 231.

[4]) Годишњица X., 222.

Digitized by Google

Што се тиче времена, када је овај мир закључен, између Стефана и Бајазита, не можемо тачно знати. О њему можемо само нагађати, а као поуздано знамо то, да је био пре преноса моштију Лазаревих у Раваницу. Па како се сви наши историци слажу у томе, да су мошти кнеза Лазара, пренесене после две године од битке косовске, то излази, да су оне пренесене свакојако 15. јуна 1391. године. Дакле и мир је овај морао бити закључен после косовске битке, а пре 15. јуна 1391. год.

Кад се кнез Стефан вратио из Једрена, где је, као што смо казали, измолио од Бајазита допуштење, да пренесе мошти свога оца, прва му је брига била да приступи послу. Али можда неје баш одмах, можда је чекао, да то изврши баш после пуне две године, а за то је време чинио припреме, да тужна свечаност буде што сјајнија. Када је и с припремама био готов и када се приближио Видовдан, тада се искупе митрополити, епископи, игумани и племићи и оду у Приштину, да пренесу мошти Лазареве. Пошто је одстојана свечана служба, приступе послу и: „откривајут гроб и обретајут светије мошти јего цели и нерушими и много благовоније испуштајуште јакоже и нинја видими сут. И пренесше и в јеже от њего сзданем монастири честне положише в лето 6899.=1391“[1]). Тело

[1]) Споменик III., 96.; Примери књ. ст. слов. јез. од Нов 267.

Digitized by Google

је, дакле, Лазарево из гроба подигнуто цело и неразрушено, завијено је у царску багреницу и понесено у свечаној пратњи ка граници Стефанове државе, пут манастира Раваница.

Значајно је, да Вук Бранковић, неје дошао на ову тужну свечаност. но је, у путу, са својом женом најстаријом ћерком Лазаревом, пресрео ову пратњу, пратио је донекле, па се врати своме двору. Ту, где је Вук Бранковић оставио тело Лазарево, ту је и пренећило у Брвенику у задужбини сестре Лазареве Драгиње, (удате за лапскога властелина чеоника Мусу, с којим је имала синове Лазара и Стефана Мусића,[1]) и синова јој Лазара и Стефана Одатле су сутра дан мошти Лазареве приспеле на српску границу, где их је дочекао кнез Стефан с мајком и братом, с господом и племством и с мноштвом другога света. Место, где је Стефан причекао тело Лазарево, може бити, како мисли Ст. Новаковић, око данашњег Преполца. У опису о преносу моштију Лазаревих вели се, како је Милица, пришавши телу свога мужа, у највећој тузи, простила се по њему, тако да су је једва онесвешћену одвојили. Многобројно свештенство свих редова, господе, властеле и безброј народа, пратили су мошти Лазареве

---

[1]) Истор. срп. нар. од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића I., 152.

Digitized by Google

од Приштине до Раваница, са свима почастима и поштовањем. које се само светитељима чине, допраћено је тело Лазарево у Раваницу, у коју је са највећом свечаношћу положено. Тај пренос моштију Лазаревих био је 15. јуна 1391. године. Напоменули смо напред, да Вук Бранковић неје био присутан подизању тела Лазарева из Приштине и отуд би настало питање зашто неје? На то питање не можемо ни приближно одговорити, јер немамо никакав извор, из кога бисмо могли то дознати. Можда неје за то, што су Приштину тада држали Турци, а можда и за то, што ни кнез Стефан неје ту био, но га је дочекао на граници своје државе, па и он угледајући се на Стефана, неје нашао за нужно да долази, кад сами синови с мајком несу дошли, те би се тиме као хтео изједначити са Стефаном у господству, чинећи св. моштима кнеза Мученика почасти, какве владаоци чине. Но ми знамо и из народних песама, да је Вук био рода господскога. а међу тим Стефан се неје хвалио својим господством, те можда неје дошао, једино угледајући се на Стефана.

Дотле је отправљала државне послове кнегиња Милица, у договору с поглаварима државним, а тада, пошто је Стефан био већ пунолетан, предата му је и власт, с титулом кнез, јер су га за таквог признали и Турци и он се сада потписује: *„В Христа Бога благоверни господин кнез Стефан и брат му госпо-*

Digitized by Google

дин Влк".[1]) И сад, када је Стефан примио власт у своје руке, ипак је имала утецаја у државним пословима и кнегиња Милица. Још док је управљала кнегиња Милица, као регенткиња свога сина, потврдила је оне повластице Дубровчанима, да могу слободно трговати по Стефановим земљама, па је то, ваљда одмах чим је примио владу, учинио и Стефан, јер у потврђењу привилегија Дубровчана од 2. децембра 1405. год. вели: „и господство *ми што им је било записало до данашњега дана и утврдило, сија вса потвржда господство ми записанијем сијем*",[2]) види се, да је то већ био учинио раније.

Док је све ово кнез Стефан с мајком и братом посвршавао, т. ј. докле је углавио мир с Турцима и докле је пренео мошти свога оца у Раваницу, ни Вук Бранковић неје седео скрштених руку. Он је тражио потпоре и заштите, па како се Стефан приближио Порти и сродио се са султаном Бајазитом, дакле тражио је потпоре на Истоку, природно је, да ју је Вук тражио на Западу и нашао је у Дубровнику, што се најбоље види из једне дубровачке листине од 9. маја 1390. год., у којој се обвезују, да ће да приме Вука с целом његовом породицом и имањем његовим у њихов град „ако ли би дошло до тогаи

---

[1]) Mo·. Serb, 264. стр.

[2]) ibid., стр. 266.

Digitized by Google

времена, што Бог не дан, тере не узможе господин Влк држати земљу српску, ну га иждену Угри или Турци или тко ини, да ми примемо господина Влка и госпоју Мару и них децу и них ризницу у наш град на нашои вере без всаке сумне".[1]) Ово је можда било око оног истог времена, када се и Стефан мири с Турцима. Но наскоро се ситуација мења. Вук се мири с Турцима и они га признају за господара оних земаља, које је и пређе имао, за владе кнеза Лазара. Михаило из Островице изриком напомиње, како је султан Бајазит поделио српску земљу између Стефана и Вука, давши „Стефану Мораву а господару Вуку земљу, која се зове Ситница".[2]) То измирење своје с Турцима, јавља Вук Дубровчанима својим писмом од 21. новембра 1392. год., које је писао у Приштини, овако: „Влк. син севастократора Бранка, унук Младена војеводе, пишу, да јест ведомо всакому чловеку, како сложих мир с Турци, и приложих великому господину цару Бајазиту, и сложих ш ним мир, расписах землју всу, колико јест в области мојеи, како кјемо плакјати данк Турком".[3]) Дакле Турци измиривши се с Вуком, признали су га за господара оних земаља, у којима је управљао

[1]) Mon. Serb., стр. 215.
[2]) Гласник, XVIII., 80.
[3]) Mon. Serb., стр. 223.

Digitized by Google

и за владе кнеза Лазара. Питање је сад, под каквим је условима Вук признат за господара? У мало пре наведеном писму, Вук, јављајући Дубровчанима за измирење, сам нам признаје, *да ће плаћати Турцима данак,* а да је био и услов да Вук помаже Турцима с војском, можда је постојао, пошто је Вук био турски васал, али га ни у једној битци не видимо да помаже Турке, докле год је владао у својим земљама. Вука су, као господара, у тим земљама, признавали и Млечићи и Дубровчани, па као господар, у својим земљама, ковао је и новце, од којих су се до данас сачувале седам разних врста[1]). На својим повељама Вук се потписивао: „в Христа Бога благоверни Влк Бранковић, господар Срблем и Подунају“.[2]) Вук се измирио с Турцима после Стефана, јер се Стефан, као што смо напред казали, измирио у 1.391. год., а Вук је, по свој прилици, идуће 1.392 године, јер тек 21. новембра 1.392. год. јавља то својим пријатељима Дубровчанима.

Докле је Стефан удешавао своје односаје с Турцима, он је био узнемириван чешће са северне стране, од својих суседа Мађара. Свакојако, докле Стефан још неје склопио мир с Турцима, у Србији је владало неко хаотично стање. У Србији су биле две пар-

---

[1]) Š. Ljubić. Opis jugosl. nov. 158.

[2]) Mon. Serb., стр. 223. и 224.

Digitized by Google

тије. Једна је захтевала ради спокојства у земљи. да се с Турцима углави мир: а друга је хтела. да се. ослањајући се на Мађаре, продужи рат с Турском на живот и смрт. Представник прве партије. била је кнегиња Милица са синовима. а представник друге партије. био је Вук Бранковић. Па, кад је надвладала Миличина партија. и Стефан закључи мир с Турцима, под условима истина врло тешким, које смо напред изложили, Мађарима неје то никако годило. јер су сматрали Србе за турске савезнике. Једно то, а друго што су се хтели и они користити том српском несрећом и хтели су, да у том хаотичном стању „лове рибу у мутној води“, учинило је, те су они неколико пута нападали на северне границе Стефанове државе. Мађари не гледајући на мир, који су учинили с кнезом Лазарем на три месеца пред битку косовску, одмах после смрти Лазареве, упадну у Стефанове земље и утврде се у Београду и Мачви, а у месецу октобру исте 1.389. год. упадају опет и улазе дубоко у Стефанову државу и отимају градове Борач и Честин у Гружи.[1]) Па несу само нападали на Стефанове земље, но су нападали и на земље босанскога краља Стефана Тврткa I., за време, док се још војска Тврткова враћала с Косова под Влатком Вуковићем, те му отму град Клис и др., но

[1]) Љ. Ковачевић. Годишњица X., 236.

Digitized by Google

Твртко опоравивши се брзо, пошље нову војску у Хрватску (месеца августа), и Мађари се не могаху одупирати српској војсци и у месецу децембру, буду тако потучени, да су се морали срамно повлачити, и до краја 1.389. год. Твртко поврати све градове, које је тога лета изгубио.[1]) Но доцније им је лакше било војевати на тој страни, када енергичног и мудрог Твртка I. замени на босанском престолу Стефан Дабиша, јер Мађари овога победе и натерају на онако сраман ђаковички мир месеца јула 1.393. год.. Турци да би сузбили ове мађарске нападе, нападну у лето 1.390. године, преко Србије и Бугарске, на Мађарску, али их северински бан Никола Перењ сузбије, те се врате натраг. Још су Мађари упадали у Стефанове земље и 1.392. године.

Но Бајазитовој сили не могаше нико стати на пут. Он је све даље и даље продирао. Његови су васали били: Краљевић Марко и Бег Костадин, кнез Стефан Лазаревић, за тим 1.391. год постаде му васал и влашки војвода Мирча, па победивши Мирчу, продре чак и у Срем, али га код Манђелоса потуче Јован Моровићки. За тим у месецу јануару 1.391. год. продре чак и до Зете и Драча, где у једном бој у ухвати и самог господара зетског Ђурђа Срацимировића. При оваком наглом

[1]) Истор. срп. нар. Љ. Ковачевић и Ј. Јовановић I., 163.

Digitized by Google

освајању и ширењу турском, неје се могао одупрети ни Вук Бранковић, те је и он погао главу пред султаном Бајазитом, признавши га за свога сизерена. Да је га признао за сизерена, види се из Вукове повеље од 21. новембра 1.392. год. у којој каже: „пишем да је свакому човеку на знање, како утврдих мир с Турцима, и *подврго́х се великоме господару цару Бајазиту*“.[1]) Султан Бајазит жељан славе на бојном пољу, неје се овде уставио, но је терао и даље. Тако је на северо-источном крају Србије заузео град Голубац, па се одатле упути ка ушћу Мораве, хотећи јамачно да заузме и Смедерево. Али мађарски краљ Жугмундо пође с војском, да спречи Бајазита од даљег продирања. И заиста Турци се повуку натраг, али сад упадају у те крајеве Мађари, тобож гонећи Турке, те варварски опљачкају Браничево, па низ Млаву допру чак до Ждрела, па се врате натраг. Ну, до овог времена се већ био измирио с Бајазитом и Ђурађ Срацимировић, и уступивши Бајазиту градове Скадар и Дриваст, пуштен је у слободу. Овај поступак Ђурђа Срацимировића, поплаши слабог и болешљивог господара Драча Ђурђа Топију, зета Вука Бранковића, те он уговори с Млечићима, ако би умр'о, да оставља град Драч њима Ово се заиста и

---

[1]) Mon. Serb. стр. 223.

Digitized by Google

испуни, јер он умре у октобру исте године, и лукави се Млечићи дочепају града Драча.

И ако је се Вук Бранковић измирио са султаном Бајазитом, наишта га је, можда у неколико принудило и измирење Стефаново и Миличино, ипак он неје престао шуровати с Млечићима и Дубровчанима а и са Угарском, што га је довело у подозрење код Бајазита. Шта више, то је његово шуровање било очито, јер су га 1.394. год Млечићи, сматрајући га као одана им пријатеља, примили за свога грађанина, заједно с његовим синовима и наследницима, а опет не видимо га ни у једној битци да помаже Бајазита, што је, као васал, морао чинити, све га је више и више доводило у сумњу код Бајазита. То шуровање Вуково с Млечићима неје се допадало ни кнезу Стефану, јер он у то време неје био у најбољим односима с Млечићима Дакле, у то време, Стефан и Вук размимоилазили су се у политичким погледима, Стефан се ослањао још на Исток, а Вук. и ако се измирио с Турцима и ови га признали за господара у земљама око Ситнице, ослањао се на Запад. Па како је Стефан хтео. да одржи свој сизеренски положај према Вуку, какав је имао и отац му, а имајући много већег уплива на турском двору, изради с мајком Милицом, те га Бајазит свргне и истера из његових земаља, а његову земљу да својим шурацима Стефану и Вуку. Орбини црта положај Лаза-

Digitized by Google

ревих земаља, по ле боја на Косову. овако: „После смрти Лазареве остаде господар једнога дела Рашке (Србије) Вук, а други припаде Милици, жени Лазаревој и двојици њених младих синова, Стефану и Вуку. Не би за дуго, а између њих се изметнуше многе и озбиљне несугласице. С тога се Милица обрати на султана, који одузе од Вука Бранковића земљу и даде је својим шурацима, синовима кнеза Лазара порушивши вароши и градове, које је Вук држао у Србији. Жени Вуковој Мари, и синовима Гргуру, Ђурђу и Лазару би остављено земље колико је потребно било да се издржавају. Турци за себе задржаше два града (на др. месту Звечан и Јелеч). А Вук Бранковић, кога је турски цар био бацио у тамницу, би одмах по том пуштен, али умре од муке, ма да се сумња да га је отровала таштa".[1]) Дакле и Орбини, који је се могао свакојако служити изворима које ми данас немамо, зна да је Вук збачен са управе у својим земљама. О томе нас уверавају и наши домаћи извори, из којих се види, да је Вук збачен 1.396. године. Тако наши извори не знају, да је Вук учествовао у битци против влашкога војводе Мирче, која се десила 10. октобра 1.394 год., што је као турски васал морао чинити; за тим не знају ни да је Вук учествовао у битци на Никопољу 28. септембра

[1]) Срби и Турци XIV. и XV. в., 237.—8.

Digitized by Google

1 396. год, после које је одмах и збачен са управе, нити помаже Турцима против Босне 1.398, год., па кад га у свима тим биткама не видимо као помагача и васала Бајазитова, значи да он тада неје ни владао у својим земљама, а да је био свргнут са управе, сведочи нам и један пасаж, који гласи: „Volcho Brancovich siando morto et dismesso de la sua signoria".[1]) У неколико може нам послужити као доказ и то, што се Дубровчани обраћаху с молбама само Стефану, а несу и Вуку Бранковићу, да се заузме код Турака за њихова два грађанина, који су окривљени за то, што су у његовој земљи куповали заробљене Французе код Никопоља.[2]) Тако исто и у другим дубровачким писмима, обраћају се *само Стефану* и моле га, да поклони своју високу пажњу њиховим трговцима, који путују по његовој земљи ради трговине,[3]) а Вука Бранковића нигде и не помињу, и на послетку зашто Млечићи, ти верни и одани пријатељи Вукови не предадоше њему, своме „предрагом и великом" пријатељу онај сестрин накит у вредности од 200 дуката, но га предадоше доцније (12. јуна 1.406. г.) његовим синовима? Све то сведочи, да је Вук Бранковић у 1.396. години био збачен са управе у својим земљама.

---

[1]) Пуцић I. Срп. споменици, XXX. стр. примедаба.
[2]) Ibid. I., бр. 15.
[3]) ibid., бр. 12. и 22.

Digitized by Google

„И доиста, нашим домаћим изворима даје се потврдити, да је држава Лазаревих синова допирала до Зете у времену од 1.396. до 1.398. године“, вели Љ. Ковачевић.[1])

О смрти Вуковој има више верзија. По сеченичком летопису од 1 501. год. Вук је отрован у Маћедонији, и ту је дошао из св. Горе његов брат Радоња, назван у калуђерству Ђерасим, однео му тело и сахранио у св. Гори По рачанском летопису од 1.680. год. Вук је умр'о у Београду, али ово је невероватно. јер је Београд тада био у рукама мађарским. Орбини је забележио две верзије о смрти Вуковој. Прва би се готово слагала са оном верзијом, коју смо извели из сеченичког летописа, т. ј. да је отрован и умр'о у Маћедонији и да га је брат Радоња однео и сахранио у св. Гори, а по другој, што је вероватно, да је узео по народној традицији и из које се може узети као истинито само то, да је Бајазит само затворио био Вука. Троношац је забележио после 1.722. год., по традицији, да је Вука прогутала земља близу Травника и то се место зове *Вуков Клокот.*[2]) Неки сумњају, да га је отровала таштa кнегиња Милица, неки да га је Бајазитов син Муса затворио у Пловдиву, да је он ту поткупио стражаре, побегао и дошао у земљу

[1]) Вук Бранковић. Годишњица X. 243. (У Годишњ. стоји од 1.394. до 1.398., али по личном објашњењу с нама поправио је онако као што смо навели).

[2]) Гласник Y., 91; Годишњица X. 216.

Digitized by Google

Ђурђа Балшића, који га прекори за учињено издајство (!) тасту и погуби, а да о томе кнегиња Милица неје ништа знала.

Било како му драго, за нас је јасно, да је Вук збачен и да после 1 396. год. неје више владао а умр'о је 6. октобра 1.398. године. Бајазит је његове земље дао својим шурацима Стефану и Вуку, а градове Звечан и Јелеч задржао за себе, као што смо раније поменули Дакле Бајазит је напредовао све више и више и у свима га је бојевима помагао кнез Стефан Лазаревић, остајући непрестано веран својој заклетви датој Бајазиту, можда још и не сумњајући, да ће се једног дана преокренути лист и да ће доћи ред и на његову државу. Тако је од године 1.390. до 1.392. ратовао чешће пута против Бугара, па покоривши њих, био му је отворен пут и за Влашку. Пошавши на Влашку 1.394. год. поведе Бајазит са собом и своје васале. Ту је био Краљевић Марко и Костантин Дејановић, а ту је био и кнез Стефан Лазаревић. На супрот Бајазиту изиђе војвода Јован Мирча и сусретну се на Ровинама. У очи саме битке изговорио је Краљевић Марко Костантину Дејановићу оне знамените речи из којих се види, да је Марко преко воље ишао да помаже Турке. „Аз глаг љу — рекао је Марко — и моју господа јеже христијаном бити помоштник, аз же први в мртвих на (в) рати сеј да буду“.[1])

[1]) Гласник XLII., 269.—70.

Digitized by Google

Сутра дан 10. октобра 1.394. год. отвори се страшна битка на Ровинама, у којој Турци буду потучени. У истом бој погибе Краљевић Марко и Костантин. Бајазит се неје осврта да ли они имају наследника, који ће их заменити, но држећи се начела, да је феуд само онога васала, коме је дат, а да после његове смрти опет припада господару, присаједини њихове земље својим, а Марковој браћи Дмитру и Андрији неје оставио земаља ни колико да могу живети. Тако су се та два сина Вукашинова потуцала по свету у крајњој сиротињи. У том потуцању дођу у Дубровник, где их лепо приме и предаду им оставу њихова оца, за коју они несу ни знали, па одатле оду негде у Угарску, да траже себи хлеба.[1])

Докле је султан Бајазит овако освајао једну по једну област на Балканском полуострву и придруживао их својој држави неје ни мађарски краљ Жигмундо седео скрштених руку. Он је схватао и знао, да ако цело Балканско полуострво падне у турске руке, да онда долази његова држава у непосредни додир с Турском, а знајући за освајачке тежње турских султана, гледао је, да потражи из раније лека својој држави и да предупреди освајачке тежње турских султана. Жигмундо је, дакле, намислио да зада последњи удар наглом ширењу турском. С тога је он живо настојавао,

[1]) Срби и Турци XIV. и XV. в., 246.

Digitized by Google

да покрене католичку Јевропу, да поведе крсташку војну против Турака.

И заиста 1.396. год. он прелази Дунав с крсташком војском, пљачкајући српска села и вароши где год су на њих наишли. „С же крал имејет под собоју Угри, и убо прве̂је немачки нарицајет се: сарматијски, германијски и угрскиј и прочеје на помошт сбрав пришл беше с множством многом и неизреченом“.[1]) Рачки каже да је крсташка војска била заступљена из Далмације, Хрватске, Србије и аустријских покрајина, Немачке, Француске и т. д.. Српња (јула) 26 град Задар био је спремио оружану галију за Исток под заповедништвом Пилипа Ђорђевића. И грчки цар хтеде се придружити тој војни, с тога је послао у Угарску Манојла Филантропа, обећавши 10 галија на свој, а 3 на краљев трошак. Манојло уговори, да краљ Жигмундо дође у јулу 1.396. год. к Дунаву а идућег месеца под сам Цариград. Кад је то све било готово, стане се војска кретати и западна се састане у Бечу 21. јула. Угарска је војска прешла преко Дунава и Србије, а Жигмундо, кога још 17. јула видимо у Варадину, пређе у истом правцу к Видину где наиђе на први отпор непријатеља и Видин и Рахово буду отети на јуриш. После ових успеха. савезна се војска искупи код Никопоља и опседне га.

---

[1]) Гласник XLII. 270.

Digitized by Google

и чекало се неко време на долазак Бајазитов.[1]) Дошав Бајазит, обе се војске, и мађарска и турска сукобе код Никопоља. Борба је била страшна и о концу је висило, па да Турци изгубе битку, кад кнез Стефан Лазаревић, у одсудном тренутку, притекне Бајазиту у помоћ са српским оклопницима (5.000) те сатре крсташку војску, и Турци имају само да благодаре српском оружју и храбрости Стефановој, што су 28. септем. 1.396. год. на Никопољу однели победу.

После ове победе над Мађарима, Стефан се као да пренуо и увидео каква и колика опасност прети и његовој држави од онога, коме је он до сад у свима ратовима помагао. Одмах се види скретање Стефанове политике. Стефан, који је се до сад поглавито наслањао на Турке и налазио у њима савезнике, у борби за превласт око српског престола, тежи сада, да се приближи Западу, т. ј. мађарском краљу Жигмунду и да му пружи руку у знак пријатељства и савезништва у борби против Турака. Стефан се љуто кајао, што је са 5.000 својих оклопника помогао Бајазиту против Жигмунда, али латинска изрека вели: „factum infectum fieri nequit“

Но Стефан није могао да оствари ову своју намеру и да је приведе у дело, јер је имао у својој држави свештенства и властеле,

---

[1]) Рад IV., 10.

Digitized by Google

који су одсудно били противни удаљавању Стефановом од Бајазита и приближавању његовом ка Угарској Овом противљењу Стефановим намерама од стране свештенства и властеле, може се тражити узрок у религији, тој најконсервативнијој установи народној, јер су они волели. ако дође до тога, да се потчине иноверницима (Турцима) но својим једноверцима (Мађарима) од којих се разликују само у неким црквеним обредима и догмама религијским. Мислили су, да ће лакше сачувати своју религију од иноверника, но од оних који имају исту религију с њима, с неким малим разликама. Као коловође те незадовољничке партије били су, вели Константин философ: Никола Зојић, Новак Белоцрквић а Љ. Ковачевић вели и Обрад Драгојлалић и др. неки, које је још кнез Лазар „из начела под нозе" био покорио, и који изјаве султану, да они хоће њему „служити" и оптуже Стефана, да он смера, да се спријатељи с Мађарима и да их побуни на Турке. Константин философ ову буну наводи, као да је била пре 1 394 год., али погрешно Да је Константин или доцнији преписивачи, погрешио. види се по томе, што су Дубровчани писали 1. октобра 1.397. год. Николи Зојићу писмо у коме му захваљују што је се, као њихов пријатељ дотле заузимао код Турака за њихове трговце, и моле га да и даље не престаје то чинити.[1]) За тим у јед-

[1]) Пуцић I., бр. 16

Digitized by Google

ној листини[1]) помиње се војвода Новак, војвода Никола и жена му Видослава, која је била сродница Стефанова, помиње се и војвода Михаило. У истој се вели даље, да је Никола приложио манастиру св. Пантелејмона у св. Гори цркву у Сребрници са селима, а Михаило пак Хлапову пољану са половином брода на Морави. Кад погледамо ова имена и имена оних људи које смо видели као коловође оне буне, само што тамо несмо поменули Михаила, но то је онај Михаило, који је проказао Стефану ту заверу, видимо да су иста имена, само што су овде наведена без презимена, онда су то свакојако исте и личности. Па како је ова листина од 1.395. год., и кад су они још и тада могли поклањати манастирима цркве и села, значи да су још 1.395. год. управљали у својим покрајинама

Ову заверу прокаже Стефану неки Михаило „један беше Михаил именем, благородн и верн си присно вспоминајему и в очи обрете се на н клевештуштим и ков вздвижуштим“.[2]) Стефан љуто казни те бунтовнике. Тако Новака ухвати и погуби, Обраду одузме баштину, а Никола му само умакне и оде у Острвицу, где се покалуђери са својом женом и четири кћери, те бегством и примањем на се монашког чина, спасе себи живот.[3]) Стефан и ако

[1]) Гласник XXIV., 274.

[2]) Гласник XLII., стр. 266.

[3]) ibid., 266.

Digitized by Google

је срећно угушио ту буну, ипак се бојао освете Бајазитове, јер се овај спремао да и Стефана отера из његових земаља, као оно пређе Вука па да он завлада тим земљама. С тога пошље к Бајазиту своју мајку Милицу и с њоме Јефимију рођаку своју, а удовицу деспота Угљеше. Овај пут Миличин био је у пролеће 1.398. год., јер из писма, које су јој Дубровчани писали 4. маја 1.398. год.,[1]) помињу да је она на путу, а 23. маја исте године, пишу јој како се вратила и „како Господ Бог по него милости учини, тер дођосте здраво и са всаким почтенијем славно“.[2]) Како је Бајазит тада био обратио сву пажњу на опсаду Цариграда, неје му ишло никако у рачун, да долази у опреку са својим шураком, те Милици неје било тешко, као што Константин каже, да успе и одврати Бајазита од те намере, али је ипак желео, да сам Стефан дође к њему. И заиста Стефан неустрашив, као и свагда, пође к Бајазиту исте 1.398. године. Ког је дана и месеца Стефан пошао у Једрене не знамо, али можемо судити, да је се вратио на неколико дана пре 30. новембра 1.398. год. За потврду овога имамо писмо Дубровчана Евгенији од 30. новембра 1.398. год. у коме кажу, да су чули „јер господин кнез Стефан дошал је од *великаго господара* на сију страну

---

[1]) Пуцић I., бр. 22.

[2]) ibid, бр. 24.

Digitized by Google

здраво божиом милостју и с всаким почтенијем славно",[1]) и моле је, да им пише о здрављу и доласку Стефанову, сигурно су били нестрпељиви да знају шта је Стефан урадио у Једрену. Па кога би могли Дубровчани разумети под оним „*великаго господара*", ако не Бајазита? И ово нам је доказ, да је ова буна, свештенства и властеле, била после 1.394. године. О овоме догађају, као и о смелости Стефановој, уступићемо реч његовом биографу Константину философу, а ми ћемо слушати, шта ће нам он о томе причати. Почујмо дакле Константина: Стефан пошав к Бајазиту „мало плашећи се, јер је неким саветима угарским, да с њима у друштво ступи, био попустио. Кад је дошао к Бајазиту, Стефан не учини по дворском обичају, да се после обеда свак у свој стан удаљује, него остаде стојећи. И кад га цар упита зашто то чини, он одговори: Господару! „Место да ме други облагују твојему господству, сâм ћу ти казати у чему је погрешка моја према царству ти, о којој су неки, проказујући ме, теби достављали како хоћу да одступим од службе твоме царству и да приступим Угрима. После сам увидео да је то посао неуместан, сетио сам се, да сам млађи твојега царства, сетио сам се клетве, и дошао сам. Ево живота мога пред Богом у рукама твојим; чини што ти је воља!" Цар

---

[1]) Пуцић I., бр. 31.

Digitized by Google

поћута мало, чудећи се како му је лепим речима говорио: Па и шта би могао успети с Угрима, драги мој! Јер ја сам земљу хтео узети као своју. А ти шта би чинио тамо у Угрима? Који је од господара који су приклонили главу Угрима одржао господство своје? И помену по имену бугарске цареве и остале. А ти пошто си са мном, ако не идеш куд идем ја, доиста сам себе збуњујеш; ако ли идеш куд идем и ја, немаш се зашто збуњивати. Јер ми смо господари, и ако ми не кренемо на друге, они на нас неће, за то што се најсилнија царства одржавају и распрострањавају војском. Ја тебе држим као старијега и млога ми сина, и то не кријем ни од кога, ни од оних што су овде, ни од оних што су даље на истоку. И ко је у мене у части толико колико ти? А ја већ улазим у старост. Па или ћу погинути у рату, или ћу од болести умрети. А ти ако са мном тако узаживиш, добићеш онда прилику. У мене је много синова, и они ће устати један на другога, и један ће по један слати к теби људе или да траже од тебе помоћ, или да те моле да останеш на миру и да не будеш непријатељ. Кад ти то време дође, ти ћеш не само одржати твоје земље, него ћеш присајединити и друге земље унаоколо, и назваћеш се велики и славан владалац. А сада држи земљу колико ти је у области. Али ме послушај, а ја ћу ти казати шта ти ваља чинити. Докле сам ја жив,

Digitized by Google

пожури се, те поломи своје великаше и приведи их под своју руку, јер ћеш после то хтети, али нећеш моћи. Осем тога, сâм дижи уза се (нове) људе, и сиромахе и племиће, и чини да се поправе и да деле управу с тобом, а обарај клеветнике и све који су на њих налик".[1]) Пошто га је Бајазит овим и многим другим речима, ако буду истините, и ако их неје Константин својевољно дометнуо, посаветовао, Стефан се врати натраг у своју отаџбину. И гле чуда! Стефан одлази султану као кривац, да се правда, а враћа се „украшен сваком чашћу не само од султана, него и од свију његових великаша" и као син и то да прими управу у својој земљи и наставља Константин „међу свима народима што их Турци бејаху потчинили под своју власт Стефана свак поштоваше и свак му се дивљаше, а сви хришћани подизаху молитве из дубљине срца што је Бог узвисио рода својега избраника". Дакле Стефан будући тако лепо примљен и посаветован од Бајазита, можда је дуго размишљао и видео је, да му неје могуће другчије да ради, те одустане од своје намере — дружбе с Маџарима — и остане и даље у миру с Бајазитом. И већ исте 1.398. год. видимо га где помаже опет са својом војском Бајазиту у рату против Босне, а тако исто и 1.402. год. код Ангоре.

---

[1]) Гласник XLII, 267.-9. Послужили смо се преводом Ст. Новаковића.

Digitized by Google

Но да се вратимо мало назад, да видимо шта је било с кнегињом Милицом. Милица, ваљда, видећи да јој је син Стефан довољно дорастао да руководи државним пословима, намислила је, да се повуче од светскога живота и заиста око 1.395. год. она оде у манастир, постриже се и постане калуђерица. Да се Милица покалуђерила ове 1.395. год., од историка тврди нам само Мајков[1]), и Љ. Ков и Љ. Јов.[2], али ми се можемо уверити о томе и из писама која су њој и синовима писали Дубровчани и они њима, и у свима се она од 1.395. год. и 1.395. зове монахиња Еугенија, а да је се пре те године покалуђерила, сигурно би где год било то записано. У калуђерству је Милица, као што је то и до данас обичај, променила име. Милица је у калуђерству добила име Еугенија (Јевгенија), али у писмима Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића, писаним Дубровчанима, помиње се, да се Стефанова мајка звала Јевросима. Шта ћемо сад кад имамо три имена за једно исто лице? Зар син њен Стефан и то син владар, па не зна име своје мајке? А, то не смемо претпоставити. То неје могуће. И Мајков, на поменутом месту, домишља се да јој је Јевросима светско име, као и Милица, и онда би нам остало, да се она у калуђерству звала само Јевгенија, под

---

[1]) Истор. срп. нар. прев. од Ђ. Даничића, 106.

[2] Ист. срп нар. I. д о II. књ. 9.

Digitized by Google

којим је именом и помињу већина наших извора. Неки су мислили, да је Милици приписивано и неко четврто име Јефимија, али то је мишљење отпало са свим, кад угледа света натпис на свиленој завеси у цркви хиландарској, коју је завесу донео у Београд, са још неколико писама, архимандрит Онуфрије Поповић, на којој стоји да ју је радила калуђерица Јефимија год. 1 399., и неки су мислили да та Јефимија неје нико други до кнегиња Милица. Али та Јефимија вели за себе сама, да је она кћи Воихне а бивша деспотица. Знамо, да је ова иста била удата за Угљешу ћесара, те је тим отпало и оно мишљење, да је то име Јефимија Миличино.

Али и ако се Милица покалуђерила, ипак често пута њени савети несу били Стефану на одмет, она је Стефану увек помагала и саветом и делом где год му је затребало. Тако н. пр у време оне буне Зојића, Белоцрквића и др. Стефан шаље Милицу, тада већ калуђерицу Јевгенију, Бајазиту, те га одвраћа од његове намере, да Стефана истисне из његових земаља. То су знали и Дубровчани и кад год су писали Стефану, било да се негде за њих заузме, или му ма шта друго јављали, увек помињу и „госпођу кир Еугенију и стављају је увек на прво место, за све време, док је она била у животу. Јевгенија је често пута давала појединим манастирима у баштину поједина села па и читаве пределе, чинила им

Digitized by Google

је поклоне и помагала их. То се види из њених повеља. Нпр. монахиња Јевгенија и њеним синовима Стефану и Вуку долази игуман хиландарски Григорије са часним старцима тога места и још другим монасима из св. Горе и моле за помоћ. Они им испуњавају молбу и дају пиргу Василијеву село Ливочу на Бинчи Морави, са свима правима и то да имају то село као сушту своју баштину и да им га нико не отима Шта више још проклињу онога, ко би се усудио да им га отме и одмах шаљу људе, да одреде међе, докле ће бити земља манастирска.[1]) Тако исто другом једном повељом, за коју Љ. Ковачевић мисли, да је писана после 1.402. год., монахиња Јевгенија повра а нека села а нека пак још даје манастиру Дечанима.[2])

Стефанов биограф Константин философ каже, да је Стефан помагао султану Бајазиту и у рату против Босне. Овај догађај Ст. Новаковић меће у 1.396 а Љ. Ковачевић[3]) и В Клајић[4])у 1.398. г. Кад је управо учинио Бајазит тај поход на Босну? Константин га је забележио одмах после битке на Ровинама са Мирчом, влашким војводом, али како он не ређа догађаје по хронолошком реду, или слабо пази на исти, но испретурано, то колико ми разумемо Константина

---

[1]) Mon. Serb. стр. 263.
[2]) ibid., стр 264.
[3]) Годишњица X., 242; Отаџбина IV., 269.
[4]) Poviest Bosne стр. 196

Digitized by Google

и догађаје овога времена које смо довде излагали, не можемо се сложити с Новаковићем и мислимо, да су Новаковића навеле на грешку оне Константинове речи „пришдшим двоим летом“, те је помакао овај догађај за две године доцније од битке на Ровинама (1.394. год.) и узео, да је то 1.396, место 1.398. године. У том походу био је и Стефан Лазаревић са спомоћном војском српском, као Бајазитов васал. О самој војни Константин вели да је био толики снег, какав несу запамтили средовечни људи, но су такав снег запамтили само старци и ови су знали причати о толиком снегу. Војска је секла дрва и ложила толике ватре, да је се пламен дизао високо и толико се повраћао на ниже, да су топлину његову око огња осећали на великој даљини и несу се смели приближити огњу. Услед толиког снега и јаке зиме, војска је готово сва пропала и мало се ко вратио својој кући. „Зато су *и опет* налагивали на овога христољубиваго (Стефана), као да је он крив за ту погибију, али пошто му је Бог помагао, ништа му нису могли досадити клеветници“.[1]) Из ових Константинових речи „*и паки*“ (и опет) мислимо, да су га они противници Зојић, Белоцрквић и др. опадали Бајазиту и пре овог похода, па кад је се још војна свршила без успеха, добили су већег маха, да га оклеве-

[1]) Гласник XLII., 270.

Digitized by Google

тају, али „ништа му нису могли досадити клеветници“, јер смо видели, да је се Стефан срећно оправдао и својим искреним признањем дошао још у већу милост код Бајазита, а њихове клевете, да је Стефан узрок турском неуспеху у Босни, што се тобож неје хтео храбро борити, да би Турци изгубили битку, те и он добио могућности да се удружи с Мађарима, остале су без успеха, а клеветници су добили заслужене награде, као што смо напред изложили. Па и неки историци, као Мајков, поведавши се овим клеветама, хоће да претставе Стефана као прљава и неискрена човека, који се само брине о себи, али то су само једностранa посматрања факата и неразумевање стања и прилика у којима се Стефан налазио, јер ми знамо, да је Стефан чувао задату реч више но ишта на свету, и да је се бринуо за свој народ у сваком погледу, што ћемо изложити у унутрашњој радњи његовој.

Свргнућем Вука Бранковића са управе у земљама око Ситнице, ми га не видимо више ни у једној прилици на историјској позорници као историјску личност, готово не знамо ништа више о њему после 1.396. год. Казали смо да је Бајазит његове земље одузео и дао својим шурацима Стефану и Вуку, а за себе је задржао само два града, а напоменуто је и то, да Вуковим синовима и њиховој мајци Мари остављено је само толико земаља, колико им је потребно било за живљење. Шта више Ба-

Digitized by Google

јазит је био толико расрђен на њих. да је многим претњама тражио од Дубровчана. да му безусловно предаду Вуково благо. које је био оставио код њих. Но Дубровчани. да не би и њима загрозила опасност од Бајазита. а хотећи да одрже задану реч Вуку. да га неће никоме дати но само њему или његовој жени и деци, или коме он каже. заиста и одрже своју реч, а да би у неколико задовољили и Бајазита, удале то благо из свога града и предаду га Вуковим синовима, те тим умире у неколико и Бајазита, који их неје више узнемиравао тим потраживањем. Коју је и колику суму новаца Вук био дао Дубровчанима на чување не знамо, али је сигурно била повећа.

Вукови синови, и ако су прогнани из очевих земаља, несу никако напуштали мисао, да претендују на српски престо, те се тиме и даље продужавала, само не онако отворена и разгарена, као првих година после битке косовске, борба о српски престо. Но Стефану је инак лакше било сад да издржи ту борбу, но док је претендовао сâм Вук.

Можда се Стефан, због тих династичких несугласица, неје смео ни усудити, да се одцепи од Бајазита па да пређе к Мађарима. Видели смо да је то покушао само један пут, и то после збацивања Вука са управе, када, дакле, овај неје владао у својим земљама, и када се ваљда та борба мало стишала, а Вукови је синови још не беху бар отворено от-

Digitized by Google

почели, те би то био одговор на приговоре и осуђивања Стефана од неких историка да „наопаки начин радње Стефанове доведе Србију до тога да се огањ народне независности на скоро погаси и пријеђе у поданство без осећања“,[1]) и на истом месту даље: „Стефан чувајући само своје поштење пушташе отаџбину да пропада.“ Да је Стефан чувао своју реч и био поштен, то је факт, који се не може порећи, али да му ни околности несу дозвољавале да чини другчије, мислимо да се такође не може спорити, само кад се дубље загледа и посматра положај Стефанов и политичке прилике тога времена. Ко то, велимо, добро проучи и замисли себе да је сам на Стефановом месту, увидеће, да се Стефан неје могао другчије опходити и одобриће политичко држање Стефаново, јер да је Стефан другчије радио, њему би султан Бајазит „пут за уши“ као и Вуку Бранковићу и онда свршена ствар, Бајазит би разделио и Стефанове земље међу своје везире, и онда би јамачно ти историци, који сада осуђују Стефана још више нападали на њега, дакле баш онда, када би се он придржавао онакве политике, какву они сад желе да је заступао, и отуда излази, да би му били још већи противници, а ми отуда изводимо, да они несу објективни историци, као што би требали да су према човеку, који је својим

[1]) Истор. срп. нар. Мајкова прев. Ђ. Даничић, 105.

Digitized by Google

паметним држањем сузбијао навалу турску од овога нашега парчета земље за читавих 38 г.

Вукови синови добивши од Дубровчана очево благо гледали су да задобију како наклоност султанову, да би бар колико толико повратили од очевих земаља. Употребљавали су разне начине, а као најподеснији им се учинио поткупљивање везира султанових, који су имали великог утецаја на двору султановом. С друге стране наговарали су и молили Дубровчане, старе пријатеље њиховог оца Вука, да се и они заузму, да им се поврате земље Када су све и сва уложили на то, и када су припремили земљиште, онда они апелују на оног истог султана, који им је оца збацио с управе, па и њих саме гонио. Тако султан на наваљивање својих подмићених везира и на интервенције Дубровчана, а можда попуштањем и од Стефанове стране, само да не би од њих био узнемириван, поврати синовима Вуковим *нешто од очевих земаља*. Ну, из њиховог писма од 29. децембра 1.405. год. потврђујући привилегије Дубровчанима веле: „господин Гргур и господин Ђурђе и с госпођом и мајком ни госпођом Маром и с превазљубљеним нам братом Лазаром *обладајушчим нам земљеју господина и родитеља нашега господина Вука*“.[1]) Из ових њихових речи изгледа нам, да су им повраћене све земље

[1]) Mon. Serb., стр. 269.

Digitized by Google

очеве. Ово се збивало све до 1.400. године. Примивши Вукови синови ове земље, постали су онако исто као и Стефан, васали султанови, и као такве их видимо где помажу Бајазиту, у битци код Ангоре. За време, док су били лишени очевих земаља, не знамо тачно где су живели, по свој прилици опет негде у земљама, које су им остављене на уживање. Ст. Новаковић се домишља и вели, да су живели у Вучитрну или негде око Звечана, али ипак не у оним земљама, које је султан Бајазит дао Стефану, но у оним, које је он задржао за себе, или које је уступио самим синовима Вуковим и госпођи Мари на уживање. Ч. Мијатовић[1]) вели, да је Бајазит повратио земље синовима Вуковим између 1 397. и 1.400. године. Ми немајући поузданих доказа да споримо Мијатовићу то тврђење, морамо се сложити с њим, а да се с њим сложимо, дају нам повода и речи Љ. Ковачевића) што он вели, да су у земљама Вуковим 1.396. и 1.397. г. заповедали кнегиња Милица и синови јој кнез Стефан и Вук. Ми мислимо, да то значи да после те 1 397. год. кнегиња Милица и синови јој несу заповедали у тим земљама, дакле да су биле већ 1.398. год. у рукама Вукових синова Но кад су им баш (ког дана и месеца) уступљене те земље тачно не знамо. Вукови

---

[1]) Ђурађ Бранковић., I. 22.
[2]) Годишњица X., 243.

Digitized by Google

синови, примивши очеве земље, били су лојалнији према султану Бајазиту, но отац им. Њихова политика од тога времена, мање више подудара се с политиком кнеза Стефана Лазаревића Можда су они увидели, да је њихов отац Вук водио готово увек супротну политику Стефану, па је рђаво прошао, и њих је научило очево искуство, и морали су безусловно слушати наредбе султанове и помагати га у ратовима, као што је и Стефан чинио Они су видели, да је Стефан увек остајао веран султану и да је с тога и његов уплив на двору султанову велики, и да њему неје зло, па што се и они неби држали те исте политике и били лојални султану, те и они задобили наклоност његову?

Од повратка земаља Вуковим синовима, па све до после битке на Ангори, ми не видимо да синови Лазареви и Вукови долазе у какву већу опреку. У Стефановој је земљи владао мир, а и он да неје почешће морао ићи са спомоћном војском Бајазиту у помоћ, био би потпуно спокојан и могао би спокојно поклонити сву своју пажњу унутрашњим пословима своје државе, какву видимо, да је доцније и поклонио и задобио љубав народну, те се неје узалуд простирао плач и лелек на све стране, после његове смрти. Да се Стефан не ода на уређење својих домаћих ствари и бризи унутрашњег стања, сметали су му и догађаји, који се наскоро развише у турској царевини.

Digitized by Google

Султан Бајазит као да је предвиђао, када је пређе оно световао Стефана, шта ће се збити у његовом царству још за живота његова, а још више после смрти његове. Тада се појавише у турском царству такви раздори и нереди, који су могли донети слободу и Србима и Грцима и Бугарима и Власима, само да је било више енергије и слоге међу овим народима. Истина, да Турци тада несу били на Балканском полуострву само војска, но да је се ту настанило по свима његовим областима много и домаћег света, али се ипак сви историци слажу, да је тада била згодна прилика, да се Турци протерају из Јевропе.

У Азији се појави силни и јуначни Тамерлан, који је хтео да сруши Бајазита и да заузме његове земље. Војна Тамерланова, о чијој се сили и јунаштву у велико говорило, спремала се још из раније и њоме управо улазимо у XV. столеће. Бајазит чувши, да се Тамерлан подигао против њега, и да му је заузео неке земље у Азији, крене се, да сузбије тога свог противника. Као васал Бајазитов, по условима раније утврђеног мира, морао је учествовати и кнез Стефан с братом Вуком, а у истој су учествовали и Вукови синови Гргур и Ђурђе, а најмлађег су брата азара оставили да с мајком Маром управља мљом. Вукови су синови сигурно с неким чуном пошли у помоћ Бајазиту, јер су драли као посигурно, да ће Бајазит пропасти,

Digitized by Google

а с њим и његов шурак Стефан, они ће у згодном тренутку прећи к противнику Бајазитовом, па ето користи за њих! На то нас наводи, да мислимо тако и то, што су Вукови синови и госпођа Мара 21. фебруара 1.402. год. тражили, да им Дубровчани поврате све драгоцености које су им дали на чување. Мислили су, ваљда, ко зна какав ће доцније бити развој догађаја, па за сваки случај нека су те драгоцености код њих.

И Стефан Лазаревић, пре но што је пошао у помоћ Бајазиту, предвиђао је, да та војна неће бити обична, као досадашње мање војне, но да ће она са свим изменити догађаје и окренути их другим правцем. С тога је, да би осигурао себи дубровачко грађанство, да би се у случају имао где склонити, тражио, да му Дубровчани потврде право дубровачког грађанства, које је још кнез Лазар имао за себе и своје потомке. Дубровчани не хтеше тада да му то потвде, но одговоре: „да поколе господствати хокје да се този писаније понови и потврди господству ви молимо господа Бога и пречисту матер Божију да ви здравех носи и кьде се вратите што кје бит на славу и част велиштвати ми срьдьчни пријателје хотни смо всу вашу вољу и прошеније исплнити[1]“. Дакле види се, да су се Дубровчани само ласкаво понашали према Сте-

[1]) Пуцић I., бр. 73.

Digitized by Google

фану, а несу му били верни и одани пријатељи као Бранковићима. И као шта им је оно потврдиће му право грађанства кад се врати, а сада не могу?!

Бајазит пође са својим васалима у Азију, да тражи свога противника, који наговорен од грчког цара, а занесен ратном славом, хтеде да преотме престо Бајазитов. Наш Константин вели: „Н убо персискиј от злословија в знеистовив се твораше вруштују јарост, покриваје гори и поља воинстви. Бајазит же сбра все воинство своје и всточних и западних, посилајет же и к присновспоминајемому кнезу Стефану јеже јако јелико возможно с избраноју војскоју својеју прити[1]“. Обе се војске сукобе код Ангоре, тамо где је негда силни Помпеј разбио Митридата. Сви историци и турски и грчки хвале и диве се необичном јунаштву српске војске. Халкокондил изриком каже, да се Бајазит поглавито уздао у српске коњанике „као људе који, не хотећи да изгубе своју давно стечену славу, на сваком се месту јуначки држаше[2]“. И док су се Срби на левом крилу Бајазитовом борили као лавови и одбили десно крило Тамерлановo којим је заповедао Мираншах и његов син Мирза Ебукр, кад војска на десном крилу Бајазитовом, под управом Ајдина, виде своје

---

[1] Гласник XLII. 273.—4.

[2] Chalcochondylas, lib. III., 10.

Digitized by Google

кнежеве у редовима непријатељским и пређе ка овима. Већ се била пресекла веза српске војске с Бајазитом, кад јуначки вођ његин Стефан са својим оклопницима пробије непријатељске редове чинећи им грдне штете, па дошав до Бајазита, световаше му, да се повуче натраг". Кад је Тамерлан видео толико јунаштво српске војске запита: ко су ти људи?! И кад му рекоше, да су то „синови Лазареве земље", тај силни кан татарски, освојилац Азије, дивећи се јунаштву њихову и жалећи крв њихову рече: „Дервишан таксир некердену!" „Спромаси заиста су учинили све што се могло!"

Али при свој оволикој храбрости Стефановој и српске коњице, неје се могло одолети надмоћнијој војсци Тамерлановој Стефан знајући, да је са судбином Бајазитовом везана и судбина и опстанак његов, чинио је чудеса храбрости, али неје могао успети. Константин каже: „Видећи пак да многе гомиле силом великом опкољавају цара и хотећи га ослободити, Стефан је трипут улазио у бој секући и побеђујући, и вратио се, кад је видео, да се и његова војска смањује." Леунклав помиње, како су турске чете из Анатолије, главна војска у коју се Бајазит највише уздао, издала га и прешла к Тамерлану, „Само један син Лазарев држао се са својом војском стално

[1] Hammer књ. I. II. изд. 249.; Ђ. Бранковић I., 99—100.

Digitized by Google

против непријатеља и борио се храбро". Дука прича, кад је Стефан видео шта ће до краја бити, узме своје и Бајазитова сина Мусулмана, ударио је на ново на противнике, који су се опет густо скупили били око њега, па се с великом муком пробије кроз њих, изгубивши већи део својих, и поубија многе непријатеље. Одатле — вели Дука — „одмах се Стефан упути у Брусу, поведавши са собом и сина Бајазитова Мусулмана".

Цинкајзен казује, да је јевропском Бајазитовом војском заповедао кнез Стефан Лазаревић, и кад је ова мало била попустила, да је Стефан полетео као муња к њој и пробио редове Тамерланове војске, зашао с леђа Тамерлановој војсци и јако је штетио, а од своје војске мало изгубио, пошто су војници били у оклопима, а више су му страдали коњи од стрела татарских. У томе метежу Стефанови су се војници више удалили од места, где је стајао Бајазит са 10.000 јаничара, и Бајазит поплашивши се, да га Татари не оцепе од Стефанове војске и не покоре, заповеди им да се врате. Тај повратак спазе Татари, па помисле, да ови уступају натраг, нападну на њих с огорченом жестином и разбију их У том тренутку деси се Бајазиту још већа несрећа, јер га издаду Турци Селџуковци и тим се коначно реши борба, а сам Бајазит и главније његове војводе допадну ропства. У последњем тренутку Стефан је наваљивао на Ба-

Digitized by Google

јазита, да се спасава, али Бајазит расрђен и огорчен несрећом, није га хтео послушати, но се борио узалуд са својих 10.000 јаничара до саме ноћи, и тек у последњем часу, покушао је да се спасава, али је било већ доцкан, јер се није могао спасти. Стефан је још штитио повлачење Бајазитових синова Сулејмана и Мехмеда, а сâм се,као што каже Дука, повукао у Брусу.[1]

Многи историци тврде, да је ова битка на Ангори била 20. јула 1.402. год. Што се тиче године и месеца, ми немамо шта да приметимо. али се у датуму не слажемо с њима. Наш Константин каже: „бист же убо великаја бран в Анкире в лето 6.911. (1 403)“[2], но Ил. Руварац је израчунао, да је то погрешно и битка се догодила 1.402. год. у летњем месецу, јер је тако и у нашим, и ако безименим летописима забележено. „В лето 6.910 цар Демир уби цара Бајазита под Јангуром јула ко (издаде бо јего деспот Стефан!)“.[3] Хамер је узео, да је битка била 20. јула (у четвртак), по њему и Цинкајзен и Хопф. Но француз Muralt изјаснио се, да је битка на Ангори била 28. јула 1 402. го-

---

1 Zinkeisen Geschichte des osm Reiches in Europa I., 371—372.

2 Гласник XLII. 280.

3 Прим. ст. слов. јез. Новаковића, 268.

Digitized by Google

дине.[1] По њему је извео и Ил. Руварац[2] то исто, а с тим се слаже и Љ. Ковачевић.[3] Ил. Руварац даље наводи доказе, на основу којих је извео, да је битка на Ангори била 28. јула 1.402. год. Он наводи Византинца Францеса који каже: «die vicesimo octavo mensis julii anni 6.910 Demires Massagetarum Persarum et Scytarun septentrionalium rex, Bajazetem ameram cum uxore et filio Mòse aliisque aulae optimatibus non paucis cepit, totumque ejus exercitum dissipareit" Но он каже, да то потврђује и један очевидац, чије речи наводи Gerardo Sagredo. који је побегао 3. авг. 1.402. г. из Брусе, а 22. авг. приспео у Цариград, у извештају дубровачком већу под 12. окт. 1.402. год. Ил. Руварац наводи, да је то био неки Pietro Lungo, који је участвовао у Бајазитовој војсци, и казао је млетачком известиоцу Gerardu Sagredu, да су се обе војске сударише „in Langora 28. Luglio", и да је у Бајазитовој војсци био син кнеза Лазара. Ето то су докази, које је навео Руварац у потврду свога мишљења, да је битка на Ангори била 29. јула 1.402. г., а поменули смо, да се с тим мишљењем слаже и Љуб. Ковачевић. Ми мислимо, да је казивање једног очевидца и учасника највероватније и да нам је то најјачи

---

[1] Chronographie byzantine (1057—1453.)

[2] Гласник XLVII., 185.

[3] Отаџбина IV., 271.

Digitized by Google

доказ. који нас је нагнао, да и ми усвојимо то мишљење. *т ј. да је битка на Ангори била 28. јула 1.402. г, а не 20. јула.*

О самој овој битци ангорској, тако чувеној и знаменитој у светској историји, могло би се много говорити, али то не би спадало у опсег наше теме. За нас је главно то, да је у тој борби учествовао као васал Бајазитов и Стеван Лазаревић и да се са својом коњицом толико одликовао, да је задивио татарске канове. Но његова лавовска храброст неје помогла. Султан Бајазит допаде ропства заједно са Стефановом сестром Оливером, а такође буде заробљен и Гргур Бранковић. Борба је свршена. Битка је изгубљена. Султан, главни ослонац Стефанов заробљен! Дубровчани, видели смо, несу му хтели потврдити право њиховог грађанина, Бранковићи се, можда, томе радују, мислећи, да је Стефану окренула срећа леђа, а на њих се из прикрајка смеши. Али и то неје обезокуражило никопољског а још више ангорског јунака. Стефан у место да падне у очајање, за спас своје отаџбине и свој, јури у Цариград и пружа руку пријатељства царевима трулог византијског царства — цару Манојлу. Ови знајући његову храброст и у каквој намери Стефан долази у Цариград, дочекају га радосно, приме му руку, у знак пријатељства и тадашњи заступник цара Манојла, који беше отишао на Запад, да моли за помоћ против Турака, синовац му Јован, даје Сте

фану титулу *деспота*, јер су се оне онда још добивале из Цариграда. Од битке ангорске опажа се савршено кретање Стефанове политике, а и његово аванзовање од *кнеза* за *деспота*, побудило нас је, да овде свршимо с тим првим делом његове политичке радње, за време кнежевства му. па да говоримо о даљој Стефановој политичкој радњи, а под титулом *деспот* у следећем засебном одељку.

Digitized by Google

III.

ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ

(од 1.402.—1.413. год.).

После знамените ангорске битке (28. јула 1.402. год.) Стефан је са својим братом Вуком, сестрићем Ђурђем и остацима војске своје дошао у Цариград. У Цариграду је тада заступао цара Манојла синовац му Јован. Византија је тада била у великој опасности од Турака. Турци су држали Цариград у опсади од 1.394. године. Цар Манојло II. Палеолог био је изгубио сваку наду у своју самоодбрану, те је непрестано обијао прагове западних дворова не би ли их склонио против Турака. Тим су путем ишли и остали владари византијски у борби против Турака.

Пропаст Бајазитова код Ангоре и долазак кнеза Стефана Лазаревића јако је обрадовало византијског цара, јер је мислио, да се с тим и Византија спасла Цар Јован прими кнеза Стефана на врло свечан начин. Кнез Стефан јамачно је исповедио своје намере цару

Digitized by Google

Јовану. Планови Стефанови годили су трулој Византији, те је за кратког бављења Стефанова у Цариграду све учињено, да се Стефан што јаче придобије за Византију.

Три су значајне ствари, које су извршене у Цариграду за време бављења Стефанова Најзначнија је што је тада кнез Стефан примио од византијског цара Јована титулу „*деспот.*" Наш Константин вели: „и венца подаст сановнааго, јегоже сâм себе исполел беше и своими храбрости и подвиги благостраданими." [1] Аванзовање од „кнеза" за „деспота" имало је свога дубоког значаја за српски народ. Српски народ био је навикнут, да прима титуле од византијских царева; њих је народ веома ценио и поштовао. Стефанову титулу „деспот" сматрали су тада као веће звање и коначно ослобођење од турског васалства. Таквом схватању даје потврде и сâм Стефан велећи: „јеже от Косова порабоштен бих исмаилитскому језику, дондеже прииде цар Персом и Татаром и раздруши тех и мене от сих руку бог милостију својеју освободи." [2]

Поред тога што је Стефан примио од византијског цара титулу деспота, буде уговорено, да се Стефан ожени свастиком цара Јована, Јеленом, ћерком господара острва Митилене, Франческа Каталузија. Буде јамачно

---

[1] Гласник XLII., 278.

[2] ibid, 272.

Digitized by Google

склопљен и план за заједничку радњу у борби против Турака. Турци су се, и ако су јако потресени код Ангоре, тако били утврдили у Јевропи, да је трула Византија била немоћна за сваку акцију против Турака. Она је једину наду имала у помоћ остали јевропских држава, којима је такође претила опасност од Турака. Византијско царство било је у основи труло. Оно је било као болесних, кога је издала снага, па у последњим часовима свога живота тражи, да окрепи своје изнемогло тело, коме нема лека. „Једино што нас спасава од Турака, то је зебња њихова да се с Латинима не сјединимо, као и страх који им ратоборни народи западни уливају. Кад год вас неверници притесне, шаљите одмах посланике у Рим, али гледајте да развучете преговоре не долазећи до коначне одлуке.“[1] Тако је световао византијски цар Манојло свога наследника. Ово врло лепо илуструје тадашње стање у Византији. Византијски цареви су сву наду помагали у Запад. Али маса народа византијског, волела је подлећи турском варварству, него ли жртвовати своје православље. Дакле Византијским царевима неје друго остало, него коначно подлећи турској царевини или изазвати цео народ против себе. Било да се чинило једно или друго, Византија се неје могла спасти, она би опет пропала. Па какве

[1] Ђ. Бранковић, I., 3.

Digitized by Google

је помоћи Стефан могао очекивати од Византије? Готово никакве. Видећемо мало доцније, да је Византија радила против Стефантвих планова, одмах чим је Стефан отишао из Цариграда.

Стефана је јако обрадовала пропаст Турака. Дошао је у Цариград с најлепшим надама у будућност своје државе. Примио је титулу деспота, руку цареве свастике и пријатељство византијског цара с највећим одушевљењем, али се о свему томе морао разочарати, чим је крочио ногом из Цариграда.

Још једну, врло важну ствар ваља напоменути, која се збила, за кратког бављења Стефанова у Цариграду. Наш је летописац забележио: „В лето 1.402. ухвати (свеза) деспот Стефан Гјургја Влковикја у Цариграду,“[1] О затварању Ђурђа у Цариграду, писац живота Стефанова, Константин ништа не говори. Али је без сваке сумње, да је се то десило. Јер је Стефан врло добро увидео, да ће му Ђурђе у извршивању планова сметати. Ђурађ је био врло даровит човек, али ту своју даровитост неје употребио за опште добро српске народне државе, него за своје лично добро. Стефан је све то имао на уму, те је гледао да спречи за тај мах долазак Ђурђев у Србију. Удеси, такле, с византијским царем Јованом, да Ђу-

---

[1] Новаковић прим ри стар. слов ц. ј з., 268; Fessler II., 2.—193.

Digitized by Google

рађ остане у цариградском затвору. Стефан полазећи из Цариграда, остави свога човека Родопа. да пази на Ђурђа у затвору. Али чим се Стефан удаљио из Цариграда исти Родоп пусти Ђурђа из затвора. Наш летописац забележио је тај важан догађај: „В лето 6.911. (1,402.) 3. септембрија украде Родоп Гјургја Влковикја из сужнства у Цариграду“.[1]

Док се све то збивало у Цариграду, Мусулман Бајазитов син, муњевитом брзином дојури у Једрене, да заузме упражњени султански престо. Ђурађ, ослободивши се цариградског сужањства, оде турском султану у Једрене, и открије султану све Стефанове планове. Мусулман знајући, да је Ђурађ врло даровит и да је врло важна чињеница у Србији. лепо га прими и на захтев Ђурђев дâ му војске, да иде у Србију и заузме Стефанове земље. „Juter alia donavit ei jam tunc barbarescenti Barbarus arma propria summi amoris fideiquo testimonium quam in eum concipiebat“.[2] Добив Ђурађ помоћи и утврдив пријатељство са султаном у Једрену, крене се с великом војском на Србију у намери, да заузме Стефанове земље. Мора се жалити, што се овако догодило међу српским господарима у пресудном тренутку за Србију. Баш онда, кад је ваљало најозбиљније радити на ослобођењу Ср-

[1] Нов. Примери, 269.
[2] Гласник XLVII., 188.

Digitized by Google

бије од Турака, Ђурађ Бранковић се труди са свима силама да осујети све корисне планове свога ујака, по српски народ. Правац Стефанове и правац Ђурђеве политике битно су се разликовали у овој прилици. Стефанова је намера била, да откл ни све оно, што би сметало ослобођењу српске државе од турског васалства и стварању моћне државе против турске најезде. Док је Ђурађ имао пред очима само своје личне интересе. Без икаког околишења, може се слободно рећи, да је Ђурађ био том приликом издајник српске државне мисли

Свршив Стефан тако важне послове у Цариграду, као што смо пре казали, крене се из Цариграда за острво Митилену (Лезбос), свом будућем тасту Франческу Каталузију. Још у Цариграду било је уговорено, да се Стефан ожени ћерком господара острва Митилене, Франческа Каталузија (Кателоузь). То потврђује и Млечанин Сагредо, који је путовао са Стефаном на Митилену. Са Стефаном је путовао и његов брат Вук и њихова пратња око 250 људи.[1]

Стефан је на Митилени сјајно дочекан. „Глаголя емоу тогда Кателуз сь юже хоштеши от дштерии моих поими вь жену себе“ [2] Даље Константин вели, како је ту Стефан видео своју вереницу Јелену и како се женидба свршила.

[1] Гласник LXXIV, 183.
[2] Гласник XLII., 279.

Digitized by Google

„сь сьвѣтомь и сьдѣлованием царице Јоанови“, сестре Јеленине.[1] Кад је свршио с женидбом, крене се деспот Стефан на бродовима за Зету, и извезе се у Улињу с братом Вуком и дружином, где их лепо дочека зет Ђурађ Сраћимировић. Или, како Константин рече: „с великим почастима сусретали су га господари тих крајева.“[2] Стефан је, без сумње, ту први пут дознао, шта се збива на истоку. Мајка му, кнегиња Милица, дознала је за те догађаје пре њега, те је послала Дубровчанима, да пошљу Никшу Влаховића, да јој траже децу. „Госпођо, разумесмо шта нам писа, да пошљемо Никшу Влаховића с бродовима да тражи твоју децу. Госпођо, ми смо били послали, али по милости божјој господин кнез, и брат му Вук дођоше, те није потребно шиљати Никшу; а Бог зна, госпођо, где би потребовало не бисмо поштедели бродова, па ни главе наше, само ако би било за њихову част“.[3] Ово је истина обична трговачка учтивост, али смо то навели, како би се увидело, да је Милица сазнала намере Турака и Ђурђа Бранковића.

Ну, пре но што бисмо приступили оном крвавом сукобу код Трипоља (21. нов. 1,402. г.), да се опет вратимо Ђурђу Бранковићу, Турцима и Византији.

---

[1] ibid., 279.
[2] ibid., 280.
[3] Пуцић I., 74. и 42.

Digitized by Google

Док се Стефан бавио у Цариграду, на Митилени и приспео у Зетско Приморје, дотле се грчки цар Манојло вратио са Запада и састао се с најстаријим сином Бајазитовим Мусулманом у Калипољу и утврде пријатељство. У животу деспота Стефана Лазаревића, вели Константин: „И тьзоименитому деспоту убо жьдушту приутврьждения корабльем вь островѣ и сь братом своимь Вльломь вь сихь суштемь имь, прииде оть западних страньь царь грьчьским Мануль кь Калиполю, идѣ е и синь по анькипьстѣу браои старѣишии громаименитааго сего, глагоы же Баіазита, прииде оть вьстока. И ту убо сь вь мори, обь же на суши другoлюбије крѣпько сьтворише, јелико отьць сь сином“.[1] Ово је заиста карактеристично за Византију! Или како рече Новаковић: „место да пођу путем рата, на који су до јуче сву Европу наговарали, онда кад силни Бајазит није хтео за мир и за погодбе ни да чује, Грци се, чим су се околности промениле, погађају с Турцима!“ [2]

Овакво кукавичко понашање византијског цара, добро је дошло Турцима и њиховој политици. Деспот Стефан морао се разочарати и његови су се планови морали покварити. И поред овако кукавичког понашања од стране његовог савезника Византије, он је остао дос-

---

[1] Гласник XLII., 279.

[2] Срби и Турци у XIV. и XV. в., 276.

Digitized by Google

ледан своме раду, као што ћемо доцније видети. Византија се задовољила с тренутним уступцима. Истина султан Мусулман повратио је велики део земаља византијском царству, али је он то само дотле чинио, докле не улучи згодну прилику, да их опет зграби од труле Византије. Мусулман је уступио ове земље Византији: „до Визе и још даље уз Црно море, Силиврију и њену област на Мраморном мору, Грчку и Морију, Солунску област и св. Гору.“[1] Мусулману су остале све остале земље, које су и пре биле заузете као: Тракија, Бугарска, Македонија и Арбанија. Пре смо напоменули, како се Ђурађ ослободио цариградског затвора и отишао у Једрене Мусулману и с њиме утврдио пријатељство. Ђурађ ја био затворен у цариградску тамницу у месецу августу 1.402. год., а те исте се године и ослободио; Цар Манојло састао се с Мусулманом у Калипољу у време бављења Ђурђева код султана Као што се види по Мусулмана су биле врло повољне прилике. Добив од Византије тако повољне услове, имајући у рукама Ђурђа Бранковића, моћног супарника деспоту Стефану, врло му је згодно било, да поквари Стефанове плановэ. Ну, шта да кажемо за Ђурђа Бранковића? Поново напомињемо, да је Ђурађ издао српске интересе, или као што Ст. Новаковић рече: „да

[1] Гласник XLII., 279.; Срби и Турци XIV. и XA. в., 277.

Digitized by Google

је Ђурађ тада радио против свију народних интереса, а искључиво у свом личном и династичном интересу.“[1] Морамо признати, да је врло незгодно погађати, шта је тада Ђурађ мислио? Заиста је било за њега врло неповољно, да му ујаци узму земље на које су и његови преци имали право. Он је био притешњен од Стефана. После смрти Ђурђева оца Вука, Стефан је заузео велики део његових земаља и довео у врло незгодан положај његову породицу. Стефан је доцније истина повратио нешто земаља и Вукови су синови с Маром мајком им признати за турске васале, и морали се покорити деспоту Стефану. Дакле, кад се узме с гледишта личних њихових рачуна, може се Ђурађ и правдати што неје био обазрив и што је био себичан, кад је претила најгрознија опасност опстанку српске државе. Ну, да посматрамо Ђурђа, у овоме акту, с општега државнога интереса. Да ли онда неје био обичај, као што рече Ст. Новаковић, у књижевности, или Константин неје смео да осуди Ђурђа, пошто је своје дело о деспоту Стефану писао за Ђурђеве владе (1.431.—2. год.), свакако је жалити, што је овде Константин био врло кратак и нејасан. Он вели: „Беху же тогда сь реченним Мусулманом и синове естри стареишеје деспотови Марие, иже и е хотеште Турком побарааху, ни бо инако

[1] Срби и Турци XIV. и XV. в, 281.

Digitized by Google

вьзможно бе.“ [1] Не бисмо рекли, да Константин неје хтео поменути задње намере Ђурђеве за то, што је то писао за владе Ђурђеве, него је баш на први поглед тако и изгледало. Јер кад је Ђурађ видео, да је Византија изневерила деспота Стефана и тиме спасла Турску царевину од распада да је деспот Стефан отишао околишним путем за своју државу, те је изгледало, да неће моћи извести своје планове и на послетку, што је Ђурађ лично био увређен од Стефана, све су то могле бити побуде за Ђурђа, да дође на тако несрећну мисао по Србију. Али све то скупа неје у стању да спасе Ђурђа од праведног суда историје.

Византијски цар Манојло II. Палеолог и Ђурађ обавес е турског султана Мусулмана о Стефановим плановима. Мусулман је ту ствар узео као врло озбиљну, за то је све чинио да осујети Стефанове намере Да̂ Ђурђу своју војску у намери, да иде у Србију и заузме Стефанове земље. Ђурађ пође с турском војском на Србију. Пролазећи кроз своју земљу, увећа своју војску и тако још с већом војском пође на Косово. Врховни командант те војске био је Ђурађ, али је уз себе имао и „неким исмаилитскии вьзможн војевода ради назиратељства вери јеже к царју.“ [2]

---

[1] Гласник XLII., 280.

[2] Гласник XLII, 282.

Digitized by Google

Као што смо раније напоменули, Стефан је са својим братом Вуком и свитом отишао из Цариграда (крајем августа 1.402. год.), на острво Митилену, господару истога Франческу Кателузију, где је уговарао о женидби. Док је стигао с Митилене у Зетско Приморје и чуо шта се дешава на истоку, протекло је више од два месеца. Тек кад је дошао у Зету, био је обавештен о догађајима на истоку За то време Ђурађ је имао довољно маха, да се припреми с Турцима за озбиљан напад на Србију. Он је заиста то и учинио и много пре дошао у Србију од Стефана. Турска војска с Ђурђем на челу искупила се на пољу Косову и ту очекивала долазак Стефанов. Стефан је тако исто све силе употребио, да спречи намере свога сестрића и супарника Ђурђа и његових савезника Турака. Напоменули смо већ, како је кнегиња Милица сазнала пре од Стефана, за намере Ђурђеве и турске. Сад да видимо какве је мере предузео Стефан. Прво да почнемо са Константином, писцем живота Стефанова. Он каже, да је Стефану дао војске зет му Ђурађ Страцимировић, и да му је мајка послала војску у помоћ. „Даст же вь уведеније благочьстивои госпожди матери својеи деспот, зет же јего више речени подаст јему воинство, јелико вьзможно, вь јеже допроводити того.“ Дакле то је јасно. Ну, да видимо, да ли је још од кога добио војске. У то време седео је на босанском престолу краљ Стефан

Digitized by Google

Остоја (1.398.—1.404. и 1.408.—1.418.). Турци су одавно циљали на Босну, те су је јако притеснили били.[1] Краљ Остоја имао је посла и у својој земљи; он је радио пошто по то да се ослободи угарскога господства, те је сва прилика, да је послао своју војску да помаже деспоту Стефану, јер пустити Турке, да победе деспота Стефана, било је врло опасно за босанску државу. С тога је Стефан врло лако добио помоћи, ако не баш од краља Остоје, а оно сигуно од пограничних босанских господара. Истина немамо за то доказа, да је краљ Стефан Остоја званично послао војску деспоту Стефану, али је врло вероватно. Пошто немамо других доказа, навешћемо писмо дубровачке општине кнезу Вукашину и војводи Вукомиру босанској властели. Место у писму из кога се у неколико може увидети, да је босанска војска помагала деспоту Стефану гласи: „што ни ваша љубов пише да ви је донала невољу јер су вам погибли в братучеда на Косову пољу а чујете их живе у Царигради молеки нас да затои настоимо и разувемо на том вашои љубве отписујемо.“[2] То је писмо писано 1.404. год. месеца марта. Даље Дубровчани пишу војводи Хрвоју „што ни пише твоја милост за твоје нети да их чујете живе како пишу у малом листу кои беше

---

[1] Љ. Ковачевић Отаџб. IV., 273.

[2] Пуцић I., 83.

Digitized by Google

унутар вашега листа и да су у Цариграду молеки нас да за тои настоимо и пошлемо до Цариграда Бог вѣ чувши да су живи много бисмо весели и благодарисмо Бога а сьди за твоју љубав овакои одлучисмо. ето и сех днех чекамо цара цариградскога да мине из Бнетак з галиами у Цариград и хокје се свратити к нам и тузи при господину цару хок јемо настојати колико будемо моки и молити га да ком буде у Цариград његова милост да чини поискати за твоје нете и за оне друге властеличикје босанске.“ [1] Даље наводе како ће радити преко свога човека у Цариграду. На послетку да наведемо и писмо дубровачке општине господару острва Митилене, коме пишу по препоруци српске и босанске властеле, да их извести о добеглим племићима на Митилену. И веле: „в всем почтена твоја љубав да зна писаги су и послали к нам господа босанска и господа србска наши почтени суседије и пријателије а говоре јер су утекли ись Турак них властеличикја кои су били ухвакјени од Турак и да су дошли у ваше владањје молеки нас да пошљемо да за този разувемо.“ [2]

Ово су не само докази, да је босанска војска помагала деспоту Стефану 21. новембра 1.402., против заједничког непријатеља

---

[1] Пуцић 1., 84.

[2] ibid., 85..

Digitized by Google

Турака, код Трипоља, него је то доказ, да је Босна заједно са Србијом радила, у корист опште српских интереса. Босна је, мора се на жалост признати, она српска покрајина, која је највише тежила сепаратизму. Истина томе има много узрока, али се не ћемо упуштати у испитивање истих, но ћемо само напоменути да кад год је владала у Босни чисто народна струја, Босна се неје туђила од заједничких српских интереса. За то нам је доказ радња босанскога бана Твртка I. Као што смо пре напоменули, Стефан је имао под својом командом и зетску војску, коју му је уступио зет Ђурађ Страцимировић.

Мислимо да неће бити на одмет, да бацимо, на овом месту, један летимичан поглед на Зету од Косовске битке до овога времена.

Од 1.388. год, кад су Турци јако притеснили драчког управитеља Топију, Млечани су свакојако гледали, да добију Драч у своје руке.[1] Многе виђене личности ишле су на руку Млечанима, да задобију Драч, јер су се бојали Турака.[2] Готово је и цело остало Приморје те године било у рукама Млечана од Драча до Комаре.[3] После разна комешања у Приморју, јер је с једне стране била неслога међу Горњом и Доњом Зетом, с друге стране

---

[1] Ч. Мијатовић. Гласник XLIX., 228.

[2] ibid.

[3] ibid.

Digitized by Google

чисто шпекулативне намере млетачке сињорије и с треће јако притешњавање од стране Турака, Ђурађ Страцимировић под уговором од 14. априла 1.396. год. уступи Млечанима Дриваст с градом и околином, тврђаву Сати с царином од Дања и околине.[1] Млетачко господство било је одвратно Зећанима, а то се види отуда, што су покушавали да их буном збаце. И ако неје ишло у рачун млетачком трговачком духу да сносе толике трошкове поменутих приморских градова, ипак су били принуђени, да их одржавају, јер је турска навала била тако јака, да је се било бојати, да не провале даље на запад покоривши те градове и прегазивши несложне Зећане.

Као што се види, из овог кратког прегледа, у Зети несу биле тако повољне прилике. Али енергијом деспота Стефана буде скупљена велика војска од Зећана, Бошњака и војске, коју му је мајка послала. Има два мишљења, куда је се Стефанова војска кренула из Зете. Љ. Ковачевић мисли, да се Стефанова војска кренула преко млетачких земаља и главним зетским путем, који је водио уз реку Цјевну „па је њиме, преко Плава и Пећи, примивши узгред босанску и српску помоћ, лошао на Косово близу Грачанице, куда су е и они Турци из поседнутих места испред ега морали повући, да их неби зетска, бо-

1 ibid. 250.

Digitized by Google

санска и српска војска, која се с три стране концентрично кретала, међу се ухватила и уништила"[1] Да је Стефан придобио и Млечане, да му овом приликом буду на руци, јер је и њихов интерес био, да се Стефанови планови изврше, то је без сваке сумње, да је Стефанова војска ударила главним зетским друмом, који води на Пећ, неје нам довољно јасно. Истина Ковачевић доказује како неје могуће доћи из Зете с војском за 12—13 дана на Доњи Ибар, пределе око Жиче на Косово Али се нама чини много вероватније оно што Константин вели: „Гредушту же јему и приближајушту се к пределом србскиим, идеже *прваја* архиепископија Србљем." Нама се, дакле, чини да јс Стефан ударио на Доњи Ибар и пределе око Жиче и одатле на Косово. Још кад се узме, да је Ђурађ много пре стигао на Косово и да су јамачно биле јаке турске посаде дуж северних и западних граница турских и Ђурђевих земаља, те је то Стефан сазнао и ударио мало северније и тако му се било лакше сјединити с војском босанском и својом, коју му је мајка била послала. Ова разна мишљења наших историка, о путу Стефановом из Зете на Косово, потичу из неслагања у разумевању Константина. Константин каже: „*идеже прваја архиепископија*" и под овим неки разумеју *Пећ* и то мишљење заступа Љ. Коваче-

[1] Отаџб. IV·, 440.

Digitized by Google

вић; а други, уз које смо и ми пристали, разумеју Жичу.

Еле обе се војске састану на Косову 21. новембра 1.402. год. Наш летописац вели: „вь тожде лето (1.402) бои бист деспоту с Гјургјем и с Турци на Триполју, новембриа .ка. (21.).“ [1]

Кад је Стефан дошао на Косово и видео распоред турске војске, разделио је своју војску овако: Бошњаке и Зећане даде своме брату Вуку и одреди га да удари на Ђурђеву војску, а он је с много мањом војском ударио на Турке. Константин вели: „и убо множаишеје војев дан ть брату својему Влку, сам же малешују чест с собоју вьзьм идет вь бран.“ [2] Тако исто била је подељена и противничка војска. Ђурађ је имао хришћанску војску, коју је јамачно скупио пролазећи кроз своју државу, и утврдио се код Трипоља испод Грачанице,[3] а Турци су се утврдили на самој Грачаници. Борба је била очајна Војска, коју је предводио деспот Стефан, до ноге потуче Турке. Стефанов животописац прича, да је Стефан чинио чуда од јунаштва Чим су Турци спазили Стефана, довикивали су један другом: „вьзрите, вьзрите Лазарева сина“, да су турски војници бежали куд који, да је Сте-

---

[1] Гласник XLVII., 191.; Fessler II., 193

[2] Гласник XLII., 281.

[3] Fessler II., 193.

Digitized by Google

фан окрвавио своју десницу секући Турке „сь же окрвавлјааше десницу своју вь мьсти крви врагь своих,“[1] Али војска коју је предводио Вук, буде разбијена од Ђурђеве војске тако, да се Вук избавио само с двадесет коњаника.[2] Или како Константин каже: „Јунеишии же брат сего опльчи се на нетија своего ити, христијанскоје скиптро, јегоже разбивше гнаше.“

Константин помиње ћесара Угљешу: „беше же тогда и кесар Углеша с исмаилити и ть много служеније сьтвори сь сьланијем к благочьстивому из сих, сих сьвети и кови вьзвештаје, тоже по мале и сам прибег под крие деспоту Стефану и земљу своју от чьскују Врѣнју и Иногошту и Прешево прејет и удрьжа. И бист јакожс некоје крило христијаном.“[3] Па ко је био тај кесар Угљеша? „Он је свакако био један од оних силних властела, који су се после 1.371. год, покорили Турцима, те као васали турски били се и крв своју проливали за Турке,“ одговара нам наш историк Ил. Руварац.[4] Угљешине земље биле су као нека капија на коју су пролазиле велике турске експедиције за центар српских земаља. Велики Муратов поход 1.389. г., био је преко Ћустендила низ Моравицу на Гни-

---

1 Гласник XLII., 281.
2 Отаџб. IV., 441.
3 Гласник XLII., 282.
4 Гласник XLVII., 193.

Digitized by Google

лан, Грачаницу, као год и овај Мусулманов 1.402. год. дакле преко Угљешиних земаља.[1] Биће и доцније помена о овом Угљеши, а овом приликом можемо рећи, да је његова радња била паметна и да је он потпуно разумео планове Стефанове и камо пусте среће, да се на њега, овом приликом угледао и Ђурађ Бранковић!

Поред жалосних примера из рада српских великаша овога времена, овде можемо са задовољством констатовати, да су све српске покрајине биле сложне, да треба заједнички ићи против заклетог српског непријатеља — Турчина. За неуспех у овоме моменту, сва одговорност пада на Ђурђа Бранковића, који је много вреда нанео српској државној мисли грачаничком битком.

После Трипољске битке деспот Стефан отишао је, са својим братом Вуком у Ново Брдо. Писац живота Стефанова, Константин вели: „По брани же сеи великои градьчаничьскои приходита оба брата вь свои град Ново брьдо, град сребрнии вь истину и златии. сь убо сь победоју, овь же јако побежден.„[2] Као што се из ових Константинових редака види, браћу пеје служила срећа подједнако. Код Константина је овде велика празнина. Нема сумње, да је Константин био обавештен, шта

[1] Ново Брдо и Врањско Поморавље, Годишњица III., 308.
[2] Гласник XLII., 282.

Digitized by Google

је се после овако важног акта догодило, али се он устручавао и управо лаконски рекао: да, пошто су се браћа вратила у свој град Ново Брдо, да је било између њих неке несугласице и да је Стефан корио Вука, „изрече некаја прекаја словеса на нь,“ да је после тога сукоба Вук отишао турском султану Имусулману (Мусулману) „сь же мало пождав и време благополучно обрет бежа к Имусулману.“ [1] Даље наводи, како је њихова „всеизбранаја“ мајка трчала за Вуком, да га врати, али неје могла но је морала ићи Мусулману и мирити браћу, и пошто их је измирила, враћа се. Ст. Новаковић у своме делу Срби и Турци у XIV. и XV. веку, изводи по Константиновим речима „тем же даже и кь Имусулману приходит и симирив с благочьстивиим сином своим възраштает“, да је Милица измирила султана Мусулмана са Стефаном и да је Милица отишавши у Турску — у непријатељску земљу била заробљена и задржата као таоц. Овде има доста самовољног. Никако се не може тако што закључити о Милици, која је седела на престолу српском, да је она тако неразборито могла отићи у Турке и допасти робства. Ту се има разумети само измирење браће, Стефана и Вука. Нама се чини, да је Љ. Ковачевић, који се одликује од свију наших историка, дубоким погледом

[1] ibid.

Digitized by Google

на разматрање ствари, много боље схватио и објаснио и ово питање и његово је мишљење оправдано, што је разумео Константина, да је тада било измирење између браће, а не са султаном. Из даљег излагања видећемо, да је у ствари тако и било.

Да ли је тај тако несрећан сукоб био због неуспеха грачаничке битке, или је њему зачетак био још у Цариграду, кад су били код грчког цара, о томе нам Константин не говори. У неколико се има основа мислити, да је тај сукоб био због извођења плана, другим речима због онаквог поступка с Ђурђем.

Врло би нам корисно било, да је овде Константин извео, какви су односи били с Ђурђем, после грачаничке битке, али на жалост Константин нам ништа о томе не каже. Да нам је Константин казао какву је позицију заузео Ђурђе према својим ујацима, после ове катастрофе, сва Ђурђева радња од Ангорске битке (28. јула 1.402) до грачаничке (трипољске) (21. нов. 1,402.), била би нам потпуно јасна и разумели бисмо његове побуде, које су га руководиле, да води тако несрећан рат против својих ујака — своје отаџбине у тако одсудним тренуцима

Догађаји су тако бурно текли, да их Константин неје могао потпуно извести, те се може у ово време 1.402—1.404. год., доћи до погрешних закључака. Прво да приђемо догађајима, који су се збивали после Трипољске

Digitized by Google

битке. После погибије турске на Ангори, турска је царевина била јако уздрмана. Поред пораза турског код Ангоре, буктала је у турској царевини династичка борба између синова Бајазитових. Цинкајзен, који на дуго и на широко прича о овим догађајима и поред четири сина Бајазитова, која и наш Константин помиње, помиње и другу децу Бајазитову, али за нашу расправу имају интереса само ова четворица: Мусулман, Асебег, Мехмед и Муса.

Бајазит је умро 9. марта 1.403. године.[1] После његове смрти настају борбе о престо међу његовим синовима. „Међусобице међу синовима Бајазитовим нису могле никако почети пре смрти Бајазитове а ни пре одласка Тамерланових чета.“[2] Мало даље вели Новаковић: „Међу тим у Малој Азији није се знало ко је господар све до пролећа 1.403. године.“ Што се тиче првога навода, он не може никако опстати. Томе иду на супрот Стефанови успеси после трипољске битке. Други навод такође потире први, јер је одиста владала таква забуна у турском царству, да се неје знало ко је господар. Према томе нама се чини, да онај Константинов навод како је побегао Вук, Стефанов брат, у Турке и како га је Милица хтела да врати, али неје могла, него је

---

[1] Срби и Турци XIV. и XV. в., 286.

[2] ibid., 286.

Digitized by Google

ишла чак султану Мусулману па браћу мирила, неје згодно казан, и да је много вероватније, да је рат између Стефана између Турака с њиховим савезником Ђурђем продужен и даље да је Вук отишао у Турке тек пошто је тај рат свршен, како вели Орбин.[1] Заиста лепо примећује, на поменутом месту, Коваћевић, да је то логичније и ближе истини.

Према томе нама изгледа, да је највероватније ово: а.) Стефан је после Трипољске битке и даље продужио рат с Ђурђем и његовим савезницима Турцима, б.) Користећи се раздорима међу Бајазитовим синовима, који су започели одмах после Ангорске битке, Стефан је ослободио велики део српских земаља и градова од Турака до пролећа 1.403. исто и Константин помиње а помиње и наш летописац, велећи: „И вь то лето плени Стефан Ситницу (1.402.). в.) да је Вук отишао у Турке после свршене борбе и очишћења од Турака и напослетку г.) да је закључен мир између Стефана и Мусулмана и да је међу њима посредовала кнегиња Милица.

Према онако сјајним резултатима, које је постигао Стефан од 1.402—1.403. године мислимо, да су догађаји морали ићи тим редом. Томе иде још у прилог и то, што је Стефан тек у августу 1.403. утврдио неки савез

---

[1] Отаџб- IV., 44'.—443.

са Жигмундом, мађарским краљем.[1] Још нешто да напоменемо. Видели смо раније да је несумњиво, да су поред Зећана и Бошњаци помагали Стефану у борби са сестрићем Ђурђем и његовим савезницима Турцима код Трипоља. Ну, како смо казали, да је Стефан и после Трипољске битке продужио борбу с Турцима и Ђурђем, да ли не бисмо могли извести, да су и даље Бошњаци помагали Стефану? Она писма дубровачке општине,[2] која смо раније наводили и из којих се може закључити, да су доиста и Бошњаци учествовали. Мислимо да нећемо погрешити, кад кажемо, да и ми из њих закључујемо, да су Бошњаци и даље учествовали у борби с Турцима, јер оно почешће обраћање босанске властеле дубровачкој општини за посредовање за своје заробљенике, који јамачно несу сви заробљени код Трипоља, него и после, а и после је било бојева на Косову, наш летописац вели на Ситници. Томе се истина противе велика Остојина предузећа у Далмацији, али по ономе што смо казали, врло је вероватно, да су учествовали па ма и у мањем броју.

Свакојако, било како му драго, Стефану припада вечна слава, што је умео и хтео извести државу српску из неприлика, у које је била увучена међусобним заћевицама и тур-

---

[1] Отаůб. IV., 445.

[2] Шуцић I., 82, 83, 84.

Digitized by Google

ском најездом. Ми смо несумњиво поменули то, да је деспот Стефан већ у пролеће 1,403. год., извео своју државу на чистину, ослободио ју од турских поседа и увеличао је.

Напред је поменуто, како је Стефан бавећи се у Цариграду, променио политику и желео је, да се наслони на Запад.

Пошто је Стефан благодарећи својој вештини и јунаштву, видео своју државу независну, онда му је још остало, да то одржи и у будуће, и он у тој намери везује уговор с мађарским краљем. Да је Стефан утврдио пријатељске односе с Мађарима, каже нам и Константин. Он вели, кад се Стефан повратио у своју земљу и уредио домаће ствари, да је одмах „сицевија же западнии цар јако слишав ходатаје посилајет к љубьви јако би. Сь же време подобно обрет јегда друг сему бити, поклисара љубочьстьне вьспријем и учреди довољно, јако то јему обичаи беше и сь посьлавшиим отврди љубов.“[1] Из овога се види, да је заиста Стефан утврдио пријатељство с мађарским краљем, одмах после Трипољске битке. И Лукарић тврди то исто Лукарић тврди, да је Стефан заједно са својим братом Вуком радио на пријатељским односима са Западом, босле ангорске битке. Тиме се у неколико потврђује оно наше мишљење, да Вук

---

[1] Гласник XLII., 284.

Digitized by Google

неје одмах отишао у Турке, после Трипољске битке, него тек доцније.[1] Даље Лукарић вели, како неје био Бог зна какав одзив на Западу. То је врло вероватно, јер видимо да Стефан чак у августу 1.403. год., утврђује са Жигмундом пријатељске везе. У осталом то потврђује и сâм Жигмундо 1.404. год., херцогу од Бургундије, наговешћујући му да је „кнез Стефан у њега“.[2]

Константин нам прича даље, како је Стефан „испрошь се от Вугр Белград“ и «того ради и завет сь сим полагајет и дела касајет се,“[3] продужио и даље очишћење градова од Турака, које су самовласно узели били „отргшеје же се прежде и Исмаилити самовластно тех вьзет.“[4]

Као што се види, Стефанова радња била је и с те стране крунисана великим успесима. Да је Стефан утврђивао само пријатељске односе за заједничку акцију противу Турака, а не да се подчинио мађарској круни као васал, о томе имамо врло јасних доказа Најјачи нам је доказ сâм Константин, који на горе поменутом месту каже: „тога ради и завет с њим утврди“. Други доказ врло јасан и поуздан јесте писмо дубровачке општине

---

[1] Ђ. Бранковић I., 26.
[2] Отаџб. IV., 445.; Ђ. Бранковић I., 28.
[3] Гласник XLII, 284.
[4] Гласник XLII., 284.

Digitized by Google

од 2. маја 1.405. год, којим се обавештава госпођа Јела Страцимировићка, сестра Стефанова, како је Стефан у великој „љубави и у јединству“ са Жигмундом.[1]

Заиста се може видети, да је Стефан одмах после трипољске битке био у врло интимним односима с мађарским краљем Жигмундом, али се ни по чему не може закључити, да је Стефан био потчињен угарском краљу, него је само био савезник противу турске најезде.

После угарске пропасти на Никопољу, у Угарској је владало несрећно стање. Ми смо видели, како су Турци напредовали са својим освајањима после Никопољске битке, да је и самој Угарској претила опасност; видели смо како су Турци принудили Ђурђа Страцимировића, да не дâ Млечанима Скадар (1.396. г.); године 1 397. Турци су напали кроз Колубарску долину на Угарске земље,[2] тако да је велика опасност претила Угарској од Турака То је стање све дотле трајало, док Стефан неје очистио та места од Турака, после Трипољске битке. Ну, још нешто. Угарска је имала врло великог интереса, да веже уговор с деспотом Стефаном. Босански краљ Остоја удружи се с Владиславом, напуљским краљем и освојио је Далмацију 1.402. год.;

---

[1] Отаůб. IV., 446.; Ђ. Бранковић I., 28·

[2] Срби и Турци у XIV. и XV. в.,

Digitized by Google

године 1.403. распрострe устанак по Славонији и Угарској, а те се године напуљски краљ Владислав, 5. августа 1.403. проглаcи за угарског краља у Задру[1] Даље пријатељски односи Стефанови с босанским краљем Остојом, што је доказано суделовањем Босанаца у трипољској битци и напослетку посредовање Николе Горјанског, зета Стефанова, све су то били мотиви, који су нагнали угарског краља Жигмунда да тражи пријатељство деспота Стефана, а не да му се Стефан потчињава. Односи Стефанови несу били тако интимни према Угарској, све до смрти кнегиње Милице, јер се она као и син јој Вук а и многа властела, противила удружењу Стефанову са Жигмундом, а тек по смрти Миличиној Стефан се више приљубио уз Мађаре[2]

Ну да се опет вратимо на Ђурђа Бранковића, сестрића Стефанова. Рекли смо, да, и ако Константин, као најпозванији, неје поменуо, шта јо било с Ђурђем, да је Ђурађ и после Трипољске битке био у непријатељству са Стефаном О томе нам најбоље сведочи писмо дубровачке општине од 12 децембра 1 402. год., које гласи: „чусмо, јер господин Гјураг син господствати к вам догје здраво и много бисмо весели Молимо Бога и пречисту да и господин Гргур к вам ускоре

---

[1] Отаџб. IV., 444.; Fessler II., 154—182.
[2] Ђ. Бранковић I., 29.

Digitized by Google

здраво догје а сьди ето чујемо јер господствави с братом јесте у расхомери тер ти је нам недраго. Бог ве волели бисмо да је мегју вам љубав и добри мир како престои мегју сестру и братју. А тои бивше господовали бисте и уздржали земљу у добром миру и стању тер би все добро било и наши би трговци могли опкит јер трговац неморе бит и ино неиште разве мирну и гоину земљу. За то молимо господствови наши трговци који се тамо обретају будитеви препоручени сьбљуди их господствови да им у теи расхомери нитко штете не учини. Сьди чули смо да су неки наши трговци тамо убѣни и ето посилају коим су дљжни да зберу и скупе што је тамо них иманија мало и големо.“[1] Из овога се писма не увиђа јасно, да је између Ђурђа и Стефана и после трипољске битке продужено непријатељство, али се увиђа, да је тај крај јако био узнемирен и може се отуда мислити, да је и даље беснио рат између Стефана и Ђурђа. Наш је летописац забележио: „вь лето 6.911. (1.402-) плени Стефан Ситницу“. То јасно доказује, да је рат био продужен. Најжешћа је борба вођена у другој половини 1.402. год. Те исте године добио је Стефан помоћ од угарскога краља Жигмунда, те су јако били притеснили Ђурђа, ма да немамо јасних доказа, да су Мађари

[1] Шицић I., 75.

Digitized by Google

овом приликом дали Стефану помоћ, али се може мислити према догађајима тога времена, да су му је дали. Али да је Ђурађ био притешњен сведоче нам ова дата: а) кнегиња Милица одлазећи у Дечане после 1.402. године, завештава многа села и засеоке манастиру „от злочьстивих језик исмаилитских пожежено и опровржено и от прежде нас државших растленно и опровржено". Даље вели: „сего ради иже прежде отетаја села иже вьписана в хрисовули прваго светаго хтитора повратих сь всацем имением."[1] Ова је листина писана јамачно негде у другој половини 1.403. или почетком 1.404. год.; б) видимо то и из писма дубровачке општине госпођи Мари и господину Ђурђу и Лазару, у коме кажу, како су Бранковићи с мајком им били јако притешњени. Одговор дубровачке општине глас: „писаније великости ви примисмо а јер што пише ваша милост јер кьде ви је била нужда и усилат да грозит ви ми смо писали да комугоде нашех властел и грагјан предасте вашега иманја да тои ми примамо да је постављено у наш комун." Мало даље: „они дел иманна вашега што у онои време посласте у наш комун примисмо. И от тога запис учинили смо челнику Смију."[2]

---

[1] Mon. Serb, 265.
[2] Пуцић 1., 182.

Digitized by Google

Поред тога што је Стефан оплено Ситницу, Ђурђе у земљу, како нам летописац казује, и пошто је освојио Пећ и са свим се осигурао од Бранковића и Турака, почео је операције против млетачког господства у Приморју. То нам сведоче оне предострожности млетачкога већа, да се осигурају од Стефана. Многи су господари, поплашивши се од Стефана, признали над собом млетачку власт. Њих је примила млетачка влада 13. јула 1.404. год.[1] Дакле значи, да је Стефаново напредовање на западу и југу било врло снажно. Јамачно би дошло до озбиљних сукоба између Млечића и деспота Стефана, да их неје у том спречила революција у Скадру.

Ови сјајни успеси деспота Стефана трајали су до 11. новембра 1.404. год., дакле до смрти Стефанове мајке кнегиње Милице или у калуђерству Евгеније Да је Милица те године умрла, види доказе Љ Ковачевића у Годишњици III., стр. 417.

Но деспот Стефан био је и нежан брат Његова племенита душа неје могла допустити да његова сестра Оливера буде у ропству Тамерлановом. Оливера је пратила свога заручника Бајазита у битци код Ангоре. Бајазит се неје више ни вратио а Оливера је допала татарскога ропства. Стефан поред свих својих напора од 1.402. до 1.404. год., у току

---

[3] Отаџбина IV., 571.

Digitized by Google

1.403. год., послао је посланика Тамерлану, да преговара о избављењу Оливере и о савезу против Турака. А Константин вели: „глагола же сије глаголи к поклисару рекомому Андину (Радославу), јегоже приснопомьнимии к тому посла о некиих јако утврждених паче же ни вьзисканије сестри јего, јуже јако пленницу с всеми Бајазитовеми вьзеше, јуже и мнозем разумом от туду изводит.“ [1] Ово је заиста величанствен споменик, нежност Стефанова племенита срца и политичке мудрости. Он ни за један часак неје сумњао, да су му Турци опасни и да их ваља сузбијати. Од Стефана је било политички и врло мудро, да баш у то време, кад је турско царство врло лабаво стајало, прави савез против Турака а с њиховим непријатељем Тамерланом.

Без сваке је сумње, да је Стефан постигао повољне услове с Тамерланом, а томе може служити као доказ то, што је јевропска Турска у то време била обратила сву пажњу своју на Азију и што је Оливера том приликом била избављена из ропства. Још је знаменита сведоџба Стефанова рада и одлука млетачког већа у тој години 1.403. (7. јуна), који као тобож честитају Стефану што се спасао на Ангори, и у исто време моле Стефана, да им уступи слободно трговање по његовој

[1] Гласник XLII., 276.

Digitized by Google

земљи.[1] Ово су несумњиви докази, да је Србија постигла сјајне успехе од 1.402.—1.404. год., што служи деспоту Стефану на част и славу.

Изненадна смрт Миличина, тако је потресла душу Стефанову, да је одмах напустио све своје даље радове у Зети и на југу.[2] О овоме тако важном догађају, писац живота Стефанова Константин, врло кратко напомиње. Он каже: „Начет убо зидати обител сију в лето ѕцеї., а прежде сего лета престави се благочьстива госпожда Евгенија, мати сего тьзоименитааго. Сице бо иночьскааго образа име вьспријет и положена бист вь својем монастири Љубостињи, успенија пречистије богородице.“[3]

После овог догађаја Стефан се враћа из Зете да прими владу. Нема сумње, да је Милица пошто по то радила, док се Стефан бавио у Зети, да измири Бранковиће са Стефаном, а тако исто је радила, да Стефан утврди пријатељске односе с Турцима.[4] И доиста, чим се Стефан вратио из Зете, турски посланик долази и уговара са Стефаном мир. У то исто време Стефан се наравњава и са својим сестрићима Бранковићима. Радови Стефанови,

---

[1] Отаџб. IV., 573.—4

[2] ibid., 572.

[3] Гласник XLII. 290.

[4] Отаџб. IV., 272.

Digitized by Google

после трипољске битке крунисани су величанственим успесима Династичка распра била је легла; Бранковићи су подлегли и молили Стефана за мир: турско царство било је уздрмано, те је Стефан уговорио мир са султаном под врло повољним условима. Све је то било до краја 1 404. године[1] Љ. Ковачевић изводи из овог уговора Стефанова са султаном ове тачке:

1.) Да је Стефан тим миром задржао под својом влашћу земље, којима је кнез Лазар владао, не плаћајући Турцима никаква данка за њих, нити је био дужан да их помаже у ратовима;

2.) Да су Бранковићи добили натраг своју државу.[2]

Стефан је био мудар политичар. Његова мајка кнегиња Милица, била је узор женске мудрости „Милици љубав ко отечеству била, женское мякосердије и матерњују к чадом љубав превасходящтая.“[3] Нема сумње, да је Милица имала великог утецаја у свима радовима Стефановим. Стафанова верна служба Турцима до свршетка ангорске битке, била је мудра и оправдана. Турска снага у Јевропи, до поменуте битке, била је тако велика, да

[1] Ст. Новаковић мисли, да је наравнање с Бранковићима било крајем 1.403 год. (Срби и Турци XIV. и XV. в., 293.)

[2] Отаџб. IV., 573.

[3] Рајић III., 75.

Digitized by Google

би запети односи према Турцима били од велике штете по српске интересе. Заиста, кад је била прилика, Стефан се умео користити и кад је најверније служио непријатељима своје отаџбине и неје губио из вида интересе свога народа. Јер да се несу Милица и Стефан користили таквом политиком, без сваке је сумње, да би се користили Бранковићи и други великаши.

С радосним расположењем у души, видевши поново васпостављену српску државу после Косова самосталну и увећану, прелазимо на 1.405. годину, која је протекла у озбиљном раду и унутрашњем утврђивању Стефанове државе. Године 1.405. деспот Стефан се потписивао: „Милостију божијеју господин всои земли србскои и поморију и подунавским странам деспот Стефан.“[1] Ово је довољна илустрација моћи Стефанове.

Његов биограф Константин вели: „радости же тогда не изреченије кто исповест, запустевши в истину земли и пастира сицева вьспријемши паки.“[2] Ове Константинове речи врло лепо илуструју стање, које је владало од Косовске битке до повратка самосталности српске државе.

Константин нам врло живим бојама црта настојавање Стефаново око поправке унутраш-

---

[1] Mon. Serb. 269.

[2] Гласник XLII., 282.

Digitized by Google

њега стања у земљи и живота народа. „Све што беше неваљало, поправи се и препаде се; онима, који хоће неправду и који беху на зло дугачких руку, руке се одсекоше, и процвета и стаде род носити правда.“ [1] Даље нам Константин прича како је владао потпун ред, да несу великаши преотимали земље један другом, да се изједначио богаташ и сиромах, да неје било лажи и клеветâ, деспот је одавао пошту свима онима, који су заузимали какав чин и достојанство, онај који је погрешио казнио је се, а ко неје грешио миловао је и поштовао, тако, да је владала потпуна хармонија у унутрашњем државном поретку.“ Двор је Стефанов био великољепан и опхођење у њему владало је у границама пристојности и уљудности. Стефан је поучавао и упућивао све оне који су с њиме у додир долазили а међу тим клонио се свега онога што би било непристојно па било то у двору или ма где итд. Ми ћемо о његовим унутрашњим радовима говорити доцније у засебном одељку, а сада само напомињемо, да се види каквом је енергијом Стефан радио за срећу и напредак своје државе.

Стефан је до смрти Миличине био као помоћник њен у државним пословима Док је год Милица била жива, имала је првенство и пресудну реч у држави. Чим је Милица умрла

---

[1] ibid, 282.—3.

Digitized by Google

Стефан, примив владалачко достојанство, премести своју престоницу из Крушевца у Београд, који је он за кратко време подигао из рушевина и улепшао у сваком погледу. Ну, и о томе ћемо говорити доцније.

Раније смо рекли, да је Мусулман, утврдив мир са Стефаном, отишао у Азију крајем 1.404. год. а рекли смо и то, да је Милица за живота спречавала Стефану зближење с Мађарима. После ова два догађаја, Стефану неје било већих препрека, те се са свим зближи Угарској. Без сваке је сумње, да је Стефан имао врло јаку партију у земљи, која је била противна тако наглом зближењу с Угарском. Овако одсудан отпор тој Стефановој политици има својих кобних последица за српску државу. Истина је, да Стефан неје смео пристати уз Угарску без икаквих разлога. По његовим радовима види се, да се он наслонио на једну државу, која је имала великог интереса, да помаже Стефанове тежње, да се овај обезбеди од Турака Нека је далеко од нас помисао да хоћемо да коримо Стефана, кад кажемо да Стефан неје требао да уговара пријатељство с једном моћном суседном државом у тренуцима кад унутрашње размирице несу биле легле, кад у унутрашњем животу неје било легло и уклоњено оно, што би могло кочити правилан државни развитак и онда, кад је Турска и даље била врло опасна по његову државу. Константин нам је истина

Digitized by Google

представио унутрашње стање у врло љубичастој боји, ма да неје баш тако било

Али јако жалимо, што се престоница српске државе преместила из Крушевца у Београд. А да је то било штетно по српску државну целину, видећемо у даљем току ове расправе.

Сад да видимо Стефанову радњу у правцу нове политике с Мађарима. Стефанова политичка радња и у овом правцу, заслужује нарочиту пажњу.

Преместив своју престоницу из Крушевца у Београд, отпочео је живо радити око утврђења Београда, као стратегијске тачке и унапређивати га у привредном погледу. Почне оправљати београдске зидине, дао је велике трговачке повластице свима онима који би стално живели или трговали у Београду. Стефан је све своје силе употребио, да очисти Турке из северних предела своје земље, а то је већ било готово у 1.405. години. Сем Београда подигао је нов град на Ресави, да би спречио продирање Турака у Браничево. — Пређе смо рекли да су после мира с Бранковићима њима повраћене њихове земље поново и да им је Стефан признао независно господарство у њима. Дубровчани, да би обезбедили своје интересе у ново васпостављеној држави српској, послали су своје посланике, да им се обнове стара права и повластице, које су и пређе уживали. И деспот Стефан

Digitized by Google

потврдио им је те повластице 2. дец. 1.405. год., у граду Борчу на десној страни реке Груже.[1] После увода, у коме напомиње богословске фразе „по неизреченому и вьсмилостивому јего возренију на господстве ми јакоже и на првих светиих и православних царих такожде благодат пресветаго својего духа и на господство ми излја, и постави ме господина земли србскои и поморију и странам подунавскиим,“ да он потврђује Дубровчанима у свему повластице, какве су биле у прве господе српске, у цара Стефана и „светопочивше госпогје и мајке ми, кира Евросини.“ Тачке уговора, које су потврђене и потписане у Борчу 2. децембра 1.405. год., гласе:

1) Ако се догоди парница између Дубровчана и Срба, да се поставе за судије половина Дубровчана а половина Срба и да се пред њима парниче, а порота Дубровчанину да је дружина његова од Дубровчана који се десе у истом или оближњем месту. Ако обе стране хтедну сведоџбу, да се постави половина Дубровчана а половина Срба и да од тих сведока не сме ни један побећи. Ако се с Дубровчанима пру Саси, да се суде као и Срби: половина судија да буду Саси, а половина Дубровчани. И да не сме пози-

[1] Кнежевине Срб., 230.

Digitized by Google

вати ни Србин ни Сасин Дубровчанина пред други суд, него само пред оне судије.

Ако се парниче међу собом сами Дубровчани, било да је дело учињено у Србији или у Дубровнику, да им суди дубровачки консул и његове судије. Ако се осуђени не би хтео покорити њиховој пресуди, консул и његове судије могу их везати и држати, док не плати, што је дужан.

2.) Ако Дубровчанин купи коња, па га позна Србин или Сасин и рекне: краден ми је или отет, да се закуне Дубровчанин, да не зна за крадљивца нити за разбојника, него да га је купио. Ако буде воља Србину или Сасину узети свога коња, дужан је Дубровчанину вратити онолико, колико је Дубровчанин за њега дао и да Дубровчанин не може задржати коња.

3.) Где се настани Дубровчанин на стану, ако је и пре ту наставао, да се ту не може Србин настанити, ако на то Дубровчанин не пристане.

4.) Ако који Дубровчанин иде са својим или туђим трговачким послом по српској земљи, какав је био закон пређе у прве господе, цара Стефана, „светаго кнеза Лазара“ у „свето почивше“ кнегиње Милице и како је било пређе тога уговора у Стефановој држави, тако да буде и унапред.

5.) Ако Дубровчанин да̂ своју робу Србину на веру, па му овај не би признао, да

Digitized by Google

се Дубровчанин закуне својом вером и душом шта му је дао па му је тада Србин дужан платити.

6.) Ако би какав Дубровчанин, путујући по земљи, био од гусара убијен или би био покраден у селу, да плати околина што би крадљивци узели; ако не плати околина да сам деспот плати.

7.) Да не буде намета Дубровчанима по српским трговима.

8.) Који се Дубровчанин забаштинио у Новом Брду. дужан је зидати и чувати град, а који су гости и нису се забаштинили како им је воља.

9.) Ако се разбије дубровачка лађа у Приморју, у Стефановој држави, који је закон важио у прве године и у цара Стефана, за кнеза Лазара, за кнегиње Милице и у држави Стефановој до тога времена, такав закон нека буде и од данас.[1]

10.) Ко год хтедне из Србије ићи у Дубровник ради трговине, био Србин или Влах, да свак иде слободно, да га Стефан и кефалије не устављају. И какав је био закон за цара Стефана, кнеза Лазара, кнегиње Милице и у деспотовој држави до тога времена, такав да им буде и даље.

11.) Поморски трговци и сланице што су у Стефановој држави где су били трговци у

[1] По старом је било, да се имање врати Дубровчанину.

Digitized by Google

прве господе српске и сланице за цара Стефана и кнеза Лазара, ту нек буду и сад и нигде више да не буду.

12.) Ако се сами Дубровчани међу собом пру, било то у Србији или у Дубровнику, да се пру пред Дубровачким консулом и њиховим судијама, и како пресуди консул и његове судије тако да буде. Ако не би хтео Дубровчанин покорити се томе суду, консул и његове судије имају право везати дужника и држати га до год не плати.

13.) Ако умре какав Дубровчанин у Србији, да се у његово имање не сме мешати никакав српски чиновник нити ма ко, него да је ономе, коме га је на смрти оставио или дубровачко.

14.) Да се не узима од Дубровчана дар на силу или ма шта преко њихове воље, него да иду слободно са својим тргом.

15.) Ако је који Дубровчанин коме што дужан или крив, да се тражи исти онај, који је дужан или крив, а да не плати онај, који неје дужан или крив; и

16.) Ако се Стефан свади с Дубровчанима и науми да ратује с њима, дужан им је на 6 месеци раније јавити, како би се могли иселити из Србије и тек тада да ратују.[1] На оном уговору потписан је деспот Стефан „милостију божијом господар свој земли србској,

[1] Mon. Serb., 266.—269.; Отаџб. V., 71.—73.

Digitized by Google

Поморју и Подунавским крајевима деспот Стефан.“ Значајно је, што се на овом уговору налази и Вуков печат, што значи да је и он имао удела у државној управи поред Стефана. Погрешно је оно Константиново мишљење, да је Вук одмах после Трипољске битке отишао у Турке, како он рече, јер се и његово име налази на свима повељама које су писане после Трипољске битке, него је то било доцније.[1]

Пре смо споменули, да је Ђурађ добио своје земље после мира са Стефаном, да њима управља самостално и независно од Стефана. Пошто је дубровачка општина утврдила са Стефаном уговор, који смо горе навели, на исти ее начин обраћа и Вуковићима Ђурђу и Лазару и њиховој мајци Мари, да им потврде повластице, које су и пре уживали.

Исти посланици дубровачки, који су били код Стефана и утврдили с њим трговачки уговор, отишли су Бранковићима и мајци им Мари и с њима уговорили трговачки уговор 29. децембра 1.405 године у Вучијем Трну. У уводу уговора веле Бранковићи: „По неисказаном милосрђу господа, ја раб Христу Богу мојему господин Гргур и господин Ђурађ, с господом мајком нам госпођом Маром и превазубљеним нашим братом Лазаром, у владају-

[1] Mon. Serb. CCXLVII., CCXLVIII.

Digitized by Google

ћим нам земљама господина и родитеља нашега господина Вука, дајемо на знање свакому, да је властела дубровачка послала своје поклисаре к нама, на име Марина Ристића и Марка Градића, који пренесоше к нама запис господина великога цара Стефана, господина светога кнеза Лазара и господина родитеља нашега, господина Вука, и како записали господин велики цар Стефан, господин свети кнез Лазар и господин родитељ нам господин Вук у граду Дубровнику, и ми видевши записе речене господе, потврдимо на исти начин, и шта више овако записасмо и учинисмо славному граду Дубровнику.“

Ово смо поменули да се види, да је већ до краја 1.405. год., била свршена распра између Стефана и Бранковића и да су легла међусобна трвења, пошто су Дубровчани тада послали посланике а не пре. Још се овде види, да су Бранковићи добили очеве земље и отпочели њима владати као самостални господари. Тачке уговора су готово исте које су утврђене и са Стефаном. Што се не налази у Стефановом уговору, а овде налази или обрнуто, поменућемо нарочито за то, што се из тога може видети, куда су се простирале њихове земље. Тако се напомиње: да њихове земље несу допирале до мора, јер веле: „и ако се разбије древо дубровачко у приморју што утече у нашу земљу“....,[1] који је био за-

[1] Mon. Serb., 271.

Digitized by Google

кон пре да важи и од сад Дакле, њихове земље несу допирале до мора, а Стефанове јесу, јер он то изрично напомиње у уговору. „За поморске тргове и за сланице, ако нам Бог поможе, те буду наше,“ да важи стари закон, веле Бранковићи у уговору. Из наведених пасажа, може се видети, да су Бранковићи желели и радили, да и даље проширују своје владавине, и да су гледали, да независно владају од Стефанове породице. Овде мора човек стати и из дубине душе зажалити, што нису Бранковићи жртвовали своје личне интересе интересима општим српске државе. Много је природније очекивати, да се Бранковићи потчине деспоту Стефану, као старијем и популарнијем у народу, него ли Стефан да се покори њима. Стефанов положај био је врло незгодан. Зближење с Угарском неје било популарно у народу; поједини великаши су се тим расположењем користили и правили Стефану велике сметње. Држава је била раздвојена на двоје, на Лазареву и Вукову породицу, једни су пристајали уз Стефана, а други уз Бранковиће, и Србија је била несигурна за сваку озбиљну акцију. Стефанов брат Вук, по свима изгледима никако неје био задовољан с новом Стефановом политиком и правио му је велике сметње. Видећемо доцније, да ће се због тога породити у Вуку тежња, да преотме Стефану земље. Такво стање ствари можда је све више гонило Сте-

Digitized by Google

фана, да се приближи мађарском краљу Жигмунду.

У непосредном суседству Стефановом, у Босни, била је у то време велика тежња, да се ослободи од мађарског врховног поглаварства у Босни. У јесен 1.405. год. мађарска је војска нападала на Босну, ради повраћања свога утецаја у њој, али се тај покушај сврши без успеха за Угарску. На посаду мађарску у граду Сребрнику, који је тада Мађарска задобила Босанци су нападали и хтели су ма на који начин да и Сребрник ослободе од Мађара У јесен 1.407. године, мађарска војска поново удари на Босну, али и тај напад Бошњаци одбију. На послетку Жигмундо, помоћу папе Гргура XII., подигне велику војску (60.000) и кроз Славонију продре у средину Босне 1.408. год. Бој је био код Добора и Бошњаци изгубе битку. На броју 126 племића босанских, који су заједно с краљем пали у ропство мађарско, буде погубљено и њихова телеса бачена у реку Босну, а краљ Твртко триумфално одведен у Угарску. Угарска војска опљени Босну и задобије многе градове. Али, кад се поново врати на престо краљ Остоја и Босна призна поново врховно поглаварство Угарске, краљ се Жигмундо врати из Босне.[1]

---

1 Отаџб. V., 73.—5.; Fessler II., 195.—96.

Digitized by Google

И ако немамо јасних доказа, да је Стефан учествовао у Жигмундовим ратовима 1.408. године, по ономе што је доцније следовало, не сумњиво је, да је Стефан помагао Жигмунда у тим ратовима. Писац Стефанова живота Константин, не говори о томе ништа. Али по ономе што се доцније догађало, види се, да је Стефан заиста помагао Жигмунда. Томе даје потврде и Виндек Жигмундов секретар. Он каже, да је деспот Стефан „у свима његовим мучним ратовима срећним и несрећним ..... имање и личност и сва добра своја и својих“ излагао[1]. На свечаној дипломи од 12. децембра 1.408. године којом се установљава орден „златнога змаја“, стоји на другом месту „Стефан деспот Србије.“[2]

Ну, баш да и неје ових докумената, по ономе, што се одмах после Жигмундових ратова у Босни, догодило у Србији, могли бисмо слободно узети, да је деспот Стефан помагао Жигмунду. Раније смо помињали, како Стефанова политика према Угарској неје била популарна и како је она имала врло много противника међу великашима, а и сâм је народ неје миловао. Догађаји који су се јавили у Србији после 1.408. год., донели су врло жалосне последице Стефановој, и у опште српској народној држави.

---

[1] Отаџб. V., 76.

[2] Ђ. Бранковић I., 29.

Digitized by Google

Говорећи до сад о Стефановој политичкој радњи, констатовали смо са особитим задовољством, да је Стефанова политика била разумна и да је донела врло обилата плода српској народној држави. Али овом приликом нама се чини, да је Стефан пренаглио, јер је толико био веран датој речи, да је и физичку снагу свога народа трошио, само да би одржао пријатељске везе с Угарском. Истина је Стефан имао и материјалне користи од пријатељства с Угарском, јер му је Угарска уступила Мачву и Београд, али је то уступање донело много веће штете Стефановој држави. Рекли смо, да је било политички врло мудро, што се Стефан приближио Западу, после Ангорске битке, али неје било мудро чинити тако оштар прелом у политичком животу Србије. Истина је било у личном карактеру Стефанову, да је тачно и верно испуњавао своју задану реч, али с гледишта државног, мислимо, да му се овом приликом у велико може приговорити. Али и овом приликом, према приликама и околностима у то време, не можемо се никако сложити, с оним историцима, који веле, да је Стефан гледао више своје личне интересе, него интересе државне. Баш и овом приликом (1.403.—1.408. год.) Стефан се очински старао о својој држави и неје пропустио ни једну прилику, била она споља или изнутра, ако се икако могло, да својој држави прибави користи. Томе служе као доказ његови радови око утврђења вој-

Digitized by Google

ничких позиција и унапређења народне привреде. Да је се старао да се што више обезбеди од Турака, сведочи нам његово потпомагање устаника у Бугарској 1.408. год., који је предводио неки *Кираљук:* (Новак) и кад је султан тражио Караљука, да га погуби, Стефан је одговорио, да је то горски хајдук, кога не може нико ухватити.[1] У вези с поменутим догађајем, Константин помиње и ово: „Тем прежде сего въздвиг се цар Мусулман и пришьд на Темско ратију възет је. Посла же ходатаје к благочьстивому сему деспоту, тьчију проити по пределех твоих, рече, хошту без въсакоје досади не убо јеште земља растржена бе. Јуже проходе к Овьчју пољу Топлицеју предреченим же он муж, Караљук име мужеви, некаја от царскиих станов възет принесе, деспот же сија паки възвраштајет.»[2] Стефан се и у овим догађајима умео користити. Поред тога, што се коначно наслонио на Угарску, врло је мудро било од Стефана, што је чинио турском цару уступке и што је одлагао до згодније прилике, да ступи с Турцима у отворено непријатељство. А да је Стефан непрестано имао на уму ослобођење Бугарске, види се отуда, што је непрестано помагао бугарске царевиће против Турака. Наш Константин каже: „В тоже време

---

[1] Гласник XL I.. 292. Новаковић узима да је се овај догађај десио 1.408., а не 1.405. Нама се чини да је вероватније прво.

[3] Гласник XLII., 292.

Digitized by Google

(1.422.) умирајет и цар Константин, син Срацимира царја блгарскаго в Белграде, сушту јеште деспоту в Арбанасех. Ту бо тогда живеаше пришьд сь Угрь. Јегоже благочьстивии сь јако присьна брата плакаше и многаја о души јего расточи.“ [1] Нама се чини, да је оправдана она претпоставка Ст. Новаковића, којом тврди „да су ови догађаји или непосредно претходили братскоме рату, или да су му, може бити с неке стране и повод били.“ [2] Ти догађаји карактеришу Стефана као великог политичара. Подићи Бугарску из турских рушевина на степен самосталне државе, било је врло мудро [3] Да је Стефан радио заиста на ослобођењу Бугарске, види се по томе, што је Стефан сахранио и оплакао онако у Београду Константина сина Срацимирова, цара видинскога.

И ако нам писац живота Стефанова, тек по нешто наговешћује, а немамо доказа ни с друге стране, опет можемо посигурно тврдити да је у Србији владала јака струја противу Стефана од стране његових супарника и да је било покрета противу Турака, баш у оно време док је Стефан био заузет послом, помажући своме савезнику угарскоме краљу Жигмунду у босанским ратовима.

---

[1] Гласник XLII., 314.

[2] Срби и Турци XIV. и XV. в., 327.

[3] ibid.

Digitized by Google

Док се Стефан махао са Угарском, дотле су Бранковићи радили, да помоћу Турака преотму Стефанову државу. Да су Бранковићи шуровали с Турцима сведочи писмо дубровачке општине од 18. авг. 1.408. год. госпођи Мари и господину Ђурђу, које гласи: „госпогје о пришествију господина Гјургја к вам како га Господ Бог здраво, славно и много почтено принесе узнав много бисмо весели и радостни и благодаримо Господа Бога и њега непрестано молимо да га свуде њега и његова брата здраво и добре носи и вракја.“ [1] „Из ових речи изводимо, да је, још за време босанске војне, Ђурађ путовао у Једрене к султану.“ [2]

Поменули смо, да је Стефанов нагао прелаз к Угарској имао врло много штетних последица, а то се види из тога, што је Ђурађ имао довољно маха, да ради с Турцима противу Стефана. Вук, Стефанов брат, који је био противник Стефанове политике према Угарској, имао је такође довољно времена, да се у њему породи она кобна мисао, да дели с братом Стефаном српску државу. Одношаји Стефанови према Угарској, после Ангорске битке, никако несу ишли у рачун Турцима. Турски цар Мусулман, знајући Стефана као човека, који строго одржава своју задану реч,

---

[1] Пуцић I., 171.
[2] Отпб V., 76

Digitized by Google

[illegible]

[illegible] Обр[illegible]

[illegible] српских [illegible]

[illegible] ута страшна

[illegible] Бурабије, као

[illegible] ској султану у

[illegible] против Сте-

[illegible] на чело покрета

[illegible] против свога

[illegible] султан му да

[illegible] коју је предводио

[illegible] на брата мојега

[illegible] отаческије земље

Digitized by Google

и грана [illegible]
ношу [illegible]
сьтрну [illegible]
Узме [illegible]
цима ва [illegible]
дивьи [illegible]
вали [illegible]
том [illegible]
разтка [illegible]
незаповедане [illegible]
лето [illegible]
е [illegible]
диве [illegible]
дела [illegible]
повиру [illegible]
бако [illegible]
великет [illegible]
вик [illegible]
жаше [illegible]
и множе [illegible]
вту [illegible]
велет [illegible]
дели [illegible]
дено [illegible]
суштиен [illegible]

Digitized by Google

уговорио је са Стефаном мир крајем 1.404. год, па је употребио сву своју снагу, да се утврди на отоманском престолу Чим су се збиле такве прилике у Србији, а његов положај већ био осигуран, он отворено ступа, с Вуком Лазаревићем и Ђурђем Бранковићем у савез противу Стефана. Обрт догађаја у Србији био је као наручен турским султанима. Понуда српских господара, Ђурђа Бранковића који је био самосталан и имао доста земаља у својој власти, и властољубивога Вука Лазаревића, била је оберучке примљена од Мусулмана, и он све употреби, како би срушио ту једину му препреку на Балканском полуострву — Србе, којима је стајао на челу деспот Стефан Лазаревић. На велику несрећу српску, султани су увек имали наслона на појед ине властољупце српских господара.

Године 1.409. подигне се с југа страшна олуја против Стефанове државе. Ђурађ је, као што смо пре рекли, ишао турском султану у Једрене, и уговарао с њим савез против Стефана. Вук Лазаревић стави се на чело покрета и за помоћ турскога султана, против свога брата, обећа васалство истоме. Султан му дâ велику војску од 30.000., коју је предводио Евренос паша.[1] „Оплчју се на брата мојего (својего) да или даст мне пол отьчьскије земље

[1]. Рајић III., 120.

Digitized by Google

и градов, имиже царству твојему службу приношу (принесу) или землју убо попленју и сьтрију,"[1] вели Константин да је казао Вук. Узме „от царја војн мноштво" нападне с Турцима на Србију у пролеће 1.409. године „као дивљи зверови пленећи, секући и убијајући."-

Стефан неје имао снаге, да се одупре навали Турака, него ступи у преговоре с братом. Преговорима неје могло доћи до споразума. Вук је све више подбадао Стефанове незадовољенике и придобијао их за себе. „Вь лето 6.917. (1.409.) јуна .а. (1.) пленише Турци с Влком Србље,"[3] вели наш летописац. Те године допру Турци до Београда, опљене пределе, а Стефан буде принуђен, да уступи половину своје државе своме брату Вуку. Или како сâм Константин рече: „сија же беху в велицем граде, глагољу же Белграде, в внутрњем дому јего. Ти же обьтекьше паки множашеје страни јелико и близ Белграда приити и множство много зело попленивше и земљу всу растлише Јегда же сь непреходимоје зловидев бивајуштеје, слагајет се и земљу разделајет. И убо от толе брат јего Влк с отделеноју јему (јего) страноју и благородниими суштиими с ним служааше Имусулману с нетии своими и тем отьчьскују си землју сьдрже-

---

[1] Гласник XLII., 290.

[2] Отаџб. V., 306.

[3] Новаковића примери, 269.

Digitized by Google

штиим. Деспот же в отделеној јему чести селитву твораше.“ [1]

Из овога пасажа Константинова увиђа се, да је српска народна држава, која је после Трипољске битке поново васпостављена, претрпела грозне ударце. Вук је, помоћу Турака и Ђурђа ударао на Стефанову државу у два маха, оцепио половину Стефанове државе и уступио је Турцима као васалну земљу. Бранковићи Ђурађ и Лазар (јер је Гргур умро 21. марта 1.408. год.) и даље су признавали врховно господарство Турака.[2] Стефан је био напуштен са свих страна. Његов пријатељ Жигмундо, био је заузет пословима на другој страни своје државе, па неје могао помоћи своме пријатељу, Стефану.[3]

Па шта је Стефан могао том приликом да ради? Сваки отпор његов био би у то време без успеха. За то он неје ништа ни предузимао, него је и даље остао доследан своме раду и мирно је чекао бољу прилику. Јужни део Стефанове земље био је оцепљен, а северни, према Угарској, остао је и даље у власти Стефановој.

---

[1] Гласник XLII., 291.—2.

[2] Новаковићу неје јасно, да ли су Бранковићи били самостални или васали после мира од 1.404. год. По свима приликама и околностима, нама се чини, да су они остали турски васали и после поменутог мира.

[3] Отаџб. V., 306.

Digitized by Google

У овом новом положају стеку се у Босни такве прилике у којима је Стефан јасно доказао још искреније пријатељство према Угарској. Народна партија, коју је предводио Сандаљ Хранић, покушала је, да се користи заплетом између Угарске и млетачке републике, те да се ослободи мађарскога јарма. Жигмундо пође прво на Босну. Позвао је деспота Стефана и овај му се одазове и пођу на Босну у два одељења једно уз реку Босну, а друго уз Дрину. То је било 1.410. год. „Обе војске потпомагане угарском партијом у Босни до 30. маја освојиле су: Врандук, Подвисоки, Бобовац, Сребрник, Кучлат, Бродар, Сусјед и Сребрницу.“[1] Тако Босна буде покорена. Околности које су нагнале Стефана, да се још више приљуби уз Угарску, биле су тако моћне, да се несу могле избећи. Оцепив му брат Вук половину државе, прекинув пријатељске односе с Бранковићима и Турцима, који су (односи) били утврђени 1.404 год. а имајући јамачно незадовољеника међу властелом, Стефану неје ништа друго остало, него да се још јаче наслони на једну моћну суседну државу — Угарску.

Ну, догађаји, који су отпочели у овој (1.410.) години, били су за Стефана, и у опште за српски народ, од огромнога значаја. Извести српски народ из таквога вртлога, који

---

1 Љ. Ковачевић Отаџб. V., 318.

Digitized by Google

је тада завладао на Балканском полуострву, требало је и политичке мудрости и војничке храбрости Стефан се пустио на те валовите таласе, као самосталан господар једнога дела српских земаља, а остали српски господари, пусте се као васали турски. Ну, да пређемо на саме догађаје, па ћемо по њихову свршетку видети последице и значај ове борбе, а у исто време побуде и намере српских господара, који су учествовали у тим догађајима.

Константин, писац Стефанова живота, пропраћа догађаје у турској царевини овим редом.

Започете распре међу Бајазитовим синовима, држале су Отоманско царство непрестано у шкрипцу. Мусулман завадив се са својим млађим братом Мухамедом, оде у Азију, да се њим бије. Мухамед улучи ту прилику и пошље свога брата Мусу у Јевропу ради заузимања Мусулманових земаља Муса упутив се у Јевропу, био је свуда лепо примљен и дочекиван, а нарочито га је лепо примио влашки војвода Мирча. Мусулманове земље биле су у непосредном суседству с Мирчетовим, те је имао непрестаних сукоба с Мусулманом, те је врло радо употребио ову прилику, да се обезбеди од Мусулмана. Или како рече Константин: „Слишав же о њем угровлашки држатељ послав призивајет к себе сего в отмьштеније јаже от брата јего до-

Digitized by Google

саждајемаја.“[1] Муса задобив за себе влашког војводу Мирчу и потпомогнут свуда од великаша и народа, крене се на Мусулманове земље, па освоји Тракију и Бугарску. То је било у пролеће 1 410. год.[2] У своме путу за Дренопоље Муса удари „в некојем месте Дубулине“[3] и ту задобије турскога великаша Саража-Башу, поведе га за собом, заузме Калипоље и погуби Саража-Башу. Уз Мусу су пристале н многе разбојничке чете. Тако се Муса, разним обећањима, утврди у Јевропи.

Муса, да би био сугурнији у борби са својим братом Мусулманом, обрати се свима васалима турске царевине у Јевропи за помоћ и савез. Сви листом пристану уз њега, јер су мислили да ће им Муса бити бољи од Мусулмана. Пошље посланике деспоту Стефану, као самосталном господару једног дела српских земаља, и турским васалима Бранковићима. Посилајет же и к деспоту Стефану крепка јако заветнаја словеса, јако да в братско име приидет помошти јему и јако к својему отьмьштенију јаже Имусулманом сьдејанаја јему. Аз рече и доволнују чест земље, јако присну брату отлучу тебе,“[4] вели

---

[1] Гласник XLII, 292

[2] Јиречек узима, да је ово освојење почело 1.409. год., види Новаковића Срби и Турци XIV. и XV. в., 333.)

[3] Садашњи Јамбол (Јиречек Cesty po Bulharsku, 498.)

[4] Гласник XLII., 293.

Digitized by Google

Константин. С таквим обећањима обратио се Муса деспоту Стефану. С таквим истим обећањима обратио се Муса и брату Стефанову Вуку и Бранковићима. Сви пристану на пријатељство с Мусом.

Стефанов пристанак уз Мусу, био је оправдан и с политичког гледишта мудар. Да би повратио изгубљени део својих земаља, Стефан је приступао у размирице турских султана врло опрезно. Потпомагао је онога султана, за кога је имао изгледа, да ће мање сметати напретку српске државе. Стефан имајући довољно искуства, шта значи имати пријатељство с Турцима неје веровао Муси, него пошље војводу Витка у Једрене, да утврди с Мусом пријатељство, и да заклетвом утврди оно што су уговорили. Или како Константин вели: „Убо же к сим на извештеније посилајет деспот Стефан војеводу Витка, благоразумлија остроју сьвестију о вьсех, јегоже јако преварити хотеаше и не пред очима јего клети се“.[1] Стефан је, дакле, увидео, да толика ласкања и обећавања од Мусине стране несу истинита, но притворна, што се одиста доцније и доказало. Стефанов положај био је заиста такав, да је његов пристанак уз Мусу био смишљен и оправдан али „теже је објаснити за што су Вук и Бранковићи одустали од свога заштитника, па пристали уз Мусу“,

[1] Гласник XLII., 294.

Digitized by Google

вели Љ. Ковачевић.[1] Њихов је положај био врло критичан. У први мах изгледало је, да је Мусулманова ствар са свим пропала, те кад не би пристали уз Мусу, онда би било њихово господство у опасности. Њих је нагонила на тај корак и та околност, што је пристао уз Мусу деспот Стефан, њихов противник. Да су управо принуђени да пристану уз Мусу, сведочи и то, што су се они, чим су се ствари тако обрнуле, да је било изгледа на успех Мусулманов, они напусте Мусу и прелазе Мусулману. Да су Вук и Бранковићи пристали уз Мусу за то што су мислили, да ће Муса победити Мусулмана, па би онда њихово господство било у опасности, а не из каквог другог разлога, сведочи Вуково писмо, које је писао Млечићима по неком Марину Стефановићу, Дубровчанину, чим су видели да боље стоји Мусулманова ствар, да Млечићи на својим бродовима превезу Мусулмана из Азије у Јевропу.[2] Дакле види се, да Вук Лазаревић и Бранковићи несу пристали уз Мусу ни из каквих државних разлога, но из својих чисто личних рачуна. Мисли, које су руководиле Стефана, Вука и браћу Бранковиће, много су се разликовале. Стефан је до краја био доследан и вазда је имао на уму интересе српске државе. Његова помоћ Муси,

---

[1] Отаџб. V., 309.

[2] Ljubić, Listine VI., 104.—107.; Гласник XII.

Digitized by Google

као год и влашкога витеза Мирче, има великог интереса за њихове државе. Они су одмакли турску силу од граница својих држава и потпомагали борбу турских султана, како би постали безопаснији њиховим народима. Док су Стефанов брат Вук и Бранковићи имали пред очима само интерес свога личног положаја и служили су Турцима само за васалски положај.

Пошто су уговорили, крену се српски господари Муси и заједно с њим упуте се Цариграду на сусрет Мусулману, који се кретао из Азије у Јевропу. Византијски цар Манојло пристане у савез с Мусулманом против Мусе. Мусулман направи уговор с Манојлом и западним колонијама у Цариграду. Превезе се у Халкидон и дође у Цариград. Цар Манојло пристао је уз Мусулмана, као свога старога савезника а јамачно је и то у неколико утецало, што је за Мусулманом била Манојлова нећака.[1] Муса чув за прелазак Мусулманов у Цариград и савез с Византинцима, похита са Стефаном, да им препречи пут. Дошав под зидине Цариграда, уништи лађе, на којима су савезници Мусулманови превезли Мусулмана и његову војску, више Галате, цариградског предграђа. У јуну 1.410. год. дође до озбиљног сукоба између азијске и јевропске, турске војске и њихових савез-

[1] Срби и Турци у XIV. и XV. в.

Digitized by Google

ника У први мах изгледало је, да је победа на Мусиној страни, али кад Мусулманових 500 одабраних војника зађу с леђа Муси и заузму му позиције, Мусина војска листом пређе на Мусулманову страну. Муса побегне у Дубулин (Јамбол), Стефан, кад је видео, да је Мусина ствар пропала, оде старме своме пријатељу Манојлу, византијском цару, с ћесарем Угљешом преко Галате. Вук Лазаревић и браћа Бранковићи дознавши за савез Мусулманов са Византинцима и њихово напредовање, напусте Мусу и ноћу умакну у Цариград. То сведочи и наш Константин, јер говорећи о кретању Мусине војске к Цариграду вели: „С њим же бе и присно вьспоминајемии господин Србљем деспот“. Даље вели: „Мусија же и тьзоименитии сь пришьдьше више Галати корабље они раздрушише“, па тек после наставља како је Вук «бежати хоштет к Мусулману“.[1] Значи да су одмах напустили Мусу Вук и Бранковићи, и да несу учествовали ни у уништавању бродова код Галате. Оно приповедање Константиново, како је Муса хтео да погуби Вука и како је нудио Стефану, да заузме Вукове земље, чим се врати натраг, показује само Мусину срџбу на Вука, а не да је Вук био ту, јер га је Вук већ био напустио. Можда је било сумње на Вука од стране Мусине,

[1] Гласник XLII. 294

Digitized by Google

као год и влашкога витеза Мирче, има великог
интереса за њихове државе. Они су одмакли
турску силу од граница својих држава и
потпомагали борбу турских султана, како би
постали безопаснији њиховим народима. Док
су Стефанов брат Вук и Бранковићи имали
пред очима само интерес свога личног по-
ложаја и служили су Турцима само за ва-
салски положај.

Пошто су уговорили, крену се српски
господари Муси и заједно с њим упуте се
Цариграду на сусрет Мусулману, који се
кретао из Азије у Јевропу. Византијски ца
Манојло пристане у савез с Мусулманом
тив Мусе. Мусулман направи уговор
нојлом и западним [illegible]онијама у П
Превезе се у Х[illegible] и дође у
Цар Манојло п[illegible] уз Му
свога старога [illegible] а јам
неколико уте[illegible] је за М
[illegible]нојлова [illegible] Муса
[illegible]улмано[illegible] град
[illegible]има, [illegible] Стеф
Доп[illegible]адине
на [illegible] у сар
зл[illegible]ана и
е, [illegible] ог
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ника У први мах изгледало је, да је победа на Мусиној страни, али кад Мусулманових 500 одабраних војника зађу с леђа Муси и заузму му позиције, Мусина војска листом пређе на Мусулманову страну. Муса побегне у Дубулин (Јамбол), Стефан, кад је видео, да је Мусина ствар пропала, оде староме своме пријатељу Манојлу, византијском цару, с ћесарем Угљешом преко Галате. Вук Лазаревић и браћа Бранковићи дознавши за савез Мусулманов са Византинцима и њихово напредовање, напусте Мусу и ноћу умакну у Цариград. То сведочи и наш Константин, јер говорећи о кретању Мусине војске к Цариграду [illegible] „С њим же бе и присно вьспомин[illegible] господин Србљем деспот“. Даље вел[illegible] а же и тьзоименитии сь пришьд[illegible] е Галати корабље они раздруши[illegible] ек после наставља како је Вук «бе[illegible] тет к Мусулману“.[1] Значи да су одм[illegible] тили Мусу Вук и Бранковићи, и да [illegible] вали ни у уништавању бро- [illegible] Оно приповедање Констан- [illegible] са хтео да погуби Вука и [illegible] ану, да заузме Вукове [illegible] натраг, показује само [illegible] а, а не да је Вук био [illegible] но напустио. Можда [illegible] стране Мусине.

[illegible] Digitized by Google

те је навео Константин „иже и јемца бивајет по брату својем“. То је знак Стефанове племените душе.

Муса дошав у Дубулин „к нему же с всех стран стекоше се“.[1] Охрабрен Муса таквим одзивом балканских хајдука, похита натраг да продужи започету борбу. Мусулман похита у Једрене, да заузме изгубљени престо. Муса, пошто је скупио чете упути се на Једрене. У Черномену дозна, да је Мусулман послао Вука Лазаревића и Лазара Вуковића-Бранковића, да заузму Стефанове земље. Муса, да би се осветио Вуку и Бранковићима за издајство, пошље свога војводу Алиаза, да их ухвати. Алиаз их стигне у Пловдину и ухвати их заједно с њиховом дружином 4. маја 1.410. године. Муса нареди да се њихова дружина погуби[2], а њима двојици опрости живот под погодбом, да склоне Ђурђа, да пређе на његову страну. Али кад види Вука један Мусин великаш рече: „Да овај неје побегао у Цариград, наша би победа била“ (аште сь вь Цариграде бежати не хошташе, бран и побежденије вьсако наше беше“)[3] Муса одмах нареди људима, да погубе Вука. То је било 6. јула. „В лето 1.410., 6. јула, закла Мусија

---

[1] Гласник XLII., 295.

[2] Константин је то до ситница испричао, а по њему и Ст. Новаковић. (Гласник XLII., 293—299.; Срби и Турци XIV и XV. в., одељак XII.

[3] Гласник XLII, 298.

Digitized by Google

Влка“ вели наш летописац. После тога Муса се упути Једрену и отпочне борбу с Мусулманом. Кад је Муса видео, да Лазар неће успети код свога старијег брата Ђурђа и да ће изгубити битку, заповеди да се и Лазар погуби. „Месеца тогожде (јула) вь .аі. дьнь, вь петькь, вь лето ѕциі.[1] То је дакле било у петак 11. јула 1.410 год. Муса у два маха буде од Мусулмана разбијен (у јуну код Цариграда, а у јулу код Једрена), напусти бојно поље и побегне у Србију, своме савезнику Стефану.

Пре смо рекли, како је, после пораза Мусина, деспот Стефан отишао у Цариград цару Манојлу. Сад да видимо како се вратио у своју отаџбину.

Напустив Мусу, Стефан оде у Цариград. Његов биограф вели: „равно же решти јест побежден же и побеждаје“.[2] У Цариграду га лепо дочека цар Манојло и по други пут да му титулу „*деспота*“. „Се же беше познав подобнии подобнаго, јегда и венца сановнааго на деспотска из вьторицеју подавајет рече бо не сьврьшену бити Јоану на царство“,[3] вели Константин Дакле је било нужно, да се Стефан поново венча деспотском круном. С деспотом Стефаном био је у Цариграду и ћесар

---

[1] Гласн. XLII., 298.
[2] ibid., 295.
[3] ibid. 296.

Digitized by Google

Угљеша. Стефан се неје дуго бавио у Цариграду. Заједно с ћесарем Угљешом, крене се Стефан на бродовима Црним Морем за Влашку, где га влашки војвода Мирча лепо дочека. Како је Стефан дочекан од Мирче, врло занимљиво прича наш Константин. Стефан се неје дуго бавио у Влашкој. Мирча га испрати преко угарске границе за Србију и Стефан дође у Голубац.[1] То је било у августу 1.410. године.[2] Казали смо, да је Муса, пошто је и по други пут био побеђен од Мусулмана, пребегао у Србију, своме савезнику деспоту Стефану. Деспот Стефан, пошто се утврдио у власти своје земље, отпочне преговоре с Мусом. И ако је Муса погубио његовог рођеног брата Вука, политика његове земље, захтевала је, да он уговори с Мусом пријатељске одношаје и да се и даље бори против овога осведоченог непријатеља Мусулманова. Муса добив потпоре, за своје намере, упути се к Серу,[3] преко Славијевих гора (Славієвъі горъі) на Пловдин. То је било у пролеће 1.411. године.[4] Кад је чуо Мусулман, да Муса иде на њега, пође му у сусрет. Муса не смејући се упустити у борбу, повуче се у Једрене. Мусулман га почне вијати, али му

---

[1] Гласник XLII.. 296.

[2] Отацб. V., 648.

[3] ibid, 648.

[4] Срби и Турци XIV. и XV. в.

Digitized by Google

Муса изненада зађе с леђа освоји Пловдин и оплени га Мусулман пође на Пловдин, али му Муса не хтеде давати отпор, но се повуче у Стенимахо. Мусулман сматрајући Мусине чете као разбојничке, а можда је био изгубио и наду на успех, повуче се у Једрене и ода се источњачком уживању. Дрски Муса је непрестано крстарио по околини Једрена. Кад је довољно организовао своје разбојничке чете, удари и на Једрене. Мусулманова војска и доглавници пређу на Мусину страну, а Мусулман, видев то, нагне бежати и у путу га убију у неком селу.[1] Наш је летописац забележио тај догађај кратко. „У љето 1.411. 5. јуна, Муса (Моусия) удави свога брата Челебију".[2]

Кад је чуо Стефан, да је Мусулман погинуо и да је Муса задобио царски скиптар („паки же ть начет вьсеми скиптри[3] обладати"[3] пошље оног истог посланика, који је ишао и код Тамерлана, Аидина (Радослава), да утврди стари уговор и да му честита ступање на царски престо. Сурови Муса, мислећи сад, да је постигао свој циљ, одбије Стефанова посланика (ходатя) и отпочне своју владу страхом и ужасом. Не

---

[1] Дука описује убиство Мусулманово до ситница. Прича како су га убили петоро браће сељака и како је Муса жалио и тело његово послао у Брусу, да се сахрани. (Види о томе и Новаковића Срби и Турци XIV. и XV. в., 242.).

[2] Новаковића Примери, 269.

[3] Гласник XLII., 301.

Digitized by Google

само да неје пристао на Стефанове захтеве, него је испратио деспотова посланика с неким претњама. „Всеразумни“ Радослав, видев да се с тим „звером“ не може ништа учинити, оде на место где је Вук погубљен, узме његове кости и пренесе их у Србију. Дошав к деспоту Стефану, извести га о свему и напомене му: да с Мусом не може друкчије живети него само ратом“.[1] Стефан видећи дрскост и неверство Мусино поступи по оној напомени Аидиновој „да се с њим може живети само ратом“, скупи „все своје воинство“ и удари на пиротски крај и оплени неке крајеве Мусине државе. Муса је тада био заузет домаћим неприликама, кад је Стефан пленио пиротски крај. Муса чим је ступио на престо, поручи византијском цару Манојлу, да му да онај данак, који је још Бајазит примао, и затражи све оне земље, које је Мусулман дао цару Манојлу, као свом савезнику и пријатељу. Муса поручи Манојлу: ако не пристане на његове захтеве, да ће му објавити рат. Цар Манојло видећи опасност, науми да и даље подржава у распри Бајазитове синове. Манојло направи савез с Мехмедом, братом Мусиним, који је тада владао у Малој Азији, а ради још веће сигурности цар Манојло пошље Мусулманова нејака сина Оркана у Силиврију. Чувши то Муса пође на Силиврију. При опсади Силив-

[1] Гласник XLII., 301.

Digitized by Google

рије био је и Ђурађ Бранковић. Пошто је Муса успео да спречи Оркана и дознав за Ђурђеве намере о измирењу с ујаком деспотом Стефаном, намисли, да убије Ђурђа. Али је мислио, да је боље да га смакне с овога света отровом, него ли да га јавно, по турском начину убије, с тога му при једној вечери дâ отрова, али се Ђурађ од истога спасе.

Истина Константин нам неје напоменуо, кад је се Ђурађ измирио с Мусом, а ни на другом месту неје поменуто али по пређашњем Ђурђеву раду, по приликама тадашњим и по његовом понашању према деспоту Стефану, највероватније је, да је Ђурађ прешао на Мусину страну чим је Муса ступио на престо. Неуспеху Стефанова посланика код Мусе вероватно је, да је много и Ђурађ припомогао. Али видећи, да Муса никога не штеди, видећи да је Муса свима суседима објавио рат, те према томе и његов положај неје сигуран; видећи Стефанове успехе у рату у пиротском крају, а после тога утврђење некога мира с Мусом и на послетку видев, да је његова политика погрешна, науми да се измири са Стефаном и да напусти Мусу. У тој намери пошље писмо својој мајци Мари, да подејствује код свога брата Стефана да се помири с Ђурђем. Мара то једва дочека и јави Ђурђу о резултатима преговора. „Деспот прими као отац многожељеним сином“,[1]

[1] Гласник XLII., 301.

Digitized by Google

вели Константин. Дакле Стефан је оберучке прихватио ту понуду. Незадовољство Ђурђево према Муси без сумње се датира још од првих дана зближења с Мусом. Дознав сурови Муса за намере Ђурђеве, рекли смо раније, да је покушао, да га отрује, али се Ђурђе срећно спасе. Ђурђе је боловао неко време под Силивријом од отрова. После некога времена известе пријатељи Ђурђа да ће се јуришати на Силиврију, и ако Ђурађ остане те ноћи у Мусину стану, биће погубљен. Ђурађ то прими озбиљно, нареди својим људима да се и они спреме за напад. Али им каже, да чим он дâ знак, да сви беже у град. Ђурђа послушају његови људи и заиста сви на његов знак јурну у град. Многи Ђурђеви људи, који несу сазнали на време за ту тајну, те несу ни могли умаћи у град, буду поубијани од Мусиних људи. Многи Мусини људи напусте тада Мусу.

Бесни Муса видев како га напуштају његови савезници и његови људи, почне нападати на своје доглавнике. За Ђурђево бегство нападне свога војсковођу Михаил-бега и хтеде да га погуби. Али овај беше вешт „пришав к тому зверу, рече самодршче“, и даље му наговешћује, како је сад згодна прилика да се нападне на Цариград, јер је народ заузет пољским радовима и да је сад прилика да се задобије много пљена. Муса у своме зверском бунилу, поверује Михаил-бегу и

Digitized by Google

пусти га, али Михаил-бег не оде на Цариград него оде у Малу Азију и преда се с одабраном војском Мусину брату Мехмеду. На исти начин га превари и Ибрахим паша (Имбрћемь баша). Ибрахим му обећа, да ће га тобож измирити с царем Манојлом, Муса и њему поверује, али Ибрахим не оде у Цариград, него се и он преда Мехмеду.[1]

Пошто су напустили Мусу његови поглавари и савезник му Ђурађ и пошто су Византинци послали нејакога Оркана, Мусулманова сина у Солун, да диже устанак у Мусином царству, Муса напусти Силиврију и врати се у Једрене Али се неје могао дуго бавити у својој престоници Једрену, но се опет морао враћати под зидине Цариграда.

Пре смо напоменули, да се старији Мусин брат Мехмед утврдио у азији после ангорске битке и да су се Византинци договарали с Мехмедом против Мусе. Сад да пређемо на Мехмеда и на његову борбу с Мусом, јер је и та борба у тесној вези са Стефаном и његовом државом.

Кад је Мехмед чуо, какво је расположење према Муси, придобије неке земље у северо-западном приморју Мале Азије, па се крене у Јевропу. Византинци чувши за Мехмедове намере, уговоре с њим заједничку акцију против Мусе, превезу га на јевропску страну и сјајно га дочекају у престоници Цариграду. Дознав Муса, да се Мехмед упутио

[1] Гласн. XLII., 302.

Digitized by Google

на његову државу заједно с Византицима, пође му у сусрет с великом војском, стигне под Цариград, победи Мехмеда и Мехмед се врати у Малу Азију, а Муса у Једрене,[1] да и даље бесни. Мислећи да су узрок његовог сукоба с Мехмедом његови доглавници и господари појединих покрајина, затвори у град Дидимотик Исуфа, господара земље Константина Дејановића и Игита, господара Скопља, али се они избаве и ступе у отворено непријатељство против Мусе потпомогнути од деспота Стефана.[2] Чув Мехмед, да је Муса окружен са свих страна непријатељима, намисли да поново пређе у Јевропу и отпочне борбу с Мусом. У тој намери пређе у Цариград, ступи поново у пријатељске везе с византијским царем Манојлом и деспотом Стефаном преко Ђурђа Бранковића и крене се на Мусу пут Сера „странами серскими“ Дође до реке Марице, која се јако била излила „јер беше тада снег и дажд“, не могав је прећи с војском, а вијан Мусиним четама, и не добив на време помоћ од деспота Стефана и његових савезника, врати се пут Цариграда, и пређе у Малу Азију, где је иначе имао да одбије напад Цунеида на његове земље. Муса пролазећи кроз она места, куда

---

[1] Не зна се, које је то место где је био бој. Цинкајзен вели, да је то код Јенагиса (I. 437.).

[2] Гласник XLII., 303.

Digitized by Google

је прошао Мехмед, погуби многе старешине који су пратили Мехмеда и врати се у Адријанов град.

Не зна се посигурно докле је дошла Стефанова војска са савезницима Исуфом, Игитом и Богданом, али је посигурно, да је била негде у Македонији, а то ћемо видети у доцнијем излагању догађаја У Стефановој војсци био је Муратов унук, а син Сауџијев (Саоучиевъ) кога је Стефан био прогласио за цара турског.[1] Муса вратив се с војне, коју је водио против брата Мехмеда, муњевитом брзином пође на земље деспота Стефана. Његов је план био, да прво удари на Србију, па тек онда да иде на солунску област, где се био утврдио његов противник Оркан, који се у то време прогласио за турскога цара, освојио Бер и део Тесалије.[2] Са Орканом је био тада и Ђурађ Бранковић. Мусина је намера била, да освоји Ново Брдо, као најважнију тачку у Стефановој држави и да сатре Стефанову војску, која је тада била на југу. Крене се из своје престонице с великом војском пут Софије. У Софији га затече неки велики празник турски, за који су чињене велике припреме. „Дан празника овако ћу прославити“ („азь праздьникъ дьне великааго сице

Гласник XLII., 303. Отаџб. V., 651.

[2] Отаџб. V., 651.—2; Chalcohondylas; Mygne 180.

Digitized by Google

сьтвороу),[1] појаше беснога коња, преко Трна, Чемерника и Врање, упути се Новом Брду. Куд год је Муса пролазио, туда је владао страх и ужас.[2] Таком је муњевитом брзином јурио, да у мало неје заробио ћесара Угљешу, господара врањског поморавља. Опленив Врање, дође под Ново Брдо. То је било 10. јануара 1.412. године. Наш летописац вели: „У лето 1.412., 10. јануара, дође цар Муса под Ново Брдо“.[3] Становници Новога Брда храбро дочекају Мусу, а нарочито су се показали дубровачки трговци. Дубровачко писмо од 13. августа 1.417. године, писано деспоту Стефану, вели за њихове трговце у Новом Брду: „али они добри људи показаше веру, не гледајући страх од стреле и сабље турске ни претњу срдитога цара Мусе, одбранише Ново Брдо, и бранили би сваки град твога господства, где би им се указала прилика, као Дубровник, где је њихова кућа. То нек је на славу и корист твога господства, а њим да је служба господства ти а њих жељење и плата јест да им буде твоја милост и да им ми захвалимо“.[4]

Док су се тако Дубровчани јуначки бранили као и остали грађани Новога Брда,

---

1 Гласник XLII., 305.
2 Zinkeisen I., 433.
3 Гласник XLVII., 194.
4 Пуцић I., 251.

Digitized by Google

дотле стигне и деспот Стефан са својом војском. Муса науми да изненада нападне Стефанову војску, али кад се Стефан повуче с војском у град, Муса напусти и Ново Брдо и Стефана, па се крене даље на југ против Оркана и његових присталица.[1] Муса је муњевитом брзином отишао у Тесалију и напао Оркана и његове присталице, разбије њихову војску а кад војска напусти Оркана, Муса га ухвати и ослепи и многе Орканове људе погуби.[2] Пошто победи свога противника Оркана, покори Тесалију, Богданову земљу, разруши град Хортијат и опседне Солун. У опсађеном Солуну био је тада и Ђурађ Бранковић. При опсади Солуна пукне глас, да је Мехмед опет прешао из Мале Азије у Јевропу и упутио се на Мусу. Чувши такве гласове, Муса напусти опсаду Солуна и преко Славијевих гора одјури у Једрене, па уверив се да ти гласови несу истинити остане ту до зиме.[3]

Ну да оставимо за неколико тренутака беснога Мусу, па да видимо, шта је било с Ђурђем Бранковићем у Солуну? Како се Ђурађ избавио из Солуна, Константин нам прича врло занимљиву причу.[4] За нас је

---

1 Новаковић вели, да је Муса отишао од Новога Брда Куманову „ако не буде ударио преко призренскога Подримља“ (Годишњица III., 316.).

2 Халкокондил каже, да је Оркана издао његов великаш Балабан.

3 Гласник XLII., 306.

4 Гласник XLII., 303.—304.

Digitized by Google

главно да се Ђурађ избавио и дошао из Солуна своме ујаку, деспоту Стефану, наскоро после одласка Мусина од Солуна. Стефан се обрадовао Ђурђу као отац сину и била је неописана радост „тому же убо в своје отечество приходешту и к всеизредному уицеви својему, радост всенеизреченаја взвештааше се јегда и растојештеје се уди црковније в једино сьбра и скипитро утврди иже вьсаведии премудрии хитрьц и вьсвеьзможнии сьдетел“. И наш летописац је забележио овај важан догађај „в лето 6.922. (1.413.) октомврија 23. дође Ђурађ из Солуна“.[1] „Из приче Константинове и из осталог тока догађаја лако је изнаћи да је погрешка у години, јер је то било одиста 1.412. године“,[2] вели Новаковић. Нама се чини да је ово оправдано, јер по свему ономе што се догађало у 1.413. години, може се закључити, да је то заиста било 1.412. године. Ово је најважнији догађај у политичком животу и раду Стефанову.

Овде бисмо могли одмах прекинути други одељак историје деспота Стефана Лазаревића, али да поменемо још неке догађаје, који су у врло тесној вези с овим.

Пре смо рекли, да је Муса напустио Солун и отишао у своју престоницу Једрене и да је тамо зазимио. Ну, он неје могао остати

---

1 Новаковића Примери 270.

2 Срби и Турци XIV. и XV в., 357.

Digitized by Google

дуго на миру. Непрестано узнемириван гласовима о своме супарнику Мехмеду; недовршено освојење Солуна, а по свој прилици и ослобођење Ђурђа Бранковића и његов одлазак у Србију и на послетку његова сувише плаха природа све му је то диктовало, да отпочне своје бесне походе. Његовим плановима највише је сметао деспот Стефан, за то Муса 24. децембра 1.412. год. крене се с великом војском на Србију. Муса удари опет преко Софије. Прво удари на Соколац и Сврљиг, где се био одметнуо његов војвода Хамза. У Сокоцу ухвати војводу Хамзу, пошље га у Једрене и тамо погуби с многим његовим једномисленицима. Муса заповеди својим старешинама, да сакупе све становнике под град где им се нареди да морају напустити та места и раселити се по његовим спахилуцима. Одатле се крене Муса на град Бован,[1]) чији се уплашени становници предаду Муси без боја. Узев град Бован, тако исто оплени и расели и његове становнике. Даље се крене на Липовац (јужно од Озрена), чије становнике страшно опустоши[2]. Даље се у своме беснилу упути на север, нападне на град Петрус[3] и освоји га.

---

[1] На левој страни Моравице.

[2] Гласник XLII., 306.—307.

[3] У моравском округу (Годишњица III., 320.—21.; Отаџбина V., 65.)

Digitized by Google

Док је Муса освајао и пленио поменута места, дотле се Стефан кретао са својом војском Крушевцу. Муса чув за примицање деспотово, обрне своју војску ка Крушевцу. Уз пут је свуда пустошио становнике и њихова места. На томе путу га је дочекао јуначки „благородн неки муж“, а по народној традицији војвода Пријезда, чије јунаштво и пожртвовање служи за углед свима народима свих времена. Јако је жалити, што нам се неје сачувало име овога славнога „мужа“. Стихови из народне песме:

„Морава нас вода отхранила,
„Нек Морава вода и сахрани“

наговешћују нам Пријездину колевку у том месту.

Од Сталаћа пође Муса у сусрет деспоту Стефану, који је у то време био даље негде на југу своје државе, па кад је чуо за Мусин напад, похитао му је с војском на сусрет. Војска Стефанова јамачно је прошла кроз Јанкову клисуру, па Расинском долином ишла Крушевцу. Муса је пре дошао у Крушевац и освојио га, па се тек са Стефаном сукобио у Врбници, западно од Крушевца. Стефан га јуначки дочека, али ипак буде побеђен. Муса и ако је свуда побеђивао и освајао у томе походу, он се не задржи у тим местима, него муњевитом брзином јурне на југо-исток од Крушевца, удари на град Копријан (Курвин град), освоји га и његове становнике страхо-

Digitized by Google

вито сатре. Константин о томе вели: „и народ вьсь изьсекь и распѣнивь“.[1] Наш летописац забележио је овај страховити Мусин поход речима: „в љето 6.921. (1.413.) цар Мусија разби деспота Стефана на Врбници, и расипа Крушевьц и Петрус и Сталак и Копијан и друге градове. И без числа множство рода христијанскаго уби сабљом“.[2] Муса се неје дуго задржао ни у Копријану. Ту остави јаку војничку посаду и оде даље у Бугарску. Колико је беснило чинио Муса са становницима освојених српских градова, сведочи нам овај факт. Кад је био већ заузео, у свом походу, нека три града, посекао је све становнике које је у њима нашао, мртва им је телеса наслагао и на гомилама тим поставио је трпезу за којом је частио своје великаше! Немачки историк Феслер изражава се о томе Мусином зверству овако: „gab auf dem fon Christlichen Leichnamen aufgethürmten Hügel ein üppiges Gastmahl“.[3]

Којим је путем прошао Муса из Копријана за Бугарску, неје нам сачуван спомен.[4] „То же љето 1.413. Мусија расу Блгаре и пресели априла 23.“[5] Муса пошто је „поро-

---

[1] Гласн. XLII., 307.

[2] Новаковића Примери. 270.

[3] Fessler II., 243.

[4] Ново Брдо и Врањ. Поморавље, 323.

[5] Новаковића Примери, 270.

Digitized by Google

био и раселио“ Бугаре, крене се опет под зидине Цариграда, како би спречио прелаз Мехмедов из Мале Азије у Јевропу.[1] Византијски цар Манојло непрестано је подупирао и подбадао Мехмеда, да преотме Мусин престо, јер му је Муса отео многе земље и градове, те је била у опасности од Мусе и сама престоница Цариград. Манојло је, дакле, радио свим силама, да се Муса сатре. Страх и ужас, који је оставио Муса за собом у Србији, а и иначе позната Стефанова жарка љубав за добро своје земље. нагна Стефана, да живо ради, да се Мусина сила сломије.

Одмах чим је Муса напустио Србију, деспот Стефан пошље своје посланике преко Влашке султану Мехмеду у Малу Азију. Посланици дођу Мехмеду и уговоре, да се одмах креће у Јевропу и да се састане с војском деспота Стефана и његових савезника. Мехмед пристане на предлог деспотових посланика, а по савету својих доглавника. И Мехмед се крене из Мале Азије, обиђе Мусину војску, која је тада била под Цариградом и упути се право к Једрену. Нама се чини, да се неје Муса тада налазио под Цариградом са својом опсадом, него је био негде у западној Тракији. Наш Константин вели: „Сија же уведев Мусија вьздвизајет се вь сьретеније в сточному и мимо шьдь Филипов град сьрете јего

[1] Fessler II., 243.—4.

Digitized by Google

въ месте Макри ливада нареченем".[1] Муса дакле изиђе на сусрет Мехмеду и сукобе се на Мокрим Ливадама (између Пловдина и Једрена). Мехмед не хтедне да ступи у борбу, него једне ноћи обиђе Мусу, па пут Пловдина и Софије, упути се право у Србију. Муса га је гонио до Софије, али не могући ништа учинити, напусти Мехмеда и врати се натраг.

Мехмед дошав у Србију, утабори се у Добричу на Морави. За тим Мехмед пошље у Крушевац своје „възможне", где се налазио деспот Стефан с војском. Стефану је стигла у помоћ војска угарских васала, босанског војводе Сандаља Хранића и Јована Марота, који су помагали Стефану, по налогу краља Жигмунда.[2] Ту се начини уговор између Стефана и Мехмедових пуномоћника, који и заклетвом освештају. „Ту же приходет вси възможни султанови вь јеже клетви и завет створити крепким", вели Константин.

После уговора оде деспот Стефан са својом војском на Мораву к Мехмеду. Сјединивши се обе војске, отпочеле су одмах заједнички напад на Мусу. Док су се бавили на Добричу, дођу к њима Евренос, Богдан и многи други Мусини одметници. Од Добрича пође сва војска и опседне Копријан.[3] Ста-

---

[1] Гласн. XLII., 307.; Fessler II., 243.—4.

[2] ibid; ibid.

[3] По Константину изгледа, да је прво војска опсела Копријан, па су к њима дошли Мусини одметници. Тако узима и Ст. Новаковић (Срби и Турци XIV. и XV. в., 362).

Digitized by Google

новници Копријана одговоре, да ће се оном цару покорити који победи. „Иже убо по бој цар будет, град јегов јест“. Од Копријана удари савезничка војска преко Косова, Гнилана, Мораве и Црне Горе и хтела је, да се скупи на Овчем Пољу, и да одатле заједнички нападне Мусу. Уз пут је савезничка војска непрестано ојачавала, јер су јој придолазили Мусини одметници и мањи савезници. Деспот Стефан ишао је с том заједничком војском до границе своје државе, па ту преда сву своју војску своме нећаку Ђурђу Бранковићу, а он се врати. Муса се такође од Софије, докле је јурио за Мехмедом, упутио ка Овчем Пољу, јамачно дознав, да ће ту бити зборно место савезничке војске против њега.

У српској војсци било је више великих војсковођа, али је над свом српском војском имао врховну команду Ђурађ Бранковић. Војска је била подељена у два главна одељења, једним је командовао сâм Ђурађ а другим „челник Радич“ с војводама Шаином и Михаилом. Муса је најенергичније радио и припремао своје чете, да спречи савезнике. Тако је наредио, повукав се мало у планине, да се засеку друмови, куда ваља да прође савезничка војска. Цела савезничка војска утаборѝ се на Искру, с источне стране планине Витоша, а Мусина на Стипоњи. Нестрпељиви Муса с великом јарошћу удари на једно одељење српске војске и сузбије га. Али видећи

Digitized by Google

то Ђурађ узвикне: „Издадосмо своје!“, јурне с бока на Мусине чете и разбије их. Муса видећи да је разбијен са свих страна, покуша да се спасе бегством, али га на реци Искру „прегонивше и удавише“, а многу његову војску српска војска потуче.[1] Ову знамениту битку за Стефанову државу, и у опште за српски народ, забележио је и наш летописац: „В то же љето (1.413.), 10. јула, загибе цар Мусија от брата султана Кришчије, от деспота Стефана, на реце Искру“.[2]

После овога боја, седе на султански престо у Једрену знаменити Мехмед Кришчија. Ђурађ Бранковић врати се одмах у Србију са српском војском с тога знаменитог похода „всходит господин Гјург сь вьсем деспотовем воинством вь дьнь ть јакоже увештано беше сь победоју јако вь истину великоју“.[3] Стефан је радосно дочекао свога сестрића и предао заборави све оно, што се у прошлости између њих дешавало.

Стефан одмах пошље посланике Мехмеду Кришчији, да му честитају ступање на престо. Мехмед тада прими деспотове посланике, као и осталих савезника, византијског цара Манојла, влашке и осталих мањих династа, с

---

[1] Турски извори тврде, да је ова знаменита битка била на Чамурлији, која лежи између Искра и Штипоња.

[2] Новаковића Примери, 270. Овде има још „под Копрьјанємь“, али је то погрешно ушло у летопис.

[3] Гласн. XLII., 309.

Digitized by Google

искреним пријатељством. „Идите и поздравите господаре ваше, рекао им је он при растанку, да свакоме пружам мир, и да од сваког прихватам мир. Нека је Бог мира против свакога, који би мир кварио“.[1] Ове речи неје Мехмед само тек исказао, него је заиста тако и осећао, јер је он за све време своје владе живео у слози и љубави са својим суседима.

Мехмед је тада уступио деспоту Стефану: Копријан (Курвин град), предео око Трна, „страну Знепоља“ и „ина пространства вештем вьдаше се“.[2] Поред тога, Мехмед је признао Стефанову државу за самосталну и слободну сваке обавезе према њему и његовој држави.[3] Од тога времена Стефан је владао уједињеном, проширеном и самосталном државом. Најглавнији Стефанов противник до тога времена Ђурађ Бранковић, покорио се Стефану и верно му служио. Остали српски великаши, такође су се покорили Стефану а многи су пропали у борби с Турцима. Са свима суседним државама, Стефан је одржавао пријатељство и слогу. Поред успеха Стефанова с Турском, Стефан је проширио своју државу према Босни и Угарској, добивши

---

[1] Срби и Турци XIV. и XV. в., 368.

[2] Гласн. XLII. 309.

[3] Неки писци после Константина (Орбин) тврдили су, да је Стефан обећао тада плаћати Мехмеду данак. Али се то противи свима околностима које су наступиле између Стефанове и Мехмедове државе.

Digitized by Google

под своју власт Сребрницу у Босни 1.412. године, а Сатмар и Немет у Угарској 1.411. године.[1]

Завладав деспот Стефан на таквој основи, имао је времена и прилике, да употреби сву своју снагу на поправку и ојачање унутрашњости српске народне државе. Он је то заиста умео и могао, као што ће се видети у следећем одељку ове расправе.

---

[1] Годишњица III., 423.; Ђ. Бранковић I., 31.

Digitized by Google

IV.

ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ

(од 1.413. до 1.427. год.).

Време Стефаново владе од 1.413.—1.427. год., с малим изузетком, протекло је на миру. Овај период Стефанове владе у колико има својих јасно обележених радова, а то је на унутрашњим пословима, у толико има својих тамних и нејасних страна. У прошлом одељку, показали смо, како се Стефан приљубио уз Угарску и с њоме се узајамно потпомагао. У ово време Стефан се још више наслања на Угарску и његове су везе с Угарском биле тако скопчане, да су многи историци изводили, да је он био васал угарски и ништа више. Па не само то, него су по неким чисто спекулативним документима и доказивали.

Ми ћемо и у овом одељку обратити највише пажњу на казивање нашега Константина, писца Стефанова живота, као што смо и у пређашњим одељцима радили. А оно што су поједини историци изводили по неким до-

Digitized by Google

кументима а често и самовољно, гледаћемо да расветлимо и изнесемо деспота Стефана у правој боји његовој.

У пређашњим одељцима пропраћајући Стефанову радњу у односу према Турској, и ако нам неје сваки моменат те његове радње тачно историјски освештан, видели смо, да је оно што је рађено било јасно и отворено и потпуно се може веровати Константинову казивању. Тако исто у односу према Турцима, и у ово време (1.413.—1.427.), неје замотано у неку магловитост, него оно што је рађено и што је познато, било је јасно и отворено. Док односи према Угарској на посе и западу у опште су магловити и ни један моменат неје тачно и јасно осветљен, и ако бисмо то с правом очекивали. Ми ћемо се у Стефановим односима према Угарској, и за ово време, у главном држати Константинова казивања. Ну, да пређемо на саму ствар. Пређе смо напоменули, да су Стефанови односи према Угарској били пријатељски Он је одмах после ангорске битке (1.402.) ступио у пријатељство с Угарском Одмах је од ње добио неке уступке, а он је за то био благодаран. Сваком приликом потпомагао је Угарску, а поред тога лично одлазио у Будим краљу Жигмунду.

Двор краља Жигмунда у Будиму, био је зборно место свих његових васала, мањих и већих господара Босне и осталих суседа угар-

Digitized by Google

ских, а нарочито оних, који су се бојали наглог напредовања турске силе у Јевропи. У Босни је властеоство било врло покварено. Кад год је јаче у Босни овладала народна струја, мађарска је власт слабила у Босни или са свим пропадала. „Сигисмундо након војне своје на Босну настојао је, да и Сандаља са свим придобије за своју особу и власт. У то име позиваше га више пута на свој двор“.[1] Значи да је мађарски двор био мамац појединих господара и да је била велика почаст за њих отићи на њега. Деспот Стефан чим се осигурао од Турака и измирио са својим сестрићем Ђурђем, почео је одлазити у Будим краљу Жигмунду и учествовати у сјајним дворским свечаностима, на које су долазили западни краљеви и други мањи и већи господари. Стефан је био и на косничком сабору, ишао је у Рим и друга западна места. Стефан је био свуда дочекиван и примљен лепо. „Стефан светлејши пред вьсеми и паче вьсех видим бе јелико луна по среде звезд, и из далече видим беше вьсакому и сьвети јего вьси вь место сташе не по тькновени стојаше“.[2] Истина, овде је Константин мало увеличао, али је без сваке сумње, да је Стефан био уважена личност код западних владалаца. Бавећи се Стефан на угарском двору, добивао

---

[1] Клајић Poviest Bosne, 243.—244.

[2] Гласник XLII., 311.

Digitized by Google

је многе дарове и одличија. Или како Константин вели: „јегда и многаја от угарскиих стран вьзет дарованија јему, гради убо твр-дије и вси и прочаја“.[1] Даље Константин напомиње како је Стефан „на всако љето приходе в западни сьбор“, а то значи, да ни један важнији сабор западних владалаца неје био без учешћа деспота Стефана. Па не само то, да је он одлазио на запад него су и к њему долазили. Константин вели: „сице убо сам тамо ходе и сии к њему прихождааху“.[2] Приповедајући даље Константин напомиње Стефанове односе према западу и како је Стефан помагао с војском у једно исто време и Турцима и Угрима. „Вь јеже по вьселеньнеи држатели јеже с западниими вьсточнии врази суште и страни пленујуште и ратујуште друг друга, и ть убо посилати воинство своје к вьсточниим на западниих, к западниим же сам собоју на вьсакије сьвети приходити“.[3] Из ових Константинових речи, могло би се извести, да је деспот Стефан вршио две васалске дужности, према Турцима и према Угрима. Ст. Новаковић на основу тих речи мисли, да се Стефан, примив Србију уједињену и увеличану, после Мусине пропасти, обавезао турском султану Мехмеду давати неки део своје

---

[1] Гласн. XLII.,
[2] ibid. 311.
[3] ibid.

Digitized by Google

војске и слати у Софију.[1] Ми смо пређе поменули, да такве обавезе несу биле ни пре за време Мусулмана, а још мање можемо веровати, да је Стефан примио те обавезе, кад је његова држава била уједињена; кад је нестало свих оних грозних унутрашњих размирица; кад је Стефан са својим савезницима подигао Мехмеда на престо и на послетку кад је на султанском престолу седео најплеменитији султан. Па шта је то што Константин вели, да је Стефан слао своју војску Турцима? Константинове речи тичу се овога времена о коме је говор. О томе нема сумње. Но нама изгледа да те Константинове речи значе: *да је то било узајамно потпомагање између Мехмеда и Стефана, као добрих суседа и пријатеља а никако васалски положај Стефанов према Мехмеду.*

Што се тиче Угарске, ту већ може бити говора да је Стефан имао неких обавеза, као што ће се видети, јер су Стефанови односи према Угарској били много компликованији, него ли према Турској. За то ћемо поглавиту пажњу обратити тим везама с Угарском у овом одељку, а нарочито кад будемо дошли на Жигмундово писмо од 1.426. године

Пре него што бисмо прешли на Стефанове односе према Угарској, прегледаћемо у кратким потезима догађаје у Босни и Зети

---

[1] Срби и Турци XIV. и XV. в., 370.

Digitized by Google

који су имали утецаја на развој догађаја и у Стефановој држави.

Споменуто је, како је Сандаљ Хранић пристанком краља Жигмунда помагао деспоту Стефану у борби против беснога Мусе. Други босански великаш Хрвоје Вукчић, који је уживао велику милост Жигмундову до 1.413. год., кад се још више истакао на површину Сандаљ Хранић. До тога времена њих је везивало и крвно сродство, јер је Сандаљ имао за жену синовицу Хрвојеву, Катарину. Али, кад се крајем 1.412. Сандаљ ожени сестром деспота Стефана Јеленом, удовом Ђурђа Страцимировића, односи, између Хрвоја и Сандаља, постају запети. Док се Сандаљ бавио у Србији почетком 1.413. год., помажући деспоту Стефану против Мусе, дотле Хрвоје нападне на Сандаљеве земље, опљени их и заузме многе градове, а поред тога позове у помоћ и Турке против Сандаља. Сандаљ чув то, врати се из Србије у Будим да подејствује код мађарског краља, да се Хрвоје прогласи као неверник. Тако и буде. Ј. Горјански и Павле Чупор који су потпомагали Сандаља код мађарског двора, нападну на Хрвојеве области и градове, те их оплене и себи присвоје.[1] Спљећани тако исто навале на пријатеље и намеснике Хрвојеве, протерају их и отму им земље.[2] Тако Хрвоје изгуби готово

[1] Ljubić Rad. jug. slov. ak. XXVI., 87.

[2] ibid.

Digitized by Google

све своје земље у Босни и Приморју. Видећи Хрвоје, да ће пропасти од својих противника, пошље посланике краљици Барбари, јер је у то време Жигмундо био у Риму на крунисању, да оправда свој поступак и да се пожали на Ј. Горјанског и П. Чупора, што су му земље и градове опљенили и узели, а за помоћ коју би му Мађари указали, обећа мађарској круни уступити градове Козару и Врбашки[1], а за неверство његово, да му суди краљ Жигмундо, краљ пољски, војвода аустријски и Жигмундови великаши „Змајева реда“.[2] У молби својој Хрвоје вели: „Бошњани ето већ се смијерају сложити са Турци, те су гледе тога већ доселе у истину кораке учинили. Исти се Турчин спрема на сваки начин заратити са Угарском“.[3] По Хрвојевој молби се не учини, него и сâм Жигмундо одобри поступак с Хрвојем и наложи, да се Сандаљ с угарским великашима опет дигне на Хрвоја. Хрвоје видећи такву одлуку, обрати се на Млечане, да га они помогну, обећавајући им разне уступке у Приморју, пошто несу у то време добро стајали са Жигмундом, због Приморја. Али Млечани одбију Хрвоја. Хрвоје пошље и по други пут посланике, али

---

[1] На северо-западу Босне испод планине Козаре, на реци Врбашци.

[2] Клајић Poviest Bosne, 247.

[3] ibid., 248.

Digitized by Google

и тада узалуд, јер не добије помоћ, него само обећања.[1]

Године 1.414. Хрвоје је имао у својој власти доње крајеве Босне. Он се измири с босанским краљем Стефаном Остојом и ступи с њим у савез против Жигмунда и Сандаља. Жигмундо забављен тада својим домаћим пословима и косничким сабором (1.415.), смисли, да је врло згодно завадити српске господаре у Босни, па да се они гложе, док он сврши своје послове. Жигмундо тако и учини. Он пошље Твртка II. Твртковића, који је био код њега у ропству (од 1.408. г.), да заузме босански престо. У Босни отпочне крвав грађански рат. Твртко II. докопа се босанског престола, а краљ Остоја побегне у Дубровник, одакле је непрестано нападао свога противника.

Осуством краља Жигмунда и домаћим неприликама и несрећама у Босни, користи се Хрвоје и развије сву своју снагу, да распростре што више своју власт у Босни. Обрати се опет на млетачку сињорију, да га потпомаже у овом предузећу, а он јој обећа, да ће јој учинити велике уступке у Приморју, ако буде успео. Млечани му обећају, да ће му бити на руци, али да му не могу све учинити, јер они тада несу били у завади са Жигмундом.[2] Хрвојеве намере буду узалудне, јер се

[1] Гласник XII., 365.
[2] ibid., 368.—370.

Digitized by Google

подигне на њега Павле Чупор, војвода славонски, Јован Горјански, војвода усорски и Јован Моровићски, бан мачвански и многи Жигмундови великаши и с великом војском нападну на Хрвоја. Хрвоје немогући се одупрети великој сили, позове у помоћ турског султана Мехмеда. Мехмед радо пристане и пошље своју војску у Босну против Жигмунда и његових великаша. Битка је била негде у Босни код Саве и сврши се коначним поразом Мађара и њихових савезника.[1] Турска војска продре са својим савезницима у Хрватску. Горјански и Моровићски буду заробљени, а Чупор бачен у реку[2]. Тај бој био је 1.415. године. Исте године покушали су Бошњаци да заузму Сребрницу од деспота Стефана, али их Стефан одбије и даље задржи Сребрницу у својој власти. Па не само то. Босну су раздирали и даље домаћи ратови. Погибија Павла Радиновића у Конављу, била је повод грозним ратовима у Босни. Синови Павлови Петар и Радосав позову у помоћ Турке против краља Остоје и Сандаља Хранића. Турци пристану на ту понуду и одмах нападну на јужне крајеве Босне. У идућој години 1.416. турске чете су плениле Хум и Травунију и Горњу Босну, где постави султан турски војводу Исака, да пази на сваки

---

[1] Гласник XLII., 312.

[2] Poviest Bosne, 252.

Digitized by Google

покрет у Босни. Каква је моћ турска била у то време у Босни, види се из Сандаљеве повеље од 30. маја 1.420. године. Набрајајући земље Павла Радиновића и његових синова вели: „с милостију и даром божијим и великога цара султана Махомет бега приде у наше руке, записано и утврдено и војводом Исаком издано нам реченем држати и обладати у то време, када се Петар Павловић изневери цару султану и уби га Исак царев војвода с царевом војском, а мне више реченому војводи Сандаљу и мои брати изда град Сокô у Конавлах и по жупе конавске, и што је било Павлово и по том му сина Петра ми речени војвода Сандаљ и с мом братиом имаје милост и моћ цара сутана (м. султана) више речени град Сокô и по Конављи“.[1] Као што се види, Босна је у ово време (1.416.) била у врло несрећном стању. Исте године умре Хрвоје Вукчић врло важна чињеница у Босни тога времена.

У то време биле су унутрашње размирице босанске властеле досадиле и самом турском султану Мехмеду, па је послао, пошто је утврдио свога доглавника Исака у Врх Босни, своје посланике, да измире босанску властелу. Али и то беше у залуд. Властела одлучи, да ухвати краља Остоју и баци у тамницу, али он побегне, те Босна, у то време,

[1] Mon. Serb., 300.—301.

Digitized by Google

беше са свим обезглављена.[1] Краљ Стефан Остојић, примио је управу Босне (1.418.—1.421. год.) у врло неповољним приликама. Унутрашњи раздор међу властелом неје никако престајао. За његове владе Турци су се још више осилили. Млечани отргну од Босне Котор (8. марта 1.420.). У тако несрећно време претендовао је на босански престо Стефан Твртко II. Твртковић. Он се доиста користи међусобним зађевицама, те седне на босански престо 1.421. године.

Турска моћ у Босни почела је опадати за време Твртка II. Пошто погине војвода Исак (1.420.), а Мехмед заузет у борби са својим братом Сулејманом, сврати сву своју пажњу од Босне.

Године 1.426. букне устанак у Сребрници. Пре смо поменули, да је било устанка у Сребрници и пре ове године. Деспот Стефан чув за тај устанак, спреми велику војску и упути на Дрину ка Сребрници. Пређе Дрину и упути се на побуњенике. Босанци видећи, да је деспот Стефан прешао Дрину, нагну бежати са својим краљем, напустивши ова места. Стефан је ишао и даље у Босну и терао краља. Пошто се краљ смести у један од тврдих својих градова, близу Сребрнице, Стефан му пошље посланика („ходатая“), да га замоли да изиђе из града. Краљ немогући се држати

[1] Poviest Bosne, 257.—8.

Digitized by Google

у граду „начет ридати горко“.[1] Покорив Стефан побуњенике. врло је строго према њима поступао, и управо тако, да је тешко сложити Стефанов племенити карактер с оваквим поступком Тако нам Константин прича, да је онима, који му се несу покорили, одсецао руке и ноге.[2]

Пре смо рекли, да је турска моћ ослабила у Босни у почетку владе Твртка II., али је то било само за кратко време. Турске тежње у Босни несу никако престајале. После смрти Мехмедове ступио је на престо султански Мурат II., који је свим силама радио, да поврати пређашњу турску моћ у Босни. Њему се указала врло згодна прилика чим је ступио на престо, да нападне на Босну, јер су у Босни била непрестано дворска гложења. Тако кнез Радивоје, син краља Остоје, који је полагао право на босански престо, обрати се Мурату II. за помоћ против Твртка II.. Мурат врло радо пристане на ту понуду. Тако Мурат удари на Босну 1.424. год., али буде одбијен. Твртко II. бојећи се напада турских и својих противника у земљи, обрати се на Хермана Циљског, да му дâ помоћи и да га измири са Жигмундом. Херман изради, да се Жигмундо измири с Твртком II. и с њим склопи савез и пријатељство 1.425. год. Ну,

---

[1] Гласник XLII., 317.

[2] ibid., 318.

Digitized by Google

ни то не поможе. Турци су и даље нападали на Босну. Тако одмах идуће године нападне на Босну 4.000 Турака.[1] Слабомоћни Твртко II. изгуби сву наду, да може очувати своју власт у Босни, преноси краљевско достојанство на свога рођака Хермана Циљског, ако не би имао законитих насљедника. Али Мурат II. неосврћући се на пријатеље и савезнике Твртковe, принуди Твртка II. на врло штетан мир по Босну и босански народ. Нећемо се упуштати у дубље испитивање, зашто славни Твртко I. неје имао ни једног достојног насљедника. Томе има много узрока. Ми смо само нагласили факт, да је, у ово време (1.413.—1.427.), у Босни било врло жалосно стање. Босанска властела несу ни једним делом својим показала, да озбиљно воде рачуна о интересима свога народа и своје државе. Сваки озбиљнији покрет и тежња у интересу државе и народа морала је бити угушена поквареношћу властеле.

Тежње мађарског краља Жигмунда, да распростре своју власт и врховно поглаварство над Босном, биле су увек потпомагане или покваренoм властелом или ништавним владарима босанским. Капитулирање босанских владара Угарској, неје изазвала никаква државна потреба, нити народна жеља, него за-

---

[1] Rad. VII., 231.

Digitized by Google

блуда и поквареност босанских великаша с једне стране, спекулација и притворство угарскога двора и мађарских великаша с друге стране. Што се тиче Млетака и Дубровника, о њима се може говорити само с материјалне стране. Њихов је задатак био не каква државна идеја, него богаство. Па како се понашао деспот Стефан према Босни? Је ли његово понашање према Босни правилно и оправдано? Што се тиче првога питања, то се види из пређашњих одељака ове расправе, а на друго питање је много теже одговорити. У то питање може се унети субјективног осећања.

Стефанова политика је управо наставак политике кнеза Мученика, његова оца Лазара. Као год што је кнез Лазар гледао, да створи јаку алијанцију, против турске најезде, тако је исто и његов син, деспот Стефан радио. Прилике у Босни несу такве биле за време деспотове владе, какве су биле за време његова оца. За владе кнеза Лазара, седео је на босанском престолу знаменити краљ Твртко I. Босна је тада била снажна и моћна. Позив кнеза Лазара против општег непријатеља свих Срба, нашао је одзива у срцима свих Босанаца, и њихова знаменита краља Твртка I. И с једне и с друге стране жртвоване су покрајинске тежње и два подељена брата једне куће, српске земље, и оба су брата раме уз раме јуначки бранила заједничке интересе, али под тешким ударцима моћна им непријатеља, мо-

Digitized by Google

рали су подлећи. Њихови потомци били су слабији, а прилике много мучније.

Деспот Стефан примио је Србију прегажену и упропашћену од Турака. Њему је пало у део да Србију подигне из тих рушевина и ослободи турскога ига. Да се та његова замисао оствари, био је приморан, да прими врло тешке услове од свога непријатеља, да му плаћа данак и да га помаже у ратовима са својом војском. Деспот Стефан је верно испуњавао своје поданичке дужности према Турцима, па ма то било и против своје рођене браће. Тако смо видели, да је деспот Стефан помагао, са својом војском, Турке у ратовима против Босне, што је било противно и њему и жељама целог српског народа. А да је то било противно деспоту Стефану, види се из његове тежње и његових радова да уједини и ослободи све српске земље, испод туђинске власти. Променом политике од ангорске битке и пропашћу Турака, Стефан је развио сву делатност свога духа за остварење свога задатка. То је заиста после дугих мена и успео. Његово пријатељство с Угарском и помагање угарских освајачких тежњи у Босни, по нашем мишљењу, било је оправдано. Прилике, какве су биле тада у Босни, несу могле задовољити ни једног правог Србина, који је иоле мислио и осећао за добро свога народа, па ни деспота Стефана, који је одиста жарко осећао за добро свога

Digitized by Google

народа и ватрено га љубио. Већ смо поменули, да је свима овим несрећама у Босни узрок поквареност великаша и немоћ босанских краљева и да је свака тежња за опште народно добро утонула у поквареност великаша и отимању око престола, тако да је сâм босански престо уступан туђину у насљедство, а о сервилности босанских великаша према Угарској, Млечанима и Турцима да и не говоримо.

Према таквом стању ствари, Стефан се неје могао пустити у круг таквих радова у оно време, да одбије пријатељство Угарске и савез против Турака и да ради отворено с босанским великашима приликом појединих босанских покрета против угарске власти над Босном. Али је радио тако да историја може забележити на својим листовима, да он неје био слепо оруђе ни турско ни угарско против своје браће у Босни, него је неуморним радом освајао стопу по стопу српске земље од туђина. Његово учествовање у неколико махова с Мађарима на Босну, било је само формално потпомагање Угарске, а у ствари је потпомагана српска ствар Распростирање Стефанове власти на северо-источном делу Босне с важним рударским местом Сребрницом, значило је, да је Стефанова жеља била, да пренесе оно стање и на Босну које је завладало у Србији после коначног отклањања унутрашњих зађевица. А да је тако мислио и осећао,

Digitized by Google

сведоче његови радови око уређења унутрашњег стања Србије у духу народном, за што га је и народ сачувао у својим успоменама, као личност узвишену и по духу и по карактеру.

Мало више смо проговорили о Босни и Стефановим односима према њој за то, што би се могло доћи до погрешног закључка, да је деспот Стефан потпомагао непријатеља против своје рођене браће и непознавајући ондашње прилике и околности, рећи, да је Стефан био вечито слуга непријатеља свога народа како своје државе, тако и осталих српских покрајина, а не да је свима својим силама радио, да учини добро целом српском народу, колико год су му околности онога времена допуштале. Ну, ми ћемо и на другом месту о томе говорити, а сад да пређемо на његове одношаје према Зети, Турцима и Угарској, за ово време.

У пређашњим одељцима помињали смо, да је сестра Стефанова била удата за Ђурђем Страцимировићем. Даље смо рекли, како је Стефан сваком приликом потпомагао Зећане у борби против млетачке сињорије. Године 1421. умре сестрић Стефанов Балша, а своју државу завешта своме ујаку, деспоту Стефану.

Чим је Балша умр'о, Стефан одмах: „все своје воинство брав на Арбанаси вьсходит“.[1]

---

[1] Гласник XLII., 313.

Digitized by Google

Кад је дошао Стефан тамо, сви га радосно дочекају. Стефан коначно присаједини Балшине земље својој држави, остави јаку посаду под градом Скадром, а он се врати у Србију. Тај важан догађај забележио је и наш летописац: „в то жде лето 1 422. ходи деспот Стефан под Скадр“.[1] Знајући Стефан од какве је важности Приморје и знајући тежње Млечића, намести у Зети за господара свога сестрића Ђурђа Бранковића. Ђурађ је водио у Зети крваву борбу с Млечанима, а нарочито око Скадра. Истина Ђурађ неје освојио Скадар, али је дугом и јуначком борбом принудио Млечане да траже мир Уговор између Ђурђа, у име Стефаново, и Млечана буде закључен 12. августа 1.423. год., али га је деспот Стефан ратификовао тек 25. јула 1.426. године у Сребрници.[2]

Стефан је дакле и овом приликом показао, да му је вазда на срцу лежала мисао, да створи велику Србију. Јер, као год што смо рекли, да је била властеоска обест у Босни, тако исто било је и у Зети. Стефанова је намера била, да и ту српску област задобије под своју власт, како би лакше дао отпора навали спољних непријатеља. Пре смо казали, да је у ово време седео на Отоманском престолу знаменити султан Мехмед

---

[1] Новаковића примери, 270.

[2] Ђ. Бранковић I. 39—40.

Digitized by Google

(1.413.—1.421.). Мехмед је остао у пријатељству с деспотом Стефаном до своје смрти. Како је Мехмед ценио деспота Стефана, види се из овога примера. Због неке кривице затвори Мехмед свога доглавника Михаил бега. Онима који су молили за Михаил бега одговорио је Мехмед: „аште от брата мојего деспота Стефана сьвет не приму не пушту јего“. Кад је султан Мехмед запитао Стефана за савет, овај му одговори: „Ако хоћеш змију да храниш у својој кући, пошто јој реп одсечеш, храни је“.[1] Стефанов савет буде примљен и Михаил бег неје пуштен из затвора све до смрти. Подобно томе, радио је Мехмед и у другим стварима.[2]

Мехмед је умр'о, по нашем летопису 1.422. године, а на султански престо заседне Мурат II. Кад је Мехмед умр'о многи су се обраћали на Стефана и напомињали му како би требало, да он устане против Мехмедова наслеђника Мурата II. Стефан је на то одговорио: „Ја сам се заклео султану, да ћу његовом детету добро чинити“.[3] Из овога што наведосмо огледа се Стефанов карактер, политичка мудрост и моћ његове државе у то време.

На Мехмедов престо, сем његова сина Мурата, јаве се још два претендента, којима је обојици било име Мустафа.

---

[1] Гласн. XLII., 312.

[2] ibid.

[3] ibid., 313.

Digitized by Google

Први претенденат, који се спремио у Бруси, прешао преко Влашке и отишао у Солун, у намери да заузме султански престо у Јевропи. Мурат га је терао до Солуна и одатле послао посланика цару византијском Манојлу, да изда Мустафу, али Манојло то не учини, него је још више потпомагао Мустафу против Мурата. Мустафа се обрати из Калипоља деспоту Стефану, да га потпомаже или како Константин вели: „друг јему бити“.[1] Али му Стефан одговори, да он то не може чинити, јер је дао „тврди завет“ оцу Муратову, да ће му сина пазити. Мурат дигне на Мустафу војску, која га победи и уништи.

Другога претендента Мустафу, такође су потпомагали Византинци, али и он пропадне у борби с Муратом. Тако постане царем западног и источног царства турског Мурат II. (1.421.—1.451.). Наш Константин вели: „бист цар Амурат-хан вьсточних и западних“.

Стефан је остао веран својој заданој речи султану Мухамеду: „да ће и његовој деци добро чинити“. Чим је ступио на султански престо Мурат, Стефан утврди преко својих поклисара пријатељство с Муратом. Мурат је такође био веран политици свога оца у првим данима своје владе, те је пристао на понуде пријатељских односа с деспотом Стефаном као и с осталим суседним државама свога цар-

---

[1] Гласн. XLII., 315.

Digitized by Google

ства. Наш Константин вели: „Сице паки мирно и љубовно житељство устрои се“. А мало даље вели: „Беше же и с јакоже и отьц јего всаким царским чином, обаче же лукавнеиши“.[1]

Освајачку тежњу Турци несу никад губили из вида. Знаменити султан Мехмед је истина до своје смрти живео у пријатељству са својим суседима, али ни један тренутак неје пропустио, да прошири границе свога царства. Његов син Мурат, ишао је стопама свога оца, али су његове освајачке тежње много јаче избијале на површину. Још у првим данима своје владе, Мурат је бацио око на Угарску, а то је дало повода, да и Стефанова Србија не остане на миру.[2] Султан Мурат неје могао мирно гледати пријатељство деспота Стефана с Угрима, јер је то било противно његовој политици. Раније смо спомињали, како је деспот Стефан био у великом пријатељству и с угарским двором. Такве пријатељске односе одржавао је деспот Стефан и за владе султана Мурата II. Деспот Стефан је, поред тога што је био редован гост на угарском двору, послао краљу Жигмунду део своје војске, кад је овај ратовао с Хуситима. Наш Константин вели: „И сим убо бившим, посилајет крал к деспоту малују некују чест просе воинства избраниих зимну сушту времени, вь јеже обич-

---

[1] Гласник XLII. 316.

[2] Годишњица III., 327.

Digitized by Google

ним гласом сих устрашити. Јеже и бист. И пришьдше вьзопетише гонештиих и пленуштиих Хус".[1] То потврђује и Жигмундов секретар Виндек. „Почем чешки јеретици видеше да краљ отиде, а с њиме Срби, Рашчани и Угри, јер он богме имађаше много Срба, Рашчана и Угара са собом".[2] То је било 1.422. године. Године 1.423. Стефан се много бавио на угарском двору. То потврђује његов потпис на дипломи којом се утврђује савез и пријатељство између Жигмунда с једне, а Владислава краља пољскога и Витолда херцега литванског с друге стране пред свима другим великашима стоји потписан: „Stephanus Regni Rasciae Despotus".[3] Друга белешка коју поменути писац наводи, како су Млечани својим писмом од 27. јула 1.423. год. тужили деспота Стефана код Султана Мурата говорећи: „како Стефан говори, да он млетачке земље у Зети напада с тога, што то краљ угарски жели".[4] Ова друга сведоџба у сваком је погледу знатна за карактеристику Стефанове владе. Ова се сведоџба не односи на то како је деспот Стефан нарочито у тој години (1.423.), стајао у тесним односима, већ показује Стефанову енергију, да своју др-

---

[1] Гласник XLII., 314.

[2] Ђ. Бранковић I, 34.

[3] ibid 35.

[4] ibid.

Digitized by Google

жаву што више рашири. Што су се Млечани обратили на султана Мурата и напоменули, како Стефана наговара „краљ угарски“ то се дâ лако разумети, јер је Мурат тада стајао у запетим односима према Угарској, а деспот Стефан у пријатељским, па да би се што више наудило Стефану, уплетена је и Угарска. Године 1.424. био је у Будиму неки владалачки скуп, на коме је био деспот Стефан и византијски цар Манојло. Нећемо се упуштати у нагађања шта је био задатак овог скупа, него ћемо напоменути то, да ни ове године није деспот Стефан имао неке „нарочите одношаје“ с Угарском, као што мисли Ч. Мијатовић, него је, као обично, учествовао и као моћан и самосталан господар великог дела балканских земаља у саветима против турске најезде. Стефан је више но и један тадашњи владар, познавао Турке и тежње њихових султана. По нашем мишљењу, Стефан је у оно време водио прву реч у мерама како ће се одолети турској најезди.

Видећи султан Мурат, да му Стефанова политика највише смета, науми да предузме озбиљне мере против Стефана. Томе је, без сумње, дала повода и чисто унутрашња радња Стефанова. Турски султани, после косовске катастрофе, вазда су имали у виду, да Србију ваља сматрати као турску својину. Пошто деспот Стефан неје имао свога нас-

Digitized by Google

ледника у мушкој линији, нити је имао порода, турски су султани мислили, да престанком његове владе над Србијом, престаје да постоји и српска држава. Али Стефан водећи озбиљну бригу о својој држави и своме народу, вазда је све то имао у виду. Предвиђајући ускоро крај свога живота, науми да прогласи за свога наследника Ђурђа сина Вука Бранковића, свога сестрића. У тој намери сазове сабор у Сребници (код Рудника) од свих важнијих људи у својој држави 1 426. год. а по некима 1.425., на коме прогласи своја сестрића Ђурђа за свога наследника. Писац Стефанова живота Константин, приповеда нам о том сабору овако: 'Блаженог деспота Стефана мучила је нека ножна болест. Од те болести побоји се деспот Стефан смрти, па потражи да дође Ђурађ. Ђурађ дође, а деспот Стефан сазове сабор у месту које се зове Сребрница. Ту се скупе: патријарси, архијереји, властела и многи изврани. Овим збором буде благосовен Ђурађ за неследника деспоту Стефану „от нинја сего познаите господина в место мене", казао је деспот Стефан. Ђурађ буде и црквеним обредом благосовен и сви се закуну, да ће му бити верни, а онога који буде неверан, проклеће га. Ту се и Ђурађ закуне: „аз сам о всех промисл имети хотех". Од тога свечанога акта, Стефан је и даље управ-

Digitized by Google

љао државним пословима, а Ђурађ га је у свему слушао и покоравао му се.[1]

Видећи све то, султан Мурат: да је деспот Стефан развио сву своју енергију, да осигура своју државу од Турака; да је, у случају своје смрти, оставио за свога наследника Ђурђа; да „на всако љето“ одлази угарском краљу и на послетку што су Стефана неки клеветали код султана, пошље свога посланика к деспоту Стефану, да се о свему томе увери. Посланик је дуго чекао, али га ипак Стефан не прими, него га обдари великим поклонима и испрати. Посланик вратив се к цару, много је опадао Стефана код цара и рекао: „ако ти не пођеш на њих, они ће на тебе.“[2] Мурат прими озбиљно напомену свога посланика и почне се спремати да удари на Стефанову државу. У тој намери дође Мурат у Софију са својом војском. Наш Константин вели: „цар же вьсходит в Софију идеже воје деспотови приидоше по обичају. Приходит же и поклисар. Цар же мало удржав воје рече к ним идете к господину својему и взвестите јему моје пришьствије.“[3] Даље Константин вели, како је Мурат вратио деспотове „воје“, доцратио их до

---

1 Гласник XLII., 316.

2 ibid., 317.

3 ibid.

Digitized by Google

границе, да им се не би што десило, пошто су дошли на веру. За тим Мурат пође с војском на Крушевац, оплени нека места, заузме Крушевац и врати се натраг. Овај је догађај забележио и наш летописац: „В љето 1.426. ходи Мурат под Крушевьц и пљени Србље“.[1] Турска се војска брзо повратила из Србије, јер је букнула буна у Караманији.[2] Стефан се озбиљно спремао, да се одупре турској најезди, па јамачно кад је видео, да ће се турска војска повратити, пошље свога посланика („поклисара“) султану и утврди с њиме примирје.

Пошто је отишла турска војска из Србије, Стефан је употребио прикупљену војску на угушивање буне у Сребрници. Споменуто је напред, како Стефан неје био обавезан да шаље Турцима ма и најмањи део своје војске, после Мусине пропасти. У горњим редовима које наведосмо из Константина, могло би се нагађати, да је Стефан био дужан слати неки део војске султану, као што мисли Ст. Новаковић по Константиновим речима „по обичају“.[3] Као год што смо рекли, да се по оном месту, на ком Константин каже: „и ть убо посилати воинство своје к вьсточним на западних, к западним же сам собоју

1 Новаковића Примери, 270.

2 Ђ. Бранковић I.

3 Срби и Турци XIV. и XV. в., 369.

Digitized by Google

на вьсакије сьвети приходити",[1] тако исто и ово друго место, где се каже, да је Стефан послао своју војску у Софију Мурату, баш онда, кад се Мурат спремао да удари на Србију. Мислимо, да ће ове Константинове речи „по обичају" бити употребљене у правом смислу, а не по дужности. Дакле нама се чини, да је много вероватније, да је то била нека церемонија, коју је вршио неки део војске, него ли да је Стефан слао своју војску султану онда, кад је с њиме био у отвореном непријатељству, јер би изгледало неприродно, да Стефан шаље султану помоћ и да се туче са својом сопственом војском онда, када му је она била најпотребнија. На такав закључак наводи нас то, што је Константин врло пажљиво и опрезно бележио, кад је се тицало потчињености каквог мањег господара, а камо ли деспота Стефана. Тако се исто противи и Стефанова политичка радња. Стефан неје ни једном приликом помагао султана са својом војском, и ако је овај више пута ратовао. После и то што је Стефан живео са свима онима у пријатељству са којима је султан имао сукоба. Даље, тежње Стефанове, да рашири што више своју власт у Босни и у Зетском Приморју, биле су противне турским интересима. Све ово што на

---

1 Гласник XLII. 311.

Digitized by Google

ведосмо, даје нам повода да мислимо и отуд да закључимо: *да Стефан неје имао никаквих обавеза према султану.*

Као што смо пре рекли, Стефан је сваке године одлазио на угарски двор. Био је и 1.426. год. Да је био те године Стефан код краља Жигмунда, уверава нас флорентински посланик Риналдо од 10. маја 1.426. године: „да је на аудијенцији у краља био и српски деспот, који је краља јако противу Млечана подбадао.“[1] Дакле поред белешке писца живота Стефанова Константина, има и других доказа, да је Стефан одлазио врло често на угарски двор.

Наш даровити историк Ч. Мијатовић у своме делу „Ђурађ Бранковић“ нанео је на деспота Стефана тешку оптужбу[2]. Он је закључио по једном писму угарскога краља Жигмунда, које је издао у Тати 1.426. год. и по другим околностима Стефанове државе, да је Стефан уступио своју државу у наследство угарској круни. Томе се противе сви Стефанови радови око унапређења и увећања српске државе, томе се противе и све околности, које су владале баш у оно време, кад се приписује такав малоумни корак и на послетку томе се противи исправност сведоџаба, на основу којих се то тврди. О све-

[1] Ђ. Бранковић I., 42.

[2] Пре Мијатовића је то исто тврдио Фр. Рачки. Види Književnik 1862.

Digitized by Google

доцбама, на основу којих Ч. Мијатовић тврди тако замашну ствар у историји, навешћемо мишљења и других признатијих од нас. Референат Мијатовићева дела, Св. Николајевић вели: „*Својим спољним несавршеним обликом, својом унутарњом помућеном дикцијом, као и својом чудноватом садржином, та диплома ће улити неповерење свакоме читаоцу, које ће још ојачати, кад се човек сети: са каквом се скрупулозношћу у дипломатским трансакцијама XV-тог века пазило на некоје стилистичке формалности, које оскудевају томе писму Сигисмундовом; кад се човек сети, да ни у једној европској држави у оним вековима није било толико фалсификовања диплома, прављења лажних печата, лажних потписивања, колико је свега тога било у Мађарској. У декреталијама Лудвика I., Сигисмунда, Алберта, Владислава једног и другог, Матије Корвина, има пуно и детаљних законских одредаба против кривица тога жанра*“[1] Даље напомиње исти референат, како о томе акту не знају савременици нити старији историци угарски. Други референат истог Мијатовићевог дела, Ст. Бошковић вели: „А ми би само желели, да се вредни писац тврдо огради од искушења у које свак нехотице може доћи: да по неким *наговештајима из ретких још добро необјашњених дип-*

---

[1] Годишњица III., CLXIV.

Digitized by Google

лома, кроника и т. д. *не изводи позитиван закључак о загонетним државним уговорима, којима је какав ван своје земље бавећи се владалац хтео зар на име потчињења у туђини тренутно искамчити помоћи.*"[1] Дакле, по једном, по нашем мишљењу удешеном документу, који и по ономе што наговешћује неје јасан, осуђивати човека који је за целе своје владе од 38 година жарко осећао за свој народ и за своју државу, који је из рушевина подигао српску државу на ниво слободне, простране и према ондашњим приликама и спољашњим и унутрашњим, моћне државе, било би у најмању руку бесмислица.

Пре смо напомињали, како је Стефаново наслањање на Угарску, имало и својих кобних посљедица. Народ Стефанове државе после Косова био је препороћен. Крвава борба с Турцима, кроз дуги низ година, готово је прогутала све оно што је било нездраво и што је кочило српску државу. То је била српска властела. Већ 1 409. год. цео је готово народ протествовао против Стефанове политике према Угарској. За то је могао Вук, Стефанов брат, да оцепи половину Стефанове државе, да је Стефан морао мирно то гледати, јер је јамачно осећао своју погрешку.

После 1 413. год. Стефанова је држава била у правом смислу народна. Стефан је то

[1] Годишњица III., CXLI.—II.

Digitized by Google

врло побро разумео. Он се управљао по изразу жеља целога народа своје државе. Оно племства што је остало, морало је приклонити главу народним жељама. У име народа, који је био и у моралном и у духовном и материјалном погледу на висини, неје могао владар капитулирати пред владарем другога народа, чије је духовно стање било са свим противно. Владар, коме се тако тешка оптужба приписује, показао је и на самртном часу, да је не заслужује, јер је узвикнуо: „по Ђурђа! по Ђурђа!“ Дакле призивао је свога насљедника, кога је цела његова земља признала као таквога, на сабору у Сребрници.

Као год што смо казали, да Стефанова држава неје, ни у ком погледу, зависила од Турака, после трипољске битке (1.402.) са чистим уверењем можемо казати:

1.) Да је деспот Стефан владао потпуно самостално: Расом, Подунављем, Посављем, Зетом, Зетским Приморјем и делом Босне: Сребрницом, Зворником, Усором, а то је босанско Подриње од Сребрнице на ниже, Посавље с долинама Спрече и Усоре;[1]

2.) Да је признавао суверено право само над земљама између Саве и Дунава и ба-

---

[1] Ст. Нов. Последњи Бранковићи; Летопис 146., 15.

Digitized by Google

штинама, које су биле у Сомоћској и Торонталској покрајини;

3.) Да је свима силама радио, да те исте земље, које је Стефан имао у Угарској, као своје баштине, остану и његовом наследнику у таквом истом стању, у каквом их је он држао;

4.) Да је Стефан одржавао пријатељство с угарским двором ради узајамног потпомагања против Турака, који су подједнако били опасни и Србији и Угарској, и да је прогласио свога сестрића Ђурђа за свога наследника над целом својом државом, независно од угарског утецаја; и

5.) Да се ни по чему не може закључити, да је Стефан признавао суверено право угарске круне, над оним земљама, за које смо рекли, да је потпуно самостално владао 1.426. год., које му се године подмеће оно, да је он уступио Србију угарској круни.

Дошавши до оваквих закључака Стефанових односа према Угарској, на основу досадашњих Стефанових радова, учинићемо неколико напомена о томе, да ли је природније, да је Мађарска сматрала Стефана као свога васала, или га је сматрала као свога искреног пријатеља и моћног савезника. Кад се погледа у мађарску историју овога времена, видеће се, да је Стефаново померање духовног центра своје државе ближе Угарској, било за Угарску од неоцењиве вредности, а за будућност српске државе и њеног

Digitized by Google

народа од неизмерно штетних посљедица. Ми смо и пре помињали, да је премештање српске престонице из Крушевца у Београд било врло штетно по српски народ, а сад додајемо, да су се рђаве посљедице јавиле одмах после смрти Стефанове и продужавају се до данашњег дана. За све време, док је Стефан био у пријатељству с Угарском, прилике су такве биле, да јој је немогуће било држати земље с десне стране Саве и од савскога утока с десне стране Дунава. Унутрашња борба око престола, ратови у Босни, Хрватској, Приморју, верска питања и ратови с Хуситима, све је то налагало Угарској, да на југу, према Турцима, има једног савезника и пријатеља, који ће је обезбедити од турске најезде. Тај савезник и пријатељ, могао је бити само деспот Стефан и његова држава. Пређе смо споменули, да премештање српске престонице из Крушевца у Београд неје било за будућност српске државе корисно, али је у оном моменту било оправдано и да је Угарска по нужди уступила Стефану Београд и Мачву, а не да га је Стефан „измолио“, као што рече наш Константин. Уступањем Београда, Посавља с Мачвом, Подунавља и искреношћу деспота Стефана, Угарска се обезбедила од инвазија турских. Према томе мислимо, да је Угарска уступила деспоту Стефану те покрајине с Београдом, као савезнику и пријатељу без

Digitized by Google

икаквих васалних обавеза. Те су земље остале у Стефановој власти до његове смрти. Уступање деспоту Стефану Сребрнице и њене околине (1.412.) неје ништа друго, него то што је Угарска мислила, да се тако исто осигура од босанских незадовољника према угарском сизеренству. Узајамно потпомагање с војском између деспота Стефана и Жигмунда, показује да су та два владара била на равној нози. Жигмундов секретар Виндек вели: „das er mit im (Стефаном) eins wart.“[1] По нашем мишљењу, то значи, да је тиме казано, да је Жигмундо сматрао Стефана као свога пријатеља и савезника а не као потчињена себи. Угарска је војска помагала деспота Стефана у војни против Бранковића, сестрића му, Мусулмана и Мусе; а војска Стефанова потпомагала је Жигмунду против Босне и Хусита. Да деспот Стефан неје ништа више био обвезан Жигмунду у име своје државе, него Жигмундо њему, сведочи то, што Стефанова војска неје никада потпомагала Жигмунда у борби против Турака, који су тада били у пријатељству са Стефаном, а тих је војни било више пута између Мађара и турског војводе Исака, који је имао у својој власти велики део Босне (1.416. — 1.420.), град Врхбосну с околином. Године 1.416. 12. октобра, пише дубровачка општина угарској краљици

[1] Windeck, 1.145.

Digitized by Google

Барбари: „да је Босна са свим опустошена (од Турака) и да властела ради о међусобној пропасти својој.“[1]

Недаће Стефанове државе, после смрти Мехмедове (1.421.) биле су у исто време и недаће Угарске, јер се освајачка политика Турака простирала и на Угарску. Према томе и тада је био деспот Стефан као самосталан господар према Угарској и колико се год Стефан наслањао на Угарску, у толико се наслањао и Жигмундо на Србију. Да је деспот Стефан самостално владао: Мачвом, Бе оградом и Голупцем, сведочи нам најпоузданији извор, живот деспота Стефана Лазаревића од Константина философа, који напомиње, да су Угри преваром узели те земље одмах после Стефанове смрти. Константин каже: „Западни крал к царскому граду (Београду) приде јегоже преварoју вьзет с миром“[2]. Сва је прилика, да је деспот Стефан после сребрничког сабора, имао неких ближих одредаба, а можда и уговора, који нам несу до сад познати, о регулисању, како се имају сматрати земље извеђу Саве и Дунава и баштине после смрти његове Стефан је у своме потпису јасно назначио, шта се има сматрати

---

[1] Rad VII., 229.

[2] Ђ. Бранковић I., 141. У издању Константина у XLII. Гласнику, којим смо се ми служили, нема речи *преварoју*, ма да се Ч. Мијатовић позива баш на ово издање.

Digitized by Google

за угарску земљу, за коју је имао неке обавезе према краљу Жигмунду. Та брига Стефанова да осигура те земље и своме насљеднику Ђурђу, дала је повода намештању у Жигмундовом писму од 1.426. год., које нема никакве историјске вредности, да се сизеренство угарске круне простре на целу Стефанову државу, после његове смрти.

Толико о односима Стефановим према Угарској. С тим смо завршили Стефанову спољну политику од 1.413. — 1.427. год. Пре но што пређемо на смрт Стефанову, неће бити без интереса навести неколико писама дубровачке општине, која и нехотице бацају доста светлости на Стефанову владу у ово време (1.413. — 1.427. год.). Тако 1 марта 1.414. год. пишу Дубровчани деспоту Стефану: „Ми господству ти много захвалисмо како господину славну и праведну, који словеш по всој всељеној велико славно твоје всакому правде уздржања. И по тојзи речи господства ти и по уфању ваше велике правде посласмо тамо властелина нашега Влахушу Буникја да њему ваша милост оправи. А он нам отуде пише јер је пред господство ти приходил, а ваша му је великост рекла все, што буде без греха все сам рад учинити“.[1]

Године 1.416., 19. марта пишу му: „Будиви оваи работа опоручена како господину

[1] Пуцић I., 221.

Digitized by Google

славну и праведну, који всакому човеку право чиниш и показујеш а никога не уцвелиш“.[1]

Год. 1.417. 9. августа писаху: „Бог те је господине деспоте почтил велицем господством и начестил велицем и висоцем разумом.“[2]

Године 1.421. 2. августа: „Бог те је господине изволил и поставил силна, добра и праведна господина прависмо и уфани јесмо да све што је право и достојно хокјете..... И Бог ви умножи господства“.

Године 1.422. 18. фебруара: „Господине, Бог ви је прославил на лицу земље и поставил ви велика и силна господара и начестил ви висоцем и великокраснем разумом од којега велика светлоћа и луче, јако слнчане по всем свету просветљено јест пред царми и краљми и господами землнеми ваш велики разум и правда и за то на уфање пишемо“[3].

Исте године пишу: „Славни господине деспоте, видевши господства ви слатко и много милосрдне речи и обетовања к нам по твојеји милости, која нам несу нова ну јесу од вину много умиљено и смерно на всем великости господства ви захвалисмо и захваљујемо како господину и много љубиму при-

---

1 Пуцић., 234.
2 ibid., 250.
3 ibid., 279.

Digitized by Google

јатељу. И у напредак пуно уфање имамо у господство ви да такој буде паче молимо славу господства ви, да ви су наши препоручени и Бог ви умножи господства."[1]

Ово су нам драгоцени споменици Стефанове личности и његовог политичког рада. Ово несу само уобичајене фразе тадашње учтивости, него знак осетног поштовања према Стефану и његовој држави.

Сад да пређемо на последњу годину његове владе и његову трагичну смрт.

С пролећа 1 427. год. заподене се распра међу Угрима и Турцима. Турци су још пре тога поставили у Влашкој војводу Радула. Угарска војска под Јованом Маротом удари на Радулове земље и освоји његову земљу[2]. Чувши то Турци дођу у Видин, заузму угарско острво на Дунаву, упропасте угарске бродове и војску, па се упуте к Северину, у намери да га заузму. Чувши то Мађари побегну.[3]

Тада је деспот Стефан био негде на западној страни своје државе. Чув о нападу Турака, крене се к Београду. У путу сврати у место звано *Главица*,[4] да се одмори и руча.

---

[1] Пуцић., 285.

[2] Fessler II., 373.; Ђ. Бранковић I., 50.—51.

[3] Гласник XLII., 318.

[4] Сад Црквине $^1/_2$ часа од Младеновца, пређе Древенглава. (Кнеж. Србија, 1.100).

Digitized by Google

То је било, у петак 18. јула 1.427. г. После обеда Стефан изиђе са својом свитом у лов, носећи свога крагујца на руци. На мах Стефану би тешко, да неје ни крагуја могао носити као обично, заљуља се на коњу и стропошта се с њега. У том притрчи му свита, дигну га и однесу у шатор. У шатору је Стефану било врло тешко. Видев, да му је ту и крај живота, изусти оне значајне речи: „По Ђурђа!.... По Ђурђа!....“ После ових речи замукао је и неје ништа проговорио Испустио је своју племениту душу у у суботу 19. јула 1.427. године у 5. часова у јутру. Посмртни остаци Стефанови пренесени су у његову задужбину, манастир Манасију и сахрањен у гробници његовој, која му је направљена још за живота, с десне стране при улазу у цркву, јер Константин вели да је наредио да се она направи, још кад је и манастир зидан. Константин вели: „Ради же временьнааго тьштанија спешно окретавше положише в цркви о десниих в храм вьходеште.“[1] Смрт деспота Стефана толико је потресла душу народну, да је тај догађај остао у успомени српског народа за вечита времена.[2] На глас о Стефановој смрти народ је заплакао, на све стране српских земаља, као из једнога гласа. Тај догађај

[1] Гласник XLII., 320.

[2] Кнеж. Срб. 1.140.

Digitized by Google

забележио је и наш летописац речма: В љето 6.935. (1.427.) јула 19. пред Илинем дну в петак вечер свитајуштој суботе престави се благочьстиви господин Србљем и всем странам подунавским деспот Стефан. И господствова љета 38 и многи плач Србљем остави јако бити јему бесплодну. И вручи земљу сестричкју својему Гјургју Влковикју."[1] „На глас о смрти његовој народ је заплакао као да је од једнога срца..... Стефан је био човек жарке душе. Кад историја предузме да се служи изразима екзактних наука, рећи ће да је Стефанов нервни склоп био богат, нежан, и опет здрав, с много мозга у глави, с јаким срцем у прсима. То је био човек у кога спољашњи утисци лако покрећу одјек, али скоро свагда одјек племенитог звука. Одважан и пун духа на бојноме пољу као и на пољу државничком, пун човечних, неких пута до мекости човечних осећања, лако запаљив у јуначку ватру варницом од мачева, лако запаљив у пламен поетских осећања одзраком лепоте, па било то красотом цвета или љупкошћу жене, пун романтичности, Стефан је један од оних људи, којих физички живот брзо сагорева, али којих име остаје да се дуго с љубављу спомиње и да дуго још разгорева друга срца".[2]

---

[1] Новаковића Примери, 270.

[2] Ђ. Бранковић I., 53.

Digitized by Google

Поетички дух народа српског свих крајева, исплео је неувели венац славе Стефанове. Историја не може грести и управљати се по народним традицијама, али се у овом случају мора признати, да је народни суд о деспоту Стефану и његовој владавини од великог значаја. Народна је успомена сачувала, да је Стефан био нејак после косовске катастрофе:

„Ђено сједи дијете Стеване,
Њему нејма већ седам година“.

Тако исто се сачувало и то, да је једина нада српског народа, после погибије на Косову, била на деспота Стефана:

„Ми имамо свог милосна сина,
Свога сина високог Стевана,
Кад дорасте дијете Стеване,
Државом ће Стево окренути“.

Да је љубио науку и да су његови родитељи много полагали на његово васпитање у духу народном:

„Мој Стеване, мој милостан сине,
Златну ћу ти школу направити,
Вилосове учитеље дати,
Па ћу тебе књизи научити,
У Крушевцу код бабова двора.
. . . . . .
. . . . . .
„Ја се нећу овђе научити,
Овђе нејма за мене науке“.

Digitized by Google

Да је Стефан жарко љубио свој народ:

„Све то гледа дијете Стеване,
А пролева сузе низ образе,
Ђе Арапи српску браћу газе“.

Да је Стефан био добар јунак:

„О мој сине, високи Стеване!
Тебе кажу да си јунак добар“.[1]

Народна је традиција сачувала и то, да је Стефанова лична појава била сваком пријатна, откуда је народ и приденуо љубимцу своме надимак „*Високи Стéван*“.

---

[1] Петрановић III.

Digitized by Google

V.

УНУТРАШЊА РАДЊА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА

(1.389.—1.427. год.)

Прелазећи на унутрашњу радњу Стефана Лазаревића, неје згорега, да видимо на првом месту границе његове државе. Границе Стефанове државе несу биле сталне. за све време његове владавине, час је имао под собом више земаља а час мање, какве су кад биле политичке прилике. У географском погледу држава је Стефанова, у време његове смрти, могла износити око 2.000 квадратних географских миља.[1] О пространству Стефанове државе можемо се уверити из његовог потписа, али у самим тим потписима, он рећа појединe области у неодређеним границама, те би нас често то могло преварити, да паднемо у какву грубу погрешку. С тога мо-

[1] Ђ. Бранковић, 79.

Digitized by Google

рамо бити веома пажљиви при одређивању истих, па боље је и неодредити их, где неје могуће, и оставити компетентнијим од нае, но погрешно их одредити. Како је кад завладао којом новом облашћу, одмах ју је и додавао к својој титулатури, а као сталан потпис му је био, чини нам се: „Милостију Божијеју господин всем Србљем и Подунавију деспот Стефан“[1], а остале је, као што смо напоменули додавао, кад је којом' од њих завладао. У месту, где је Стефан умр'о, у Дрвенглави „нарицајемем Главици“[2] стоји овај натпис на камену: „Аз деспот Стефан, син светаго кнеза Лазара, и по того преставленију милостију божијеју бих господин всем Србљем и Подунавију и Посавију и чести угарскије земли и босанскије јешче же и Поморију зетскому“[3]. Дакле Стефан нам сâм каже, да је био господин свима Србима, да је био господин Подунавља и Посавља и од чести угарских земаља, босанских и зетског поморија. Под Подунављем и Посављем, ваља разумети ове исте српске земље, које и данас тако зовемо, где му је у последње време и престоница била. Од земаља преко Саве и Дунава, које он зове угарским, у којима Срби живе, но које и данас политички припадају Угарској, ваља разумети, да је припадао Стефановој држави велики део

[1] Mon. Serb. 335. и 571. стр.

[2] Гласник XLII., 318.

[3] Mon. Serb., стр. 335—6; Кнежевина Срб., 236.

Digitized by Google

Срема са градовима: Земуном, Сланкаменом, Митровицом, Купиником и Сиклушем. То би била северна граница Стефанових земаља. Сем ових имао је Стефан преко Саве и Дунава и својих баштина и то у покрајинама Сомоћској и Торонталској. На истоку граница Стефанове државе протезала се од Дунава Тимоком, од Тимока пругом која би захватала нишку жупу и Ниш; одавде се пружала на Жеглигово, обухватајући Куманово и јужну падину Карадага. Не зна се, да ли је и Пирот улазио у Стефанову државу, али је сигурно припадало Стефану Снегопоље заједно са градовима Бресником и Зелен-градом. Милош Милојевић држи да је се Стефанова држава простирала још источније од ове пруге коју повукосмо, али то је несигурно.

Кад би смо сад наставили и повлачили даље ону пругу од падине Карадагове и вукли је испод Качаника и Шар-планине, одавде на реку Дрим до Дриваста, то би нам била јужна граница Стефанове државе. Од Дриваста граница иде северо-западно, преко Скадарског језера к реци Бојани, па десном обалом њеном до ушћа јој у Јадранско море. Тако смо дошли до Зете где су се сучељавале границе српске и босанске државе и граница се не може тачно одредити. Но зна се за поједине пределе и градове, који су припадали Стефановој држави. Тако се зна, да је Стефановој држави, по уговору с Млецима од 1.426. год., припадало све од манастира св. Николе па до Боке Ко-

Digitized by Google

торске, изузимајући само Улцињ и његову жупу. За тим градови: Бар и Будва припадали су Стефану па и Ластва и најзнатнија солила у Трасти и Љуштици, град Медун са својом околином и Бихор, такође су припадали Стефановој држави,[1] премда се Н. Дучић не слаже с овим мишљењем Мијатовића, у појединим градовима.[2] Ето те пределе и градове разумевао је Стефан под оним речима „господин поморију зетскому“.

Са запада ишла је граница Стефановој држави Лимом, Дрином до утока Шепе, одавде Шепом, Краљевом планином и Јадром до утока његовог у Дрину, тако да је Сребрница са округом око себе припадала Стефану. Одавде је граница опет ишла Дрином до утока њеног у Саву. То је била западна граница Стефанове државе. Но доцније 1.426. год. кад је Стефан начинио мир са Мађарима, онда је западна граница скретала, од утока Јадра у Дрину, нешто источно прелазећи на земљиште данашње краљевине, косо у северо-источном правцу и свршавала се негде на Дунаву близу Београда. Онај предео Босне око Сребрнице и сама Сребрница припадала је Стефану, с тога и видимо да се потписивао „и чести земли босанскије господин“.

Што се тиче плодности земљишта Стефанове државе, богатства и насељености могли

[1] Ђ. Бранковић, I. 80—81.

[2] Гласн. XLII., 166.

Digitized by Google

бисмо у кратко рећи, узев у опште, да је Стефанова држава била једна од најплоднијих земаља. Ту би нам се одмах уставиле очи на долини Моравској, Топличкој, на Ситници и Браничеву и др. местима, јер су то и данас најплоднији предели наше отаџбине Долином Моравском и Топличком, које се наводњавају истоименим рекама, биле су засејане разноврсним усевима, који су доносили обилате плодове. За доказ њихове плодности наводимо то, што у тим долинама и њиховим околинама налазимо многобројне, највеће и најлепше градове од којих помињемо само град св. Прокопа и Топлицу (дан. Куршумлија). Исте су биле начичкане и читавим низовима села, а за доказ тога можемо навести Бертрандона де ла Брокијера, који је 1.433. год. прошао кроз те крајеве. Исти Брокијер је пропутовао много света и заиста је могао тачно да оцени насељеност њихову, тим пре, што је он био и дворанин херцега од Бургундије, која је готово најнасељенији део Европе, а узев у обзир и то, да је он био „врло савестан и оштар посматрач“, као што вели Ч. Мијатовић, можемо му, мислимо, и ми поклонити наше поверење. Брокијер каже: „Пређосмо Мораву на скели и уђосмо у државу деспота од Србије, *у красну и добро насељену земљу*“. Даље опет „путовао самниз Мораву и изузевши кланац један, који држи од прилике једну миљу и т. д.... *имадох добар пут кроз кршан и добро насељен крај*“.

Digitized by Google

Наставља Брокијер „земља је пуна села и сваку потребу ту намирити можеш“.[1] Браничево је се такође одликовало својим богатством, јер о његовом богатству говори чак и арапски географ Едризије (X. в.). Одликовало је се рударством, као и други предели Стефанове државе. Најбољи су нам сведок за његово богатство многобројни ратови, који се кроз дуги низ година вођаху између Срба и Мађара око Браничева. Такође је Браничево било добро и насељено, јер је насељеност увек скопчана са природним богатством, т. ј где је веће природно богатство, ту је и насељеност већа.

Ситница, са Косовом, била је такође плодна, а о њеном богатству сведоче нам најбоље рудници сребра и злата у Новом Брду. У њој су била најзнатнија индустријска и трговачка места старе српске државе. У њој је било читавих низова лепих и насељених градова као: Приштина, Ново Брдо, Качаник, Морава, Призрен, Бихор, Трипољ, Звечан, Вучитрн и других.

Константин философ, у уводу свога дела о животу деспота Стефана Лазаревића, вели за српску земљу овако: „И сија убо не тчију по обетованеј оној точит мед и млеко, и јакоже четирем временем и вздухом в себе вспријем суз имети и из себе прочиим изсилати. Не бо в всеи вселеннеи обреести јест вса благаја в

---

[1] Ђ. Бранковић I., 83.—4.

Digitized by Google

једино сбрав имети и по всеи стране, и некаја от чести и в неких местех, встоце убо и западе, севере же и јузе, јакоже зрителије землни глаголојааху и видехом".[1] После овога рећа обиље у злату и сребру, којих су „источники много честни и плодни, толико взра стајуштиих јелико что исчрпајемо, и јакоже источници исчрпајеми сладчајши бивајут".[2] Сем рудног блага, по Костантиновом причању српска је земља била пуна грозних винограда, разноврсних птица и красне траве: „Разботевајут бо всегда краснаја, и тчију пустиње страни тоје и и на селенија, премножство плодоносних всех, риб же и всакиих потребниих, ихже господ предаст чловеком в наслажденије изобилствија, и вса јелика покори под нозе их творц".[3]

Из свих ових сведоџаба о богатству и доста густој насељености у Стефановој држави, можемо мислити, да је и културно и привредно стање било доста добро. Исти Брокијер уверава нас о томе. Брокијер каже, да је путујући кроз Турску, наилазио на са свим опустела села и неје могао наћи ништа за храну, но је морао носити у бисагама све што му је потребно било, а ступивши у српску земљу, нашао је са свим другчије прилике. Ту је могао свугде наћи хране изобила и добра вина

[1] Гласник XLII., 250.
[2] ibid. XLII., 257.
[3] ibid. XLII. 251.

Digitized by Google

и у опште све, што је потребно једноме путнику. Од земаљских усева највише се сејала пшеница, овас, јечам и просо (ситна проја). Кукуруза још неје било, јер је он тек доцније донесен у Европу. И виноградарство је јако било развијено, јер се Брокијер хвали да је и вина свуда налазио у изобиљу, а то потврђује, у осталом, и Костантин.

Главни рудници у држави деспота Стефана.

Од главних рудника поменућемо на првом месту Ново Брдо (у лат. спом. Nouaberda, Nouabarda, а Талијани га зову Novus Mons, Noumonte, саски рудари Nyeuberge[1]). Ново Брдо лежи у планинском пределу између Косова и јужне Мораве. Оно је било у средњем веку за једно столеће (од 1.350.—1.450. год.) најглавнија варош на Балканском полуострву. По страним земљама причале су се читаве басне о богаству његовом. Тако Византинац Критовул пише, да се у њему ископава чисто злато и сребро, где год се мотиком удари, а Брокијер је слушао, да његови рудници злата и сребра доносе годишње чистог прихода на 200.000 дуката.[2] Константин философ каже да је „град ва истину сребрени“, а Турци га зваху „мајка свију

---

[1] Отаџбина IV. 436.

[2] ibid., 436.

Digitized by Google

градова". Ново Брдо се помиње први пут у споменицима од 1.326. год.[1] Од тога доба оно је бивало све важније, све је се више развијало и напредовало и достигло је своју кулминацију под деспотом Стефаном и његовим наследником. За владе деспота Стефана у њему се налазила главна дубровачка колонија, а саски „пургари" имали су ту и велику цркву св. Николе, и сви су се бавили рударством. У Новом Брду, дакле, становници су били веома измешани. Ту је било српске властеле, талијанских, млетачких, дубровачких трговаца и др. народа, а трговину су водили из Новог Брда, као центра, са Софијом, Једреном, Цариградом, Серезом, Солуном, па све на запад до Италије. Овим колонистима и трговцима је деспот Стефан давао неке повластице, којима им је осигуравао трговину и имаовину. Тако 2. децембра 1.405. год. деспот Стефан потврђује Дубровчанима привилегије, које су имали за време пређашњих царева српских и у родитеља му кнеза Лазара и мајке му Милице. Посластице смо те, које им је Стефан потврдио у граду Борчу, навели раније, а сада ћемо споменути само оне тачке, које се искључиво односе на слободну трговину. Тако Стефан им је дао ове повластице, ради обезбеђења трговине: Дубровчанима не сме бити

[1] Пуцић II., бр. 7.

Digitized by Google

намета по трговима српским. Ако би какав Дубровчанин погинуо где од разбојника, или би га покрали у селу, да плати околина све што узму разбојници или крадљивци; не плати ли околина, да плати сâм деспот. Ако се разбије дубровачка лађа у приморју српском, да се поступи по старом закону т. ј. да им се имање мора повратити, а тако исто ко би год хтео ићи у Дубровник ради трговине може слободно ићи и да га деспот не уставља. Стефан је такође забранио, да се не узимају никакви поклони на силу од Дубровчана и т. д.[1]. Под оваквим јемствима могла је се трговина слободно развијати, с тога и видимо у Новом Брду онако разнолике народе, који су се настанили ради трговине. И ако је Стефан тако осигурао дубровачке трговце, ипак су им где где од појединих људи Стефанових чињене сметње. То видимо из писма које су Дубровчани писали Стефану и у коме му се жале, позивајући се на дате им повластице, на војводу Петра, што је он ухватио и повезао неке њихове трговце и узео им имање, и моле га, да се заузме да им се трговци пусте, јер веле: „буди ако они оскубоше се шчо криво би иманје које не убило ни поринуло ни уме говорити. Ако је човек лудовал нека му плт пати а иманје

[1] Mon. Serb, стр. 267.

Digitized by Google

не криво.“[1] У истом нам писму они кажу, с чиме је се трговало у време пређашњих српских владалаца, а с чиме сада у време деспота Стефана, а казују нам и то, да је Ново Брдо главни трг у Стефановој држави. „И шчо пише господствоти за наше трговце јер за прве господе несу ини трг из Србаља износили разме коже, восак и сирење, а сада носе сребро и злато.“[2] Тако исто и у друга два писма жале се и опет помињу војводу Петра и неке друге, који им чине сметње слободној трговини у Новом Брду.[3]

Из овога што довде рекосмо о Новом Брду, види се, да је оно било знатно трговачко место и било је на далеко чувено са својега богатства и главни извор Стефанових државних финансија. Да је Ново Брдо била важна и стратегијска тачка, види се по томе, што су Турци са онаким огорчењем непрестано наваљивали да га освоје, но становници су га храбро бранили па и дубровачки колонисти, који су у њему становали „не гледајући на страх од стреле и сабље турске ни на претњу срдитога цара Мусије“.

II. *Копаоник.* Највећи рударски предео у средњем веку, била је сијенитска и серпентинска планина, из које се издиже највиша планина у Србији а то је Копаоник,

---

[1] Пуцић I., бр. 248.
[2] ibid., бр. 248.
[3] ibid., бр. 250. и 251.

Digitized by Google

откуда му је и име, што су ту копане руде,[1] „али је он тога блага тако пун да ће се још дуго и дуго имати шта да црпе из његових недара“[2] У Копаониковим рудницима вадило је се сребро и гвожђе. О многобројном вађењу руда из Копаоника, сведоче нам гомиле земље из које су извађене руде, па остаци разрушених окана и лагуми (поткопи), развалине од фабрика у којима су се топиле руде, остаци од цркава а такође и остаци варошког насеља. У нашем се народу причају чудновате гатке о „Латинима“, који су копали руде у Копаонику, за тим о богатству богатих вароши, које су ту биле и о раскоштву њихових становника.[3] У околини Копаоника помињу се неколико села, која су такође била врло чувена у средњем веку због своје рудокопње. Тако не далеко од десне обале Иброве, а према ушћу реке Студенице, налазило се сеоце *Плана*. Ту се виде остаци знатне окнарске радње и један поткоп (лагум), који је био проведен из неког оближњег кланца за одвођење воде. У близини Плане налазе се и остаци старе топионице гвожђа. Плана је било знатно трговачко место у средњем веку, а помиње се у

---

[1] Кнежев. Срб. 710.

[2] ibid., 710.

[3] Јиречек Отаџбина IV. 432.

Digitized by Google

споменицима од 1.346.—1.415. год. и стајала је у трговачкој вези са Рудником, Сребрницом, Крушевцем, Трговиштем и Трепчом. Трговачка колонија, која је ту била настањена, имала је за своје спорове свога конзула и своју католичку цркву. Чак се знају и имена неких од тих њихових конзула. У Српским Споменицама (Пуцић I.) помиње се Плана на неколико места. „Господству ти дамо узнат а и ваша милост за тозй зна како су тамо у божијеј владаније и господствави у Руднику и у *Плану* и по инех местех трговали“[1].

Источно од Плане било је село *Ковачи*, где је било такође дубровачких колониста. У долини Грашевачке реке налазе се остаци, који сведоче о некадашњем вађењу сребра. У близини ових остатака, налази се и село *Ливађе* и Јиречек држи, да је то mercatum Livada која се спомиње у једном споменику од 1.405. год., у коме се каже, да су позвана три Дубровчанина на суд и да је курир нашао једног у Руднику, другог „in quadam uila uocata Liuada. in qua fit mercatum contrate Sela uonie, а трећег у Плани.[2] На јужној страни од Копаоника налази се село *Копорићи*, у долини реке Топлице. И Копорићи се спомињу у споменицима од 1.346. и 1.424. год. и ту је била саско-дубровачка колонија, а имали

---

[1] Пуцић I., бр. 69.

[2] Јиречек Отаџб IV., 433. у примедби под бр. 50.

Digitized by Google

су и цркву своју.[1] На југо-западу од Копаоника било је место *Остраци*, на десној обали Ибра, такође с трговачким дубровачким колонијама. У нашим споменицима од 1.395. год. каже се: „Еугенија, удовица кнеза Лазара са синовима Стефаном и Вуком поклони манастиру св. Пантелије у св. Гори приходе трга *Копорики и* село *Остракије* У целом овом пределу око Копаоника била је највећа варош *Трепче*. И на овом месту има остатака од рудокопње, а Трепча је играла главну улогу у првој половини XV. в. Колоније, које су биле ту насељене, имале су и своје конзуле, а самим тим местом управљао је кефалија. У Трепчи је била и ковница, а то сведоче златари, који су ту били. У њој су 1.450. год. биле донесене мошти краља Стефана Уроша II. Милутина, а одатле је пренесен у Софију, где се и данас налази. Источно од Трепче била је варошица *Брвеник*, такође место богато рудницима.

III. *Рудник*, са својом околином, у којој се налазе многобројни мајдани, има богату своју историју. И у Руднику су се бавили разни народи као: још у најстарије доба Римљани, доцније Саси, Дубровчани и Срби. Саса и Дубровчана је било и за владе деспота Стефана и бавили су се рудокопњом и то олова и сребра. Ови колонисти имали су ту својих цркава од којих се помиње templum Terrae

1 Отаůб. IV., 433.

Digitized by Google

Matris (храм богиње мајке земље). Многобројни лагуми, поткопи, срушена окна, за тим развалине разрушених католичких и православних цркава, остаци од топионица, гомиле шљаке и т. д. све нам то сведочи о животу, који су негда проводили ови народи на овоме, сада запуштеном брегу. На северо-западу од Рудника, виде се развалине старог града *Острвице*. Острвица се спомиње неколико пута у нашим споменицима XIV. и XV. века. Тако Константин философ каже, да се у Острвицу склонио Никола Зојић, да би избегао гнев деспота Стефана.[1] Тако се помиње још на неколико места.

IV. *Кучево*, које по мишљењу Ст. Новаковића ваља тражити на потоку Жељезнику, који утиче у Пек. Тај дакле предео око потока Жељезника у окр. пожаревачком, зове се још и данас, као и у средњем веку, Кучево, а у близини његовој налази се Кучајна, где се и данас вади олово. У XIV. в. спомиње се „Жељезник у Кучеву“ са мајданима олова и са дубровачком колонијом, али је већ 1.433. год. то место било опало и у њега несу више долазили трговци.

V. *Сребрница* (у спом. Sreberniça, Streberniça) близу Дрине, а јужно од града Зворника. Она је била у средњем веку највећа рударска и трговачка варош од реке Саве па све до Јадранског мора. Њу је год. 1.412.

---

[1] Гласник XLII. 266.

Digitized by Google

поклонио краљ Жигмундо српском деспоту Стефану, а то је било веома криво Србима Бошњацима.[1] Водила је трговину са Србијом, Угарском, Дубровником и свима варошима јадранског приморја. Ту су становали саски „пургари“ и Дубровачки трговци и занимали су се трговином и рудокопњом, а највише се вадило сребро, те неки мисле, да је то римска *Аргентарија*. Сем ових побројаних места, било је у Стефановој држави и других знатнијих места, која су била знатна својом трговином а Стефану важни финансијски извори.

Државни приходи. За владе деспота Стефана, као и пре и после његове владе, државна благајна неје била још одвојена од благајне (ризнице) владаочеве, те приходи државни уједно су били и приходи владаочеви. Сви државни приходи долазили су у једну државну касу, којом је руковао један нарочити чиновник а под надзором деспотовим. Владалац неје имао одређену плату, као данас, но је из те опште благајне подмиривао своје трошкове, издржавао војску онакву каква је она била у оно време, подизао и улепшавао манастире, цркве и др. места. Сва земља сматрана је као својина владао-

---

[1] Јиречек (Отаџб. IV., 429.) држи, да је Жигмундо поклонио Стефану Сребрницу 1.411. год. а тако исто и Клајић (Poviest Bosne 242.).

Digitized by Google

чева, и он је могао њоме располагати како је хтео, могао је дати у баштину или у пронију неком и одузети му је, како је кад нашао за нужно. Према томе и приходи од земаља били су I-ви извор државних или владаочевих прихода. Још у Душанову законику спомиње се: „Планине што су у земљи царства ми, што су цареве планине, да су цару, а црковне црквам, а властеоске властелом.“[1] Из једне листине деспота Стефана, види се, да је Стефан имао прихода од земаља, које је давао под закуп „у пронију“. Тако када га изневери Обрад Драгојлалић „и за његову неверу узех му, и дах његову баштину властелину мому у пронију.“[2] Колики му је био овај приход, који је добијао од тих својих *пронијара* не знамо, али се према ондашњем економском и финансијском стању српске државе, може мислити, да је тај приход био доста велики.

II. Непосредно давање у натури (соћ). Ту дажбину установио је још Душан, јер се у његовом законику спомиње: „Доходак царске соће да дава всак човек: кабал жита, половина чиста а половина препроста, воља перпер динарми.“[3] Да је соћ даван и за владе деспота Стефана, види се из његове

---

[1] Душ. Зак. изд. Нов., чл. 14. и 15.

[2] Mon. Serb, стр. 568.

[3] Душ. Зак., чл. 3.

Digitized by Google

повеље дате 1.411. год. 8. јуна манастиру Хиландару у којој каже: „и сице освободих од работ господства ми, од грагјенија кук и дворов и от понос и от позоба и от *сокја*.“[1] Не знамо колико су му ови приходи износили годишње.

III. Непосредни данак у новцу, који је такође још Душан установио и звао се „царева перпера.“[2] Да је се овај данак у новцу плаћао и у време деспота Стефана, види се из исте оне повеље коју смо мало пре навели и из које се види, да је „царева перпера“ са свим засебан данак, независан од оне цареве перпере, коју су неки давали на име соћа.[3]

IV. Приход од царина. У старој српској држави, страни еспапи несу се смели продавати по свима тржиштима, но само по одређеним. Царина се неје наплаћивала на граници, но у месту где је еспап продат. Не знамо колико је се плаћало на име царине.

V. Приход од соли. За време Стефана Лазаревића со се добивала са јадранског приморја, а кад је Стефан наследио Зету, онда је имао и у својој држави неколике сланице, на томе зетскоме приморју. Но сем тих при-

---

[1] Mon. Serb., стр. 571.

[2] Душ. Зак., чл. 47.

[3] Mon. Serb., стр. 571.

Digitized by Google

хода, Стефан је имао прихода и на со, која је се увозила у његову државу са стране.

VI. Приход од рудника. У Стефановој је држави било пет великих и богатих рудника, које смо напред побројали, и свакојако да су и државни приходи од њих били најзнатнији. Брокијер каже, да су му казивали, да деспот Ђурађ има прихода само од Новог Брда 200.000 дуката годишње, но ово је невероватно, али је свакојако имао велики приход, па кад знамо, да је деспот Ђурђе имао велики приход, а знамо и то, да је Ново Брдо такође било у своме цвету и за владе Стефанове, онда је и он морао имати од њега велики приход. Свакојако приходи од рудника сматрани су као најзнатнији, што се у неколико може видети и из речи Брокијерових, и

VII. Разни други приходи од баштина и градова у Угарској и т. д.

Ч. Мијатовић замишља да су приходи првих година владе деспота Ђурђа стајали овако:

1. Пронија	20.000	дуката
2. Соћ	100.000	„
3. Данак	125.000	„
4. Царине	50.000	„
5. Со	25 000	„
6. Рудници	200.000	„
и 7. Разно	50.000	„
свега	570.000	дуката[1]

[1] Ђ. Бранковић I., 95.—6.

Digitized by Google

Ако смемо поверовати овоме рачуну Мијатовића, да су приходи у првим годинама владе Ђурђа Бранковића износили 570.000 дуката, онда можемо слободно узети, да су и приходи Стефанови износили око пола милијуна дуката, и упоредивши Стефанову државу, у финансијском погледу, са другим јевропским државама онога времена, видимо да је она била у добром финансијском стању.

Пошто смо укратко изложили државне финансије, за владе деспота Стефана, да видимо, каква је била унутрашња државна управа. Деспот Стефан неје установио ни какав засебан систем државне управе, но је она била и за његове владе онаква, каква је била и у раније време, у време ранијих српских владалаца, а таква је остала и доцније с малим разликама

На челу државе, као глава, стајао је владалац, а уза се је имао државни сабор, који је непрекидно имао учешћа у државној политици. Државни сабор састајао је се сваке године с пролећа у престоници. Изгледа као да се један део тог државног сабора неје никако ни разилазио, но је непрестано био на окупу, те је био као саветодавно тело владаоцу Ти чланови државног сабора, морали су вршити и нарочите мисије, које им је владалац поверавао. Владалац, дакле, са државним сабором, чинио је законодавну власт, ако бисмо је смели тако назвати модернијим

Digitized by Google

изразом. На челу извршне власти, налазимо четири члана и њихова звања одговарала би звањима садашњих министара. За једну грану извршне власти, био је *„велики војвода,“* који је био главни заповедник војске и вршио је све дужности које врши, од прилике, сада министар војни. Иза овога великог војводе, помиње се *„велики челник“*, чије би звање одговарало звању министра унутрашњих послова. За овим долази *„протовистијар“* или *„ризнички челник“* т. ј. главни благајник државни или министар финансија. Он је био у исто време главни благајник и државних и владаочевих добара. На послетку се помиње *„логофет“* (логотет[1]), чија је дужност била да чува главну државну архиву, да чува државни печат у средовечном смислу, и као нека врста министра двора и правде.

Сва је земља била подељена на области. У областима су управљале старешине и то најзнатнији властели баштиници, који су се, као што Ч. Мијатовић мисли, свакојако звали војводама. Ово је звање било наследно т. ј. оца је наслеђивао син. Дужност тих војвода била је разноврсна. Бринули су се и за вој-

---

[1] Професор пок. Јов. Бошковић објаснио нам је једном на часу постанак ове речи овако:
Λογος значи говор
θημι „ мећем, стављам, дакле и сложена реч од ове две значи првобитно онога човека који ставља говор на хартију, дакле писар. Доцније је велн значило државни канцелар, а још доцније и министар.

Digitized by Google

ску и полицију и финансије а имали су у неку руку и судску власт. Старешине, по већим градовима, звале су се „*кефалије*“, а по мањим „*владаљци*“.

Унутрашња организација државне управе за Стефанове владе, неје нам позната у детаљима, али из примера, који ћемо навести, видеће се, да је она била у доста чврстим рукама, а после ћемо навести шта вели Константин философ о њој. После смрти деспота Стефана, знамо да је имао да заузме његово место Ђурађ Бранковић, но како се он тада десио у Зети, неје могао одмах доћи, но је дошао тек у августу месецу, и за то време неје било никаквих немира, нити је игде ред поремећен у земљи, што значи, да је полиција била доста добро организована и била у моћним рукама.

Стефанов животописац Константин ево како црта његову радњу за унутрашње уређење земље: „Дошавши у своје отачаство као Коил[1] када груне из дубоких шумовитих гора, дишући огњем те плашећи и блиско и далеко, и он, изашавши и обишавши севаше као муња, збуњујући непокорне, да не би више узбуњивали. Све што беше неваљало, поправи се и препаде се; онима који хоће

---

[1] Ил. Руварац је казао Ст. Новаковићу да је *Коил* место *Еол*.

Digitized by Google

неправду и који беху на зло дугачких руку, руке се одсекоше, и процвета и стаде род носити правда. Не беше више да је брзац јачи од спорога, нити богат од сиромаха, нити силници преотимаху земље својима ближњим, нити се могаше држати оговарање и клевета, нити се на старешине просипаше лаж, нити се омаловажаваху људи високога чина, нити се могаше чинити ма шта на то налик. И шта је и шта тада уредио саветом владалачким! Оне који су изгубили својом невером или невршењем службе или су осиромашили по каквом било узроку, деспот намести по првоме достојању, и одаваше им пошту, ако су и у највећој беди били, тако да нико не остане лишен места, које би му по деду или прадеду припадало. Он о греховима говораше по судбама божанственим да за грех не могу бити две казне. А онога ко није ништа сагрешио, миловао је и поштовао соломонски. А још из раније беше подигао свој красни врт, поставивши неке за старешине над пословима, неке за своје чуваре. То је била струка унутрашња. Другчија је опет била друга струка. Трећа је опет струка била струка спољашња, но тако да се трећа струка састављала с другом, а друга с првом као анђели, јер изгледаше као Ареопагитова слика. И Бог је предао људима власт државну по своме образу. Што се тиче владалачког дома, ту их је било

Digitized by Google

мноштво од сваке струке, како би их увек било на руци, требало више или мање. Они који су долазили двору, гледали су их као анђеле и чудили се њиховој уредности, а они су се један према другом понашали са пристојношћу и уљудношћу, нарочито они који су били ближе господару и које је он имао прилике да надгледа, уређује и поучава. Ни помена да је било о вици и неуредности или смеху или хаљкавости у оделу, а лепе им је хаљине он сâм давао. И тако му се двор сијао сваком царском уредбом. Свак на њега гледаше са страхом.“[1]

Организација правосудства била је у главном онаква, какву је налазимо и у законику Душанову. Државне судије путовале су по земљи и делиле правду по законику, обзирући се на одлуке пороте. Порота је судила „и за много и за мало; за велико дело јест 24 поротници, а за помањи дуг 12 поротник, а за мало дело 6; и тизи поротници да нису вољни никога умирити, развје оправити или окривити; и да јест всака порота у цркве, и поп у ризах да их заклне; и у поротје камо се већи клну и кога већи оправе, тизи да су вјеровани.“[2]

Из овога што смо казали о правосуђу, види се, да је оно било за владе деспота Сте-

---

[1] Гласник XLII., 282.—284. Превод смо узели од Ст. Новаковића, ма да се и он жали, да неје добро разумео текст.

[2] Душ. Зак. изд. Нов. чл. 20 и 6.

Digitized by Google

фана доста праведно, да је могло свакога задовољити па чак и противнике му. Па и сама појава деспота Стефана, као и умерена строгост која му се могла читати с лица, улевала им је поштовање према њему, те су противници морали устукнути натраг испред те појаве и несу правили нереде, а немоћнији и слабији, будући задовољни, могли су се безбрижно одавати својим домаћим пословима.

Ну, деспот Стефан неје тако рећи пропуштао ни један тренутак слободнога времена, а да што не привреди својој домовини, кад год су му ратне прилике то допуштале. Све време од ступања његовог на српски престо, па до 1.413. год., деспота Стефана видимо непрестано на бојним пољима, час помажући Турцима, а час одбијајући Мађаре од своје отаџбине, само да би очувао зањуљани престо и своју државу, те му је за то време остајало мало времена, које би употребио на унутрашње стање у земљи. Па и то мало времена, Стефан је поклонио срећи и напретку своје државе. За то време је Стефан подизао или оправљао манастире и цркве и утврђивао градове. Од манастира му је најзнатнији и највеличанственији, његова задужбина и вечна кућа Манасија у Ресави, а од градова најзнатније му је утврђење и украшење Београда, који је био „радост и понос

Digitized by Google

српског народа у првој четвртини петнаестога века.“[1]

По ономе уговору деспота Стефана са мађарским краљем Жигмундом од августа или септембра 1.403. год., Стефану је припао Београд са околином. Добивши Стефан Београд, увидео је његов стратегијски положај и намислио је, да је то најзгодније место где би пренео своју столицу и одакле ће остваривати даље своје планове, т. ј одустати од своје политике с Турском и приближити се Мађарима. Стефан је живо настојавао, да се Београд утврди и улепша. Као што нам његов биограф Константин прича, Стефан је подигао у њему сјајне дворове и наваљивао је, да се ту настањују најбогатији људи из народа, те подизали велике и лепе куће, какве би престоници доликовале. На источној страни града подигао је митрополију, за тим велику и величанствену цркву, окружену зградом у којој су становали духовници („опште житељство“) и „всакими сади украшена различнаја садовија с многим достојанијем.“[2] Сем митрополије и ове цркве, Стефан је подигао у Београду још једну цркву негде у „Перивоју.“ За тим је саградио и општу болницу за странце „странопријемницу болним и црк в нај в име светаго чудотворца Николи на

---

[1] Ђ. Бранковић I., 85.

[2] Гласник XLII., 287.

Digitized by Google

воде сладчајшеј и насади садовија всакого избранаго плода и приложи села и достојании много, в нејже болније и странније питеаше и устрабу тем подајаше.“[1] Довде нам Константин већ на два места спомену „различнаја садовија,“ из чега се може мислити, да је тада у Београду било великих и лепих башта. Константин нам такође доста опширно говори и о самом граду. Град је био управо систем од неколико утврђења. Константин их набраја седам, а Брокијер пет са две куле. Где је било друго утврђење, ту је било пристаниште обичним лађама. Код трећег утврђења је било пристаниште царским лађама „иже и множство утврждениија имат.“ Четврто је утврђење била велика кула „подобештиј самому дому Давидову и преровом и зданиом и местом.“ У петом је била ризница (благајна) деспотова; шесто са источне стране било је сместиште хиљадама стрела и штитова, а седмо и последње на западној страни „с царским вторим взишеним домом.“

Горњи град имао је четири велике капије: са истока, запада, севера и југа, а пета је водила у „внутрашниј град.“ Оне две капије са истока и југа биле су највеће и имале су мостове, који су се на ланцима дизали. Западна је била мања и такође је имала мост, а такође и северна и водила је и она у доњи град ка рекама Сави и Дунаву. Цео град је

[1] Гласн. XLII., 287.

Digitized by Google

пак био опасан двогубим зидовима. Константин спомиње и то, да је Стефан често говорио, да му је намера, да распространи град према истоку. Брокијер спомиње како је Београд јак град и може се у њ сместити пет до шест хиљада коњаника, има доста артиљерије, и како је међу топовима у граду видео један, чији је пречник износио 42 палца. Брокијер помиње и пристаниште на Дунаву и каже да се затвара гвозденим ланцима, који полазе од кула што бране улазак и вели да се у пристаништу може сместити до 20 војних бродова.

Стефан је се старао свима могућим средствима, да Београду подигне трговачки значај, и „даст же и освобожденије граду тому от всачских вештеј, даст же и завет сим с всаким утвржденијем непоколебати се, в нем же и благодати божије јеже на нем бившеје, свободи от порабоштенија пишет и печат злату имуштују образ граду сим подаст, јако хотеј купљу коју в страну всаку створити примет книгу с печатију, јако града того жител јест, не даст нигдеже царини ни же прошствија. Испроси же и утврди от окрстних себе господ странам н и от самого краља и по сих странах сицевоје свобожденије тржником“[1] И Брокијер тврди, да је видео на Сави дванајест које мањих, које већих лађа, из чега се за-

[1] Гласник XLII., 287.—8.

кључује, да је трговина Београда за деспота Стефана била доста жива, и да је Стефан оставио Београд, после смрти, као једну, ако не прву, а оно међу првим варошима српским онога времена. Не знамо тачно кад је Стефан извршио ово утврђивање и оправљање Београда, али према осталим догађајима, чије време знамо, можемо приближно одредити и време утврђења Београда. Знамо, да то неје могло бити пре 1.403. год., јер је до те године Београд био у мађарским рукама, и да га је Стефан добио у августу или септембру те 1.403. год. Константин је пак забележио, да је зидање Ресаве, града и манастира, почето 1.407. год. и из самих његових речи излази, да је пре тога био свршен рад на утврђењу и улепшавању Београда. Дакле неје могло бити после 1 407. год. Но како је Стефан добио Београд у авг. или септем. 1.403. год., дакле при крају исте, то можда неје ни предузимао оправке у току те године, но идуће 1.404., те бисмо имали, да је Београд утврђен између 1.403. и 1.407. године. У то време пада и пренос српске престонице из Крушевца у Београд, али опет не знамо тачно време, ма да Ст. Новаковић[1] тврди, да је то извршено око 1.405. год.. Ми смемо рећи, да је то било између 1.403. и 1.407. год., али не смемо тврдити као Новаковић, да је било баш те 1.405. године.

[1] Срби и Турци XIV. и XV. в., 318.

Digitized by Google

Стефан имајући на уму раније турске упаде у Браничево, намислио је, да и тамо подигне какво утврђење, како би те упаде у неколико могао спречити и осигурати се с те стране. С тога, користећи се бављењем Мусулмановим у Азији, подигне манастир и около манастира град Ресаву. М. Ђ. Милићевић, врло згодно пореди Студеницу и Манасију и њихове основаче. Он каже: „Студеница и Манасија, два су, чини ми се, најкарактернија споменика из старе српске историје. Оба ктитора, оба Стефана, беху људи силни умом и духом; оба виђаху далеко, оба жељаху много, оба могаху много, а оба не учинише једнако од онога што који жељаше.

Свети Симеун имађаше пред собом народ млад, крепак, вољан на рад, а око себе или остареле, или удаљене суседе. С наследником својих жеља̂ и намера̂, Светим Савом, Немања се могао смешити кад год би погледао на ону страну гроба свога. За то је и задужбина његова бела и ведра, сјајна мрамором, прозрачна куполом, онако исто као што беше ведро и весело срце у цара Симеуна, у свега народа српског!

Двеста година доцније, његов имењак, наследник заљуљаног престола, деспот Стефан Високи, беше такође човек крепка ума, широка хтева, снажне воље, — али прилике беху другојачије.“[1]....

[1] Кнеж. Србија, 1.096.

Digitized by Google

Што још више може служити поносу и имену српском, то је што је и Ресаву, као и Љубостињу, зидао мајстор Србин и то Протомајстор Раде Боровић,[1] познат у нар. песм. као „Раде неимар,“ који је „врло знатан архитект у нашим крајевима, јер он је управо основао ону карактеристичну школу китњасте и грациозне архитектуре с особитим основним типом, која је баш у Србији оставила своје најлепше представнике у Каленићу, Љубостињи, Раваници и Манасији.“[2] Ту у Ресави сазидао је Стефан цркву св. Тројици и оградио је тврдим градом са дванаест кула, међу којима је једна необичне висине и зове се „Деспотова Кула.“ Црква је доста велика. У дужину износи 16 хв., 4 стопе и 9 палаца, а широка је 8 хв., 5 стопа и 6 палаца.[3] Главно кубе над амвоном држе изнутра четири висока стуба. М. Валтровић[4] вели, да се у овим грађевинама, (у опште за владе Стефанове), кад се сравне са ранијим творевинама те врсте, не опажа никакав напредак у склопу, конструкцији, али ако се сврати пажња на украсе ових задужбина, запазиће се одмах, да „у украсу ових цркава лежи најјача страна и снага тадашњег неимарства. Што није могло

[1] Драг. Милутиновић, Гласник XLVII. 255.; Кнежевина Србија, 184.

[2] Гласник, XLVII. 256.

[3] Кнежев. Срб. 1.097.

[4] Приступна Акад. беседа, 15.

Digitized by Google

да изведе новога у целом схваћају грађевина, у распореду и спољњем изгледу, то је тражило да богато надокнади обилним и укусним шарама од преплета и листова, по довратницима, допрозорницима, луковима око прозора и веома укусно сложеним већим и мањим ружама испод лукова, који на шареним стубовима стоје и северну, јужну и источну страну цркава красе. — Ови разноврсни, од камена резани украси, уз лепу и правилну измену осталога градива, по слојевима — уз црвену опеку, жућкаст и зеленкаст тесаник и бели мермер — дају овим црквама особиту драж. На њима се опажа одличан укус, плодна машта у украсима и здрав осећај за лепе сразмере. Оскудева само полет за нове облике у целокупности. — Пут за напредак био је пресечен на Косову.“ Живопис у цркви тако је лепо израђен, да је се причало као какво чудо у целој српској земљи. Шафарик вели: „патос призренске цркве, и дечанска црква, и пећска припрат, и банско злато, и ресавско писаније не обретајет се нигдеже.“[1] Да би Стефан што лепше и више окитио цркву, слао је људе чак на грчка острва, те су куповали украсе и друге ствари за ту његову величанствену задужбину. И заиста је Манасија својим богатством и утварима претекла многе манастире у Св.

[1] Pamat., Летопис, стр. 61. Само да ли се разуме писање или живопис?

Digitized by Google

Гори. У самој цркви Стефан је наредио, да се начини гробница за вечни санак праху своме.

Кад је црква била готова, требала је да се освешта и Стефан позове српског патријарха Кирила са свима српским владикама, игуманима и другим часним људима и на сам дан св. Тројице, уз пратњу дугих и усрдних молитава, на најсвечанији начин, освете цркву. У Манасији се налази на дувару и слика деспота Стефана, коју је снимио Ст. Тодоровић. „Видети Манасију не значи само видети један знатан манастир, него видети једно од утврђених српских места оног доба (1.389—1.427.), на ком се огледа колико деспотова побожност и лепи укус, толико и снага народа српског, живахна и усред малаксавања што онда настајаше.“[1] Као год што је се Стефан старао, да се Београд насели богатијим људима, тако је исто настојавао, да се у Ресави скупљају и настањавају учени људи из свију крајева, а нарочито их је доводио из Св. Горе и тако је створио у Ресави центар књижевне радње, као год што је Београд био политички центар. Те учене људе, Стефан је пазио, чувао и заштићавао, као што ћемо видети, кад будемо говорили о књижевној радњи његовој, да је он био и заштитник свога биографа Константина философа.

Сем Ресаве Стефан је зидао и Каленић, манастир не далеко од Јагодине, испод пла-

[1] Гласник XXI., 89.—90

Digitized by Google

нина које деле Левач од Груже. Каленић се не може поредити, ни по величини, ни по лепоти, са Манасијом у Ресави, али налазећи се у врху Левча „гнезда хајдучкога,“ а заклоњен непроходним планинама од Груже, често је пута био уточиште драгоценим осећањима, мислима и успоменама минулога живота српског. Он је у почетку овога века, у почетку српске револуције, био средиште, где су се скупљали сви одабранији људи из народа, договарали се и саветовали, како ће и шта ће да раде, и изменивши тако мисли, разилазили су се својим кућама са надама, на лепшу и сјајнију будућност свога народа. Народна песма каже, како су калуђери каленићски предводили народ у борби за време Турака, за одбрану своје земље, па вели:

„Војску купи Коча капетане,

. . . . . .

„Барјактара силна калуђера,
„По барјаку положио браду,
„Па он учи Србе у параду.“

Црква износи у дуж. 12, у шир. 2½ а у вис. од прилике 12. хвати.[1] У средњој препрати, на дувару с леве стране изображена је породица деспота Стефана, с натписом готово истртим, који се тешко може прочитати овако: „Ктитор Петар брат протодовијар, госпожа Милица протодовијарица, Богдан про-

[1] Гласник XXI., 45.

Digitized by Google

тодовијар. Светому храму ктитор бист благочастиви Стефан деспот Лазаревик године 1.407."[1] С десне стране стоји натпис: „Изволением отца и с поспешением сина и совершенијем светаго духа обнови се и препокри се окрестними келиами својими сеј свјати и божествени храм воведенија пресвјатаја владичици нашеја Богородици и приснодеви Марији трудом же и настојанијем Г-на Игумана Кир Василија с братијами својими, помошчением ктиторов и приложников кнеза кир Богдана, кнеза Спасоја и кнеза кир Савви с осталими ктитори и приложников. Тогда свјатејши престол славеносрбски правјашу и содержашу господину патријарху хаджи кир Калинику при господину митрополиту београдскому кир Еремии лета от Адама 7.274. од рождества же по плоти Бога слова 1.776."[2] Оба ова записа послао је игуман манастира Каленића, на захтев министра просвете Стефана Стефановића 14. марта 1.839. год.

У овај манастир донет је и Св. Краљ 28. децембра 1.815. год., као што запис на зиду манастирском тврди: „И бист сие иждивение јеромонахов свјатостуденичкии, братство г. г. архимандрит Самуил Јаковљевич, Паисеи јеромонах, Моисеи јеромонах, Дионисие, Гаврил, Макарије и прочи," одакле је пренесено у Лавру Студеницу.[3]

[1] Гласник XXI., 46.
[2] ibid., 46.
[3] ibid., 48.

Digitized by Google

Трећа задужбина деспота Стефана налази се на два часа источно од Аранђеловца, а пола часа од Међулужја, између села Стојника, Марковца и Међулужја близу пута који води из Београда у Крагујевац.[1] М. Ђ. Милићевић вели, да је ту била велика црква, коју је градио деспот Стефан Лазаревић (Високи), а П. Срећковић уверава, да је ту био и велики манастир у ком је био и један камен с натписом „Облачић Раде?“ На месту, где је пређе била та црква, начињена је 1.841. год. нова црква, а од споменика старе цркве сачувао се само један камен, који и сад стоји с леве стране олтара под самом стрехом. Камен је од белог студеничког мрамора, око три аршина висок, широк један аршин, а дебео једну пед. На том камену налази се онај натпис, који смо навели у почетку овога одељка и који гласи: „Цар слави, Исус Христос. Аз деспот Стефан син светаго кнеза Лазара, и по того преставленију милостију божијеју бих господин всем Србљем и Подунавију и чести угарскије земли и босанскије, јешче же и поморију зетскому, и в богоданеј ми власти проводих житија мојего време, јелико благому изволи се Богу лет јако Л҃н. и тако приде к мне повеленије овшч(е) от всех цара и Бога глаголе посланик мне аггел: греди. И тако душа моја от убо-

[1] Кнеж. Срб., 236.

Digitized by Google

гаго ми разлучи се телесе на месте именујемом Глави, лету же тогда текушту s-му и ц҃му и л҃ и є҃-му индиктион є҃ слнцу круи д҃ї и луни д҃ї, месеца јулиа д҃ї дн.“ На наличју истога камена стоји: „Благочастиви господин деспот Стефан, добри, господин, предобри и мили и слатки господин деспот. О горе тому, тко га виде на сем месте мртва.“ На дну камена стоји записано: „Ја Гург Зубовик грешн раб божи поставих сје камн.“[1] Исти овај запис налази се и у „Даници“ за 1.826. год. стр. 37.—40, а такође и у Миклошића Monum. Serb. стр. 335.—336. са неким малим разликама.

Сем ових поменутих манастира и цркава деспоту Стефану се приписују још многе цркве, али како се не зна, да их је он зидао, но се само прича, то ћемо их и ми само споменути. Тако на западној страни Великога Космаја налази се црквина Тресије. Околни становници зову по некад ту црквину и „Високи Стеван,“ а причају, да се прозвала Тресије отуд, што се ту Стефанова мајка Милица затресла, видећи свога сина лепа и јуначна. Ту у околини налази се и црквина Кастељан, који народ опет приписује деспоту Стефану. Манастир у окр. подунавском (старом. смед.), на југо-западу од Велике-Плане за 1½ час идући ка селу Радовању, где је

1 За сва три цитата види Кнеж. Срб.. 236.—7.

Digitized by Google

погинуо 1.817. год. српски Бонапарта (Кара-Ђорђе), налази се у једном лугу, окружен са свих страна онижим брежуљцима Копорин. И Копорин се припусује деспоту Стефану. И сами смо пре 8—10 год. ишли неколико пута у Копорин, а народ се скупља на богомољу обично у очи младога петка и недеље, али будући још дечак и непознавајући те ствари, можда би имало и ту да се што забележи. За тим Никоља црква у осоју Рудника, изнад села Шаторња. Пређе је била манастир, а сада је световна црква, коју је кнез Милош обновио 1.817. год.. Народ је приписује деспоту Стефану, а из записа, који се налази па западним вратима и који је преписао Јоаким Вујић, види се, да је грађена од Адама године 6.933=1.425. од Христа, дакле прављена је за владе деспота Стефана.

После радње Стефанове на подизању манастира и цркава, мислимо, да је најзгодније да говоримо о књижевној радњи за владе његове, о старању његову за њу, па и о самим његовим књижевним радовима, јер се поуздано зна, да је и деспот Стефан Лазаревић био владалац књижевник.

Говорили смо напред да је финансијско и материјално стање Стефанове државе и народа било добро, у унутрашњости државе, добрим законима, утврђен ред и осигурана правда, народ је био подобан и способан за културни живот, после дугих, мучних и мно-

Digitized by Google

гобројних ратова, пријатељским везама са суседима, осигурао је мир својој држави и споља, а поврх свега тога српском је народу стајао на челу уман и образован владалац, какав је био Стефан Лазаревић, пун љубави, одушевљења и преданости добру народа свога — ето све су то били повољни услови за развиће књижевности. Заиста чудновато је, да српски народ, после погибије своје на Косову и после губљења онакве своје самосталности, какву је дотле имао, показује после кратког времена напредак на књижевном пољу и то знатан напредак, што је врло ретко или готово га никако и нема у светској историји. Дакле услови су били ту, земљиште је било припремљено, само је требало, да се нађе разборит и уман човек, који ће бити као подстрекач и онда се рапидним корацима иде напред.

И тај умни великан, тај подстрекач био је сам деспот Стефан. Па са свим је природно било, да онако уман и образован владалац, који се старао за материјално и финансијско стање свога народа, за осигурање његовог правосуђа и реда у земљи и т. д., не превиди и не занемари и важност неговања духовне стране народне, која је поред материјалног напредовања народног најјачи израз снаге његове. Зна се за деспота Стефана и то, да је се он старао и о томе, да се утврди вера хришћанска и да се гаје и негују вр-

Digitized by Google

лине хришћанске. Па градећи себи задужбину Манасију, манастир Каленић а у друштву с мајком кнегињом Милицом и Љубостињу, мислио је, да од њих створи књижевне и религиозне центре своје државе, као што је Београд начинио политичким центром. И сам је Стефан био јако наклоњен књигама и волео их је читати, кад год му је време дозвољавало, јер његов биограф вели: „И бе дело јего милостинја непрестаннаја прочитаније же често божствниих словес.“[1]

Колику је љубав поклањао деспот Стефан књигама и књижевницима казује нам опет Константин да је он: „многиих бо државниих житије прошд иже древлје вселјеннују поборшиих и некиими от чести и добродетелјеи обрет имуштиих от дел прочаја же ни мали.“[2] Са овом сведоџбом Константиновом веома се лепо слажу и речи другог једног писца тога доба, који је те речи записао на јеванђељу, које је преписао по заповести Стефановој. Вели се у том запису за деспота Стефана: „сь усрдием же и љубовију прочитоваше (книги). Сь сии премудрост от сих сь желанием прибивајемим и ползи иже от тех прочитанија, зело бо љубљааше сих, јакоже в царствии и славе мирсцеи ин никтоже.“[3]

---

[1] Гласник XLII., 3 9.

[2] ibid. 248.

[3] С археолошке изложбе, у Кијеву 1.874. год., стр., 12.

Digitized by Google

Стефан Лазаревић ценећи овако књиге и њихову мудрост, прибирао је око себе учене људе, већином калуђере са свих страна „вини ради преписованија книжнаго“.[1] Исти нам писац прича даље, да је Стефан дозивао из св. Горе учене калуђере, који кад су дошли у Србију, Стефан их је лепо дочекао и „в православии же цвтии онех посланиа зрев и в тех лежештаа усмотрив духом же порадовав се и с благодарением множае взљуби нас, јако от того полати изшдша и с таковими сжителствујушта и ве тех вољах ходешта“.[2] Свршивши „еуаггелие обходештее всегодиштное редовное число в странах љубостинских,“ хтео је да се врати натраг, али га Стефан „утешителними некако и благими словеси начинааше сьставити нас от еже взвратити се в тије дни, и последно обештаваше отпуштение с доволством и вештми иже тамо скудост наплнајуштими и телесније потреби приносештиими, паки вручааше другије книги преписавати с повелением и моле худост нашу“..... а ја „страх к стиденију сьприпрег“, рекох „нека буде по твојој вољи и заповести господару; оније же книги мне вданније сие беху: судие, левитико, второзаконие моисеискије книги и пет Зонара.“[3]

---

[1] С археол. изл. у Кијеву 1874 г. 11.

[2] ibid., 113.

[3] ibid., 113.—14.

Digitized by Google

Можда је Стефану служила за пример Бугарска, имајући у својој држави књижевни центар, за време рада Јевтимија и његових ученика, те је и он подизањем манастира, и дајући им разне повластице, прикупљањем и потпомагањем около себе учених калуђера, мислио да исправи погрешку свога претходника Св. Саве, и да књижевни центар пренесе из Св. Горе у своју државу. Па како је обнова наука и књижевности у Италији била у то време у највећем јеку свом, прснула је варница и на Балканско полуострво, нашла је згодно земљиште и трудољубиве људе који су је прихватили и ето остварење Стефанових идеала! Ох како је се Стефан томе радовао! Бог га је поживео, те је својим рођеним очима гледао плодове свога труда.

И Стефан је успео, пренео је књижевно средиште из Св. Горе и сместио га у Ресави, одакле је даван тон и правац српској књижевности све докле је год она тињала, докле се неје крајем XVII. века са свим угасила. Ти људи, које је Стефан, у први мах са̂м дозивао, а доцније видећи како их Стефан чува и пази, долазили су сами, назвати су *„ресавски преводници“*, који се још дуго, после пада српске државе, помињу и ако је ваљало какву књигу препоручити, требало је само рећи да је *„от добра извора преписахом*

Digitized by Google

от старих преводника ресавских,"[1] па је довољно јемство било, да се неко одважи, да је чита или да је преводи. Душа тих књижевника, био је главом Стефанов љубимац, доцнији биограф његов, Константин философ.

Видели смо да је и сâм Стефан био образован и учен човек, и како кажу говорио је неких шест језика, знао је класичну књижевност и т. д. то је се и он разумевао добро у књижевности, а то се види и из тога, што је он са великом ревношћу истраживао и сабирао старе списе и давао их, да се преписују, а такође је истраживао и по грчкој књижевности и која би дела он одабрао, давао их је, да се преводе. Помена о овим вредним „преводницима" XV. в. налазимо у делима XVI. и XVII. века. У једном апостолу полууставног писма из XVII. в. налази се овај запис: „Повелением и иждивением преизбраннаго с господом в предстатствие постничствујушцеи общежително братии великие лаври србские манастира Хилендара всепреподобнеишаго отца игумана, господина Виктора, от добра извода преписахом от старих преводник, не имушцаго ничтоже порока, в лето 1.660."[2]

Рад ових ресавских преводника као да је био двојак. Први им је посао био утврђење сталних граматичких правила и орто-

[1] Гласник XLII., 236.
[2] ibid. 236.

Digitized by Google

графије, што се види из рада самога Константина, који је написао дело о правопису; и други им је посао био старање око исправке текстова светих књига, које беху у многом које чему одступиле од грчких им извора.[1]

Константин философ својим делом о правопису, учинио је реформу у дотадашњем српском језику, који је по основу своме био довољно самосталан, и чисто фонетички, и који дотле неје имао акцената. Главна тежња Константинова је била, да што више приближи српски правопис грчкоме *и да га у чему год може изједначи са грчким.*[2]

Та тежња Константинова довела је у наше рукописе акцентуацију, које у нашим старим рукописима никако нема, а у новијим је све чешћа и чешћа, и узима облик неке правилности управ ове Константинове и деспотове реформе.[3] Ово дело Константиново штампао је Ђ. Даничић у Старинама, књ. I., одакле се може подробније о њему читати. У првом чланку тога дела, Константин наговешћује, да то дело пише по жељи деспота Стефана, али му име изриком не спомиње, и каже нека му то дело цене и о њему *суде људи из трновског краја или из Св. Горе*, из чега се може извести, да су само људи из Јевти-

---

[1] Просв. Гласн. св. 5. 1891. г. 239.
[2] Новаковић Старине IX., 11.
[3] ibid. 11.

Digitized by Google

мијеве школе и Св. Горе били компентентни да оцене те ствари како треба.

Пошто су биле св. књиге, као што смо споменули, у многоме одступиле од грчких извора, то их је Стефан давао тим преводницима да их на ново преводе, нашавши им грчке изворе, или да их, већ преведене, сравне и поправе према изворима, на оним местима, на којима се било преписивањем одступило од извора а губиле су се и саме особине старог српско-словенског језика, јер су књиге преписиване од неуких калуђера — једина класа људи из које су излазили књижевници —, који непознавајући добро свој језик и његове граматичке особине, испуштали су својевољно све, што су мислили(!) да неје добро. За ово сравњивање и поправљање према грчким изворима, веома је карактеристичан предговор Зонарина преписивача од 1 408. год. у коме каже за Стефана: „како је књиге љубио не само ради човечанске хвале као Птоломеј, него ради користи душевне, хотећи да њиховом премудрошћу накити обичаје и речи, да њиховом благодећу душу просвијети и к познању Бога привуче.“[1] Исти Григорије, преписач, наставља даље: „Ово чудно дело премудрог Зонаре нађе деспот Стефан, посла по неком Тимотију у св. Гору, да се поново и боље препише. И Ти-

[1] Старине IX., 67.

Digitized by Google

мотије, дошавши у Св. Гору, преда то Григорију. И Григорије по наруџбини седне „на посао“. Али прочитавши тај рукопис, неје га могао просто преписати, пошто неје био задовољан преводом, јер га је врло груба и невешта рука писала. (Као да су га сељани писали). На послетку се реши на поправљање, али, по несрећи, неје могао доћи до бољега дела, јер неје било ни Херодота, ни Ксенофона, ни Никоте, ни Евсевија ит. д. При руци му се десила једина хроника Хамартолова, те је по њој исправљао текст.[1] Те исправке Григоријеве свакојако су се тицале понајвише језика и правописа, пошто су се у то време многи умови тиме занимали.

Шта је се и колико успело и урадило на оном првом послу, најбољи нам је сведок Константиново дело о правопису а и приличан број доцнијих списа, чији се писци држаху правила, која је Константин поставио. Колико су пак успели ресавски преводници на оном другом послу, према данашњим споменицима не можемо поуздано знати, са сигурношћу, коју историјска наука захтева.

За владе деспота Стефана, значајно је и то, што су се књижевници из школе ресавских преводника бавили и светском историјом. Историја Гргура Хамартола била је пре-

---

[1] Јагић Beitrag znr serb. Anal. Archi für slav. Phyl. B. II., 16. Просв. Гласн. за 1891. г. св. 5. стр. 239.

Digitized by Google

ведена с грчкога на српски још пре почетка петнаестога века, а да је преведена с грчкога текста, а не препис бугарско-словенског превода доказала је руска критика[1], јер учени издавалац Хамартола Muralt (ученыя записки втораго отдѣления имп. ак. наук VI. у предговору XXVII.—XLVIII) наводи различне грчке текстове, који су служили и српском и бугарско-словенском преводу. Исто тако преведен је био и хронограф Зонарин, премда су преписи Зонаре, које сада имамо из времена деспота Стефана, и Ст. Новаковић мисли, да је Хамартола пре био преведен и више познат у народу.[2]

Па и најзнатнији наш писац из прве половине 15. века, Константин философ, биограф Стефанов, развлачи историјске догађаје за владе Стефанове на врло извештачен начин, „шара га не само арабескама кроз које Мојсије, Исус Навин, Соломун, Исаија и др. велики пророци светога писма говоре, него још и арабескама од имена „Фоукидидь“ „Аристотел“ „Єрмись“ „Стоикь“ „Ѳоулидось“ „Платонь же и Орфеи“ и т. д.[3]

Да су наши књижевници овога доба, о коме говоримо, волели да се ките знањем старога доба још пре Христа, види се из

---

[1] Старине IX., 64.

[2] ibid. 64. и 65.

[3] Ђ. Бранковић, I., 115.

Digitized by Google

увода у превод четири књиге царства где се каже: „Сије четирех царствиј прјеведох от грчких книг на србскије благочастивому и христољубивому и самодржцу Србљем, господину моему деспоту Стефану, ва дарованијах и милостех новому Киру, ва сладкоглаголаниих второму Манасии, ва љубоучителствох подобештому се прјемудрјеишему Симеону, ва испитаниих и изисканих божастваниих ветхим и новим писанием равње тачному Птоломеу оному, емуже по Александру Филиппову царствовавшему Египтом и прјеведшему и прјеложившому все ветхое писание от еврејскаго на еладское“.[1]

Сем поменутих дела за владе деспота Стефана, преведене су на српски и беседе Јована Златоустога. Преводници су били неки Јаков и Венедикт, а деспота Стефана зову не само благочастивим, благовјерним и богом венчаним, него чак и мудрим и сладчајшим и славним. Из овога сувишног преузношења деспота Стефана, може се закључити, да је и он учествовао у томе послу, може бити само их је подстакао на рад.

Даље је било интереса и рада и на домаћој историји, јер се налазе краћи летописи т. зв. *„родослови“* и *„цароставници“* у којима се поред године у кратко казује шта је се знатно догодило. Како су они били кратки и

[1] Гласник XLII., 237.

Digitized by Google

лако разумљиви, с тога су они чешће и више преписивани и распростирани по народу, што се најбоље види из народних песама, у којима се помињу књиге „цароставне“ или „староставне“.[1]

Деспот Стефан неје само потпомагао и подстицао на рад друге књижевнике, но и самога њега видимо, где као и његов ранији претходник, на српском престолу, Стефан Првовенчани. одаје се књижевном раду. Један од бољих наших летописаца каже за деспота Стефана: „многа писаниа преведе от грчских писании, паче инех прежде бивших того“. И доцнији летописци говоре о Стефановој љубави према књижевности и од њега су нам до данас остала два краћа саставка, који се, као што ћемо видети, разликују по садржини, од досадашњих списа. Први састав*ак „Слово љубве*“ јесте прва ода љубави у нашој књижевности, а други „Пророчаствије“ неје познат у целини, али судећи по ономе одломку који имамо штампан од Ђ. Даничића,[2] излази да је то пророчаствије религиозни мистицизам помешан с политичким комбинацијама[3].

Истина Шафарик се изразио за ово друго дело Стефаново рђаво, говорећи, да је то

---

[1] Види и чланак Новаковића у Гласнику XLV. о цароставницима.

[2] Старине IV., 81.

[3] Гласник XI., 166.

Digitized by Google

„Unsinn“ (бесмисленост, апсурд), али Даничић вели: да неје то дело никако „Unsinn“ „мислим да ће свакоме показати напоменуто тумачење, за које ваља само жалити што није обилатије и које нас може дражити да се потрудимо разумети и остало, чега се тумачење у рукопису хоповском није дотакло те му смисла ни наговијестило није“.[1]

Да бисмо имали једну целину о деспоту Стефану, а због краткоће ових његових саставака, навешћемо их овде, у оном обиму у коме су до данас познати, а по издању Даничићеву.

I.

Краѥгранесе семоу: слово любве.

а. Стефань деспоть сладчаишомоу и любазнѣишомоу и срьдца моѥго неотлоучьномоу и много соугоубо вьжделѣньномоу и вь прѣмоудрости обильномоу, царствїа моѥго искрьнѥмоу їме рекь. о господи любьзьное цѣлованїѥ, вькоупѣ же и милости нашеѥ, нескоудное дарованїе.

в. Лѣто и весноу Господь сьзда, ꙗкоже и пѣвьць рече, вь нихже и красоти многїѥ, пьтицамь скороѥ и веселїа исплнь прелѣтанїѥ, и гори врьхьі, и лоуговомь пространьства и польскыѥ широти, и въздоуха тьнькаго

[1] Старине IV., 82

Digitized by Google

дивьными нѣкїми гласы оглашенїѥ, земльнаа же дароносїа ѥже цвѣтовь ѥже благоуханїа и злаконосьноѥ, нь и самого чловѣчьскаго ѥстьства обновлѥнїѥ и вьзыграниѥ достоино кто исповѣсть ?

г. Обаче вьса сиꙗ и ина чюдодѣлїа божїа, ꙗкоже и острозрительныи оумь сьзрьцовати не довлѣѥть, любовь, прѣвьсходить, и не чюдо, Богь бо любовь именоуѥть се, ꙗкоже рече Їоань громовь.

д. Вьсакаа лъжа вьмѣщенїа вь любви не имать, Каинь бо тоуждїи любве рече Авелоу: изыдевѣ на полѥ.

е. Остро нѣкако и бистротечьно дѣло любве, вьсакоу добродѣть прѣити могоуще.

ѕ. Лѣпотьнѣ сию Давидь оукрашаѥть ꙗко миро, рече: на главѣ сьходещеѥ на брадоу Аароню, и ꙗко роса аерьмоньскаа сходещїа на горы сїоньскїе.

z. Юноше и дѣвы, кь любвамь приклад-нїи, любовь вьзлюбите, нь правѣ и незазорнѣ, да не нѣкако юнотьство и дѣвьство поврѣдивьше, имьже ѥстьство наше кь божьствномоу присваѥть се, божьствноѥ негодоуѥть. Не оскрьблꙗите, рече апостоль, доуха светаго божїа имьже знаменасте се, ꙗвѣ ꙗко вь крьщенїи.

и. Бѣхомь вькоупѣ, и дроугь дроуга близь, или тѣлѥси или доухомь, нь аще горы, аще рѣкы расцѣпище нась, Давидь да речет: горы гелвоуиские да не сьнидеть на вась ниже

Digitized by Google

дьждь ниже роса, ꙗко Саоула к Іоанадана не схранисте. О безлобїѥ Давидово, слышите царїѥ, слышите, Саоула ли плачеши обрѣтеньныи? Обрѣтохь бо, рече Богь, Давида, моужа по срьдьцоу моѥмоу.

д. Вѣтри же да приразеть се рѣкамь и да изьсекноуть, ꙗкоже при Моисеи море, ꙗкоже прїи Ісоусѣ соудыи кївота ради Іорьдань.

ї. Єще да сьвькоупимь се, ѥще да оузримь се, ѥще любовьнѣ да сьѥди(ни)мь се о томь самомь Христѣ Бозѣ нашемь, ѥмоуже слава сь отьцемь и сь светымь доухомь вь бесконьчьныѥ вѣкы. Амин.[1]

II.

Сїе пророчаствие велми покрвенно саписато деспотомь Стефаномь Лазаревиѣемь.[2]

Саплетох слово полазно ка разоумевающтимь и ванимающтимь гаданиа о еже сабити се васакомоу пророчаствїю до пришаствїа господня, сабрахь оть васехь пророкь, и приложихь зде ва кратце изрешти. Си речь:[3]

+ На оугрехь слишоу ꙗко клеплють; да аште клеплют?[4] разве плештоуть и рикають и гласи[5] испоуштають,[6] крила потреса-

---

[1] Гласник XI., 166.

[2] Моудрость и пророчаствїе светаго Стефана Лазаровиѣа в. О боудоуштїхь прѣмоудраго Льва hd. [3] свега овога довде нема hd. [4] в. нема да аште клеплють. [5] глась hd. [6] испоуштають и оударають hd.

Digitized by Google

ють[1] са старицею лисицею,[2] еже паде и сагнї се.

И[3] придоше два моужаставна да ю хотеть вздвигноути са србиномь паличникомь и аламанскимь копиемь[4] и са бичемь[5] наоштреномь,[6] са пером широкомь,[7] са мачемь[8] наоштреномь. и роучиште[9] распростирають и їми[10] сатресають.

+ Виде(хь) бабоу где прескочи трапь. (на страни: баба тоурчинь, море трапь.) ꙗкоже виде(хь), почоудих се како баба прескакаеть[11] трапь, прескакаеть[12] и мимо ходить, и не боит се да се не паднеть; на течеть и мимо ходить,[13] трапь развалиеть.

+ Савршаюштоу се и.-моу їндиктоу, и начинаюштоу се д-моу,[14] гредеть Марїа из воденице, влачить[15] перо воденично, и носи врећоу брашна[16] и бисаги преплни,[17] да умеси[18] колаче, благоу[19] пшеницоу, да ю снедають[20] кози, иже[21] гори држеть. Слишахоу же[22] кози,[23] потекоше ва оградоу, радоуюште се санидоше се;[24] а дроуги хоштеть ꙗсти[25] погачоу.[26] на, попе, ꙗждь погачоу.[27] ижица беше. врть[27] беше. а баа,[28] попе, изгїбе погача. оть .і. в.

---

[1] потресоують в. [2] лисичицею hd. [3] hd. нема и. [4] даље нема у београдском [5] с мьчемь. [6] и. [7] широкым. [8] бичемь. [9] ричюште. [10] мирь. [11] прѣскаче. [12] прѣскаче га. [13] и. [14] сьвршаюштоу се индиктоу осмомоу ходештоу, начинаюштоу се деветомоу. [15] влачи. [16] врекю и брашно. [17] прѣпльнюне. [18] омеси. [19] кїселоу б(л)агоу. [20] снѣдеть. [21] еже. [22] нема же. [23] кози и. [24] нема се. [25] изести. [26] погачю. [27] фрьть. [28] нема баа.

Digitized by Google

осташе, о(ть) петь[1] зли Іоань + некто, попь, непопь, и пакы попь. Васхоте похватити[2] преждне[3] клепало, испоусти[4] клепало, и даде га подіаконоу, еже ѥсть знаменїа име:[5] Ѩниче мое[6], детенце мое, коуде идемо? камо бежимо?[7] Ва мишїю оутлиноу. Да что сатворимо тамо? Се сакриемо подь клопь.[8] Шишке вареть, ї осатїе истреблѩють, и мало и мало[9] поекноуть[10] единь на дроугаго, и на стлпове[11] васклаѩють, ѩко да не санидоуть[12] ва ѩмоу, иже хлеби зреть сломленьни на .з.-мь и и.-мь комади,[13] да седоуть да га ѩдоуть грабїтелїе и силници ричоуште[14] единь на дроугаго, кои да санесть, ко(и) изнесеть повеће.[15]

+ Приде коупина о онои[16] стране, простре се, и хвати[17] место Скоутара[18] са арменскимь[19] шипкомь црвеномь.[20] І се[21] огньни трнь оть издолиа[22] по поучине, оть издола[23] главе[24] стрьмоглавь[25] покрвена[26], оть издола ногоу[27] его прстию прилепленије,[28] простре се оухватит(и) глаголет[29] виноградь.

+ І[30] приде облакь оть изгора са снегомь и градомь и са даждемь смешеномь,[31] и

---

[1] оть десеть два осташе и оть петь. [2] вьсхотѣ и похвати. [3] прѣжде. [4] и поусти. [5] еже знаменїе имаше. [6] мои. [7] коуде идемо, кажи ми. [8] да скриемо поклопь. [9] један пут и мало. [10] поечоують. [11] на стльпове се. [12] вьнидоуть. [13] на седмь и на осмь комать. [14] режоуште. [15] кои да снѣсть пов(ек)ѥ, да е живь, или кои да оузме повекѥ. [16] оне, ; [17] оухвати. [18] мѣсто глаголѥмое Скоутарь. [19] арменьскым трьном и. [20] чрьвеним. [21] се и. [22] оть издола. [23] оть изгора. [24] глава. [25] гостемою (?). [26] покривена. [27] ио ногу. [28] прилѣплѥно. [29] простре се и оухопи мѣсто глаголѥмое. [30] нема ї. [31] нема ї. [32] смѣшено.

Digitized by Google

приста трноу, и испле[1] га и повеноу. І повеи ветарь югь, и по немь аспиди,[2] и доубие искорениваеть[3] и реки задржаваеть и море преемлеть. ї обретоше место, и преидоше.

+ [Виде и змїи, гредѣ да погн и он, и лавь и василискь и каципардо и мечка и лисица и влькь. + прїидоше] и саставше се.[4] ї тамо где се саставше глаголють:[5] слнце да не вазсиаеть.[6] голие[7] врзають долоу, и[8] хижи искореневають, ї[9] гроздие разбивають, и трапь развалнють,[10] вино (у рукоп. хопов. виноно) (на страни: крвь) оумножит се, и оудавит се велики ждребаць (на страни: тоурчинь).

И по томь приде птица истребь (на страни: истребь московь) да седить да га блюдеть неделю [и] понеделкь [и] вторникь [и] средоу [и] че(твр)тькь, заоутра приходит[11] наследникь носе[12] мачь и столь[13] и ламбади[14] важежени и трапезоу.[15] и попови[16] са задї последують држеште[17] книги[18] и поють. слишите[19] что хоштоуть[20] пети: + господи господи, призри са небесь,[21] и виждь, и посети винограда своего[22] и саврши, иже[23] насади десница твоа, господи.[24] И рекше глаголь

---

[1] испече. [2] аспида. [3] искорѣнява. [4] сьставише се. [5] и тамо где се хотеть сьвькоупити, господьне. [6] вьсїаеши [7] коле. [8] и трапь развалнють. [9] нема и. [10] и трапь развалнють нема, јер је већ напријед. [11] прииде и. [12] и носить. [13] столь и мечь. [14] ламбаде. [15] трапезоу покривеноу. [16] попове. [17] и дрьжет [18] книгоу. [19] и слыши [20] хотеть. [21] небесе. [22] вироградь свои. [23] еже испрьва. [24] нема господи.

Digitized by Google

таи[1] и[2] заграждает се [виноградь] и сабирают се зрнца и придоуть[3] ка наследникоу.

Слишавше[4] нївиа (на страни: царствиа) ꙗко наследникь приде, ї потекоше да вазмоуть листвиа и[5] вапрашають попов[6]: где ѥсть наследник? + Вь винограде седить вьноутрь. И поидоше[7] нївиа, и їдоше[8] васа, и наследникоу глаголють: повеждь намь име твое, како зовеши се.[9] Он же глагола имь'[10]: оубоги, оубожаиши Іоань, некогда бехь поударь,[11] и придохь да блюдоу[12] виноград а)[13] л. и. s. леть такмо. + По томь'[14] приде[15] влкь (на страни: антихрїсть) вь виноградь[16] да седить, не да га блюдеть, малечко дни. истргнет копїе, и трапь развалить, нї хїжи искорнѥваеть, ї гроздие озобаеть. оувїи тебе, винограде, что хоштеши пострадати дондеже приспеють виноберителїе!

И христїанска деца да не бише тогда била ва таа времена, ва време же оно седморично и седамь тисоуштно, о горе земли тогда оть скрби биваемихь, егда начноуть вршити се онаа .п. и. ȣ. лета напоконышни.

Вь истиноу, брате, васа сїа вршет се. о горе и оуви тогда родоу христоименитомоу, послежде благо.[17]

---

[1] ть. [2] нема и. [3] припадоше. [4] слишаше и. [5] нема и. [6] попове. [7] пошьдьше. [8] нивїа ꙗдоше и пише. [9] глаголѥши се. [10] глаголѥть. [11] тоударь(?). [12] ирїидох зде да сьблюдоу. [13] нема виноград(а). [14] и по томь. [15] прїидеть. [16] даље нема у ходошком рукопису.

[17] Старине IV., 83.—85.

Digitized by Google

Цео је овај чланак штампан по хоповском рукопису са неким допунама из ходошког рукописа. Речи које су стављене између знака [ ] јесу из ходошког, а у хоповском их нема. Знацима ( ) ограђене су речи које се тумаче или које је Ђ. Даничић мислио, да их је преписивач изоставио.

Ово „пророчаствије“ деспота Стефана неки приписују грчкоме цару Лаву премудроме, па га је и Шафарик штампао, као дело Лава премудрога.

Али из другог рукописа, који је штампао Даничић у Гласнику XI., 168.-9, види се, да је дело деспота Стефана Лазаревића. Тако исто и у рукопису хоповском, као и у оном београдском, стоји да је дело деспота Стефана Лазаревића.

Из тога разлога, што се у два рукописа налази записато, да је ово дело деспота Стефана, и кад к томе додамо и то, да је Шафарик поредио ово „пророчаствије“ са штампаним пророштвима Лава премудрога и нашао, да се ово са свим разликује од оних, из чега се даје закључити, да дело неје његово, и ми смо узели, да је тај састав деспота Стефана Лазаревића, па смо га, као његово, и приложили на овом месту и узели у обим наше теме.

Видели смо, колико је Стефан био одан ученим људима и књигама и са каквом их је ревношћу прикупљао, с тога се даје мис-

Digitized by Google

лити, да је Стефан прикупљао и састављао некакву библиотеку. Његовим старањем, без сумње, је се скупило много књига у Ресави, у Каленићу, а сва је прилика, да је он састављао библиотеку и у своме новоме двору у Београду.[1]

Па не само да је се много писало, но је рађено доста и на архитектури и живопису, а за то су нам најбољи докази Манасија у Ресави и Каленић. „Мотиви византијски и мотиви романски слили су се на српском земљишту у једну особиту хармонију“.[2] На којој је висини стајала та вештина за време деспотово, најбоље нам је сведочанство то, што су слике, из тога доба, на археолошком збору у Кијеву (1.874. год.) привукле пажњу специјалних зналаца, који су изразили мишљење, *„да су те слике врло одскочиле од познатих нам старијих или савремених слика наше тадашње уметности и у слободности и лепоти цртежа, и у колориту и у изроди, да управо служи на част целој нашој тадашњој уметности.“*[3]

Укус за лепше форме показује се и на неким сребрним новцима Стефановим од којих су неки и најлепши новци које имамо. Онај лав на новцу, који се пропиње и маша за

---

[1] Ђ. Бранковић I., 117.

[2] ibid 118.

[3] С археолош. изложбе у Кијеву, 10.

Digitized by Google

звезде, престављао би српски народ у оно доба. Само што је се лав српски машао за звезде — рањен и носећи у ранама стреле отроване!

„Каква несрећа и за нас, а и за Јеврону, што није настало једно педесет година мира, те да се ови красни покрети образованости, којих симптоме летимично прегледасмо, пуно развију! Може бити, да би тада на место Италије Србија постала колевком ренесанса!“[1]

Но деспот Стефан, који се бринуо и старао за све гране народнога и државнога живота, неје заборавио ни одбрану своје отаџбине — војску српску, са којом је он више пута, у одсудним тренуцима задивљавао свет.

Кроз цео средњи век, па и за владе деспота Стефана, у српској је држави била нека врста народне војске, т. ј. сваки властелин у својој области старао се за војску и кад га је владалац позвао да дође, властелин је морао повести из своје области известан део наоружаних људи и издржавати их о своме трошку. Чим је рат престао, одмах се та војска пуштала, да иде својим кућама. Свакако да су владаоци осећали потребу, да имају и неку сталну војску, која се неће ничим другим занимати, до искључиво вежбањем у оружју, па ма и за своју личну сигурност или употребу. Изгледа, да је још Не-

[1] Ђ. Бранковић I., 119.

Digitized by Google

мања имао неку малу сталну војску од најамника, а за краља Милутина зна се извесно, да је имао сталну војску од неколико хиљада Кумана. За владе Душанове ова стална војска, била је састављена од Немаца, па су се и имена њихових заповедника, сачувала у споменицима, а за владе деспота Стефана помињу се Мађари (Угри) као војници који служе Стефану, и кад је Стефан умро Константин философ каже да су: „оугарскиим же витезом слоугам јего изоумителније гласи впијуштиим“.[1]

За време наше самосталности у средњем веку, главни род наше војске била је кавалерија, која је до Душана била у лаким оклопима и звала се лака кавалерија. Ступивши Душан на владу извршио је знатну реформу у српској војсци. Видимо га непрестано, где увози из Млетака у Србију оклопе и тиме је лаку кавалерију заменио тешком, и то је она коњица, са којом је Душан улевао страх својим непријатељима и ширио границе своје државе.

Да је и за владе кнеза Лазара било оклопника, сведоче нам турски извори. Сеад-еддин говорећи о побуни у Караманији од 1.387. год. вели: „Тимурташ доведе из Европе још и две хиљаде оклопника Ђаура али храбрих

---

1 Гласник XLII., 819.

Digitized by Google

јунака из војске Лазареве.“[1] Исти писац вели за српску војску, када је на Косову 1 389. год. Мурат изишао са сином Бајазитом, да прегледа српску војску: „погледавши на ђаурску војску, чинило му се, као да је зид од гвожђа земљу претиснуо, као да је сва ђаурска војска све у самом гвожђу, које сева као ватра.“[2]

И за владе деспота Стефана видимо српске оклопнике у битци код Никопоља, који једним сјајним јуришем косе пред собом цвет француске, немачке и угарске кавалерије и решавају битку у корист полумесецу.[3] Тако исто видимо Стефанове оклопнике и у битци код Ангоре, где се лавовски боре, и можда је ово последња битка, у којој се српски војници боре у тешким оклопима, јер се доцније не налази спомена о њима. Брокијер, који је проучавао организацију и маневре турске војске, световао је европским владаоцима, да се не дижу више противу Турака са војском у тешким оклопима, већ у лаким. Сви стручни људи а и остали којих је се ово тицало, а тицало је се многих, јер су Турци задавали у то време озбиљну бригу Јевропи, морали су се и сами тиме бавити и бити с тим питањем на чисто. Још у ве-

---

[1] Ђ. Бранковић I., 98.
[2] ibid., 99.
[3] Hammer I., 199.

Digitized by Google

ћој мери морало је то питање интересовати нашега деспота Стефана, пошто је он први био на ударцу турском.

Пошто се доцније, од битке ангорске, не помиње тешка кавалерија у споменицима, то изгледа, да је деспот Стефан пренео главни значај српске војске у лаку кавалерију[1], јер се под наследником Стефановим, деспотом Ђурђем Бранковићем, помиње само лака кавалерија, јер му 1.448. год. пише Сибињанин Јанко, да му пошље „нешто од оне лаке кавалерије, коју он, као што је познато, свагда на расположењу има.“[2]

Оружје, којим је била наоружана српска коњица за владе Стефанове, па и доцније, било је: мач, копље и буздован, а као успомена на оклопе остале су у народним песмама *токе*.

„Каква ј' красна Кајица војвода!
„У каквом ли господском оделу!
„На плећи му зелена долама,
„Од кадиве извезена златом;
„На долами *токе* сува злата“ и т. д.[3]

Од ватреног оружја, а за одбрану већих градова, Срби су тада имали и топове, које су онда звали „*праште*“. Константин философ каже, кад је Стефан 1.426. год. раз-

---

[1] Ђ. Бранковић I., 100.
[2] ibid.; и Fějér, X., 363.
[3] Вук II., 484.

Digitized by Google

био Бошњаке под Сребрницом, оставили су све и побегли са својим краљем. „Оста же и праште их глаголемаја Хлмка коупно с инима двема“, дакле Стефан је задобио две праште и велику је послао у Београд а мању оставио у Сребрници.[1]

Ако бисмо хтели да знамо бројно стање српске војске у време деспота Стефана, не бисмо могли тачно одредити, но тек приближно. Знамо као поуздано, да је 1.423. год. Стефанов посинак, сестрић му Ђурађ Бранковић, опсео Скадар са осам хиљада коњаника. Даље се види из војног распореда краља Жигмунда, да је деспот Ђурађ био дужан да помаже Угарску у ратовима против Турске са осам хиљада коњаника, а знамо и то, да је деспот Ђурађ Бранковић често изјављивао, да и у најнезгоднијим приликама може да држи 10.000 коњаника о своме трошку.[2] Даље Брокијер, који је нарочито у војним питањима поуздан, вели, да би деспот Ђурађ могао у Србији да дигне 40.000 коњаника властеоске (народне) војске, кад би требало бранити отаџбину од спољњег непријатеља. Томе броју кад се дода 10.000 најамничке војске, коју би деспот Ђурђе издржавао о своме трошку, то би укупна војна снага Србије, за владе деспота Ђурђа, изно-

---

[1] Гласник XLII., 317.

[2] Ђ. Бранковић I., 101.

Digitized by Google

сила на 50.000 коњаника, коју (војну снагу) кад упоредимо с војним снагама осталих држава тога времена, видели бисмо, да српска деспотовина, у време деспота Ђурђа, заузима, у војном погледу, угледно место међу савременим јевропским државама. Кад знамо ово о бројном стању српске војске, за владе деспота Ђурђа, мислимо, да нећемо много погрешити ако узмемо, да је и деспот Стефан имао бар народне (властеоске) војске, чији се број за тако кратко време неје могао у многоме променити, *приближно* онолико, колико и Ђурђе (40.000) а можда је разлика била само у најамничкој војсци, коју је Ђурђе, као богат човек и владалац, могао више за новац прикупити.

Прегледавши овако, према историјском материјалу којим смо располагали, политичке прилике Србије за владе деспота Стефана Лазаревића, ми смо, расматрањем прилика у којима се он налазио, одобравали његову политику, јер смо тврдо уверени да неје могао другчије чинити; даље прегледајући финансијско стање Стефанових земаља, видели смо, да је оно било доста добро; и на послетку смо видели, да је и војна снага била, сразмерно према осталим јевропским државама, доста знатна и поврх свега тога Србија је имала владаоца паметна, енергична, јуначна и вешта политичара, с којим се може дуго поносити, и при свем том Србија неје

Digitized by Google

могла корачати у напред, но се све више и више клонила своме паду, па да нам не падну на памет оне Новаковићеве речи да „среће и несреће има и у историји као год што их има у животу, па називали их ми просто судбином као што народ чини, или их расклапали у узроке и последице, што је задатак историји и мисленим људима. Јер политички радници српскога народа у XIV. и XV. веку заиста среће имали нису!“[1]

---

[1] Срби и Турца XIV. и XV. в., 374.

Digitized by Google

VI.

ЗАКЉУЧАК

Историја деспота Стефана Лазаревића, јесте историја мучне прошлости српског народа. Главни јунак те прошлости јесте сâм деспот Стефан.

Косовска катастрофа затекла је деспота Стефана као младића. Стефан је примио управу над Србијом под врло тешким и мучним околностима по српски народ. Поглавар српске државе погинуо је. Самосталност српске државе пала је. Сва је нада била у Лазареву породицу. Стефан, и ако је био младић, ипак је био најстарији потомак Лазарев у мушкој линији. Народ је веома ценио и поштовао кнеза Мученика, а после његове смрти његову породицу.

Одмах после косовске битке, неје сâм Стефан примио престо свога оца, него је помагао у управи, са својим млађим братом Вуком, својој мајци кнегињи Милици. То-

Digitized by Google

лико су били притешњени од Турака и других неприлка, да су морали пристати на онакав уговор мира, какав им је предложио султан Бајазит.

Лазарева породица имала је и својих домаћих неприлика. Вук Бранковић био је уз кнеза Лазара до његове смрти. Чим је Лазара нестало с позорнице, Вук се одваја од Лазареве породице. Вук, и ако је био зет Миличин, стварао је Милици и њеним синовима велике неприлике. И у најодсуднијим тренуцима по Србију, Вук и његова породица били су непријатељски расположени према Лазаревој породици.

Мађари, користећи се пропашћу Срба на Косову и домаћим неприликама, нападали су на земље Лазареве породице са севера. Према таквим приликама, мислимо, да је сваки приговор Лазаревој породици за услуге Турцима од 1.389.—1.402. год. неоправдан. Нама патриотско осећање диктира, да замислимо, што се снага српског народа трошила у то време, трошила се у борби за Османско царство, али ипак не можемо побити нужду српске народне државе, која је такву политику диктирала. Кнегиња Милица била је најплеменитија жена свога времена. Њена деца имала су најплеменитија осећања у духу свога народа. Цео српски народ је суделовао у судбини своје државе. Па ипак је све то било недовољно, да спречи службу својим не-

Digitized by Google

пријатељима — Турцима, у првој деценији после косовске битке. За првих десетину година, Стефан је био више средњевековни племић, него владар. У свима значајним ратовима, Стефан је помагао своме зету Бајазиту. Његовом су се јунаштву дивили савременици. Али ваља имати на уму, да Стефан никад неје губио из вида интересе своје државе. Турци су се у то време задовољили, да буду само врховни поглавари Србије, а несу се мешали у унутрашње ствари, или бар несу у толикој мери, да би част и достојанство српског народа било понижено. Стање је било тешко, али се ипак могло сносити. Према томе и народ је одобравао државну политику. Стефан је, као што смо напоменули, покушао, да се још у то време наслони на Запад, али неје успео. Народ је из дубине душе мрзео на оно што долази са Запада. Стефан је то јамачно увидео, па је од своје намере одустао и подржавао онако стање какво је, до бољих прилика. И да је Стефан успео у својој намери, то би, по нашем мишљењу, било кобно по српски народ. Према томе и с те стране замерка деспоту Стефану за услуге Турцима неје оправдана.

Пропашћу Турака на Ангори 1.402. године, Стефан напушта своју досадашњу политику и наслања се на Запад. Таква одлука била је скопчана с врло великим тешкоћама, али их је ипак Стефан јуначки савладао. Сте-

Digitized by Google

фан отклони све тешкоће; ослободи Србију турског васалства; утврди савез и пријатељство с Угарском и прошири границе своје државе према њој, па отпочне живо радити на унутрашњем и спољашњем ојачању Србије.

Од 1.402.—1.413. год. догађаји су тако бурно текли, да им је тешко крајеве похватати. Политику Стефанову, после ангорске битке до измирења његова с Ђурђем Бранковићем и ступања на султански престо знаменитог султана Мехмед Кришчије, реметили су у многом које чему бурни и неочекивани догађаји. Оне грозне борбе турских султана од 1.402.—1.413. год. стале су много муке српски народ. У Угарској, као што смо напоменули, владала је грозна анархија. У интересу своје државе, Стефан је морао участвовати у распри турских султана и одржавати пријатељство с Угарском. За то видимо Стефана да непрестано потпирује распру турских султана и узајамно се потпомаже с Угарском. И на једној и на другој страни Стефан је постигао сјајне успехе. Али пријатељски односи Стефанови били су непопуларнији, него ли и сама помоћ турским султанима. Померање државног и духовног центра Србије на север, било је од велике штете за будућност српске народне државе. То се одмах увидело. За то Стефан у мало неје и престо изгубио. Његов брат, кнез Вук, стави се на

Digitized by Google

чело незадовољника такве Стефанове политике и оцепи му пола државе (1.409.). Сва је прилика, да се Стефан не би онолико ни упуштао у пријатељске односе с Угарском, да неје неочекивано дошао онај несрећни рат по Србију код Трипоља 1.402. г. и завада с братом Вуком.

Стефаново наслањање на Угарску, после ангорске битке, било је оправдано, јер турска ствар неје пропала у Јевропи, него је само поколебана, па је ваљало тражити јаког савезника против Турака. Али је Стефан учинио велику погрешку, што је уплео интересе своје државе с Угарском — да је његова радња улевала народу неповерење. Мађари су од вајкада били највернији пионири папства; мађарски су краљеви били најревноснији браниоци католицизма, па је и са̂м папа био на руци краљу Жигмунду, да се што тешње вежу односи с деспотом Стефаном и његовом државом. Без сваке је сумње, да је цео Запад увиђао опасност од турске најезде, па је морао водити озбиљна рачуна о Угарској и њеним савезницима, као непосредним суседима с турским царством. Што се тиче саме Угарске, она је имала великог интереса, као што смо и пре напоменули, да придобије деспота Стефана за свога пријатеља, јер је тиме њена опасност од Турака отклоњена. За то је све могуће уступке чинила, да би што јаче придобила деспота

Digitized by Google

Стефана на своју страну. Дакле, Стефан је, у сваком погледу, имао разлога, да се у то време наслони на Угарску, али је и Угарска имала не мање разлога, да има Стефана за свога пријатеља и савезника. За то нам може послужити као доказ њихово узајамно потпомагање у свима важнијим ратовима.

Од године 1.413.—1.427., Стефанови су односи према Угарској били још компликованији. Кад се ти односи не уоче добро, може се доћи до погрешних закључака, као што су неки историци и чинили. Ми и на овом месту помињемо, да Стефан у име своје државе неје имао никаквих обавеза према Угарској, изузев пределе између Саве и Дунава. А како смо дошли до таквог закључка, напоменули смо у току овога рада. Неки су историци ишли тако далеко, да су по оној фамозној Жигмундовој повељи, коју је издао у Тати 1.426. године, закључили, да је деспот Стефан признао врховно поглаварство *угарске круне над Србијом*. Пошто и тај једини извор нема историјске вредности, нити се по њему може и приближно изводити тако замашна ствар, као што је уступање Србије угарској круни у насљедство, те смо га одбацили, као по све сумњив. Према томе и с те стране, деспот Стефан излази као личност врло светла карактера у историји српског народа.

Digitized by Google

Стефан је одржавао пријатељске односе са свима својим суседима. То је доказ, да се Стефан неје слепо везивао за једну државу, него је одржавао пријатељске односе са свима суседним државама и народима, који су имали каквог додира с његовом државом, независно од политике какве друге државе. Према томе Стефан неје имао никакве обавезе ни према једној суседној држави од 1.402. - 1.427. године, до једино одржавање пријатељских односа.

Стефан је био српски владар, који је потпуно и свестрано схватио свој положај, задатак и време у коме се находио. Деспот Стефан је најпопуларнији владар у историји српског народа. Он је постигао сјајне успехе у свима правцима државног развитка Србије, наравно узимајући у обзир све околности онога времена.

Према свему, што смо до сад казали, завршујемо овај рад с најдубљим поштовањем према сени деспота Стефана Лазаревића.

Digitized by Google

Digitized by Google

ШТАМПАРСКЕ ГРЕШКЕ

НА СТРАНИ			СТОЈИ:	А ТРЕБА:
67.	11. ред	озго	e ercitum	exercitum
„		„	dissipareit	dissipavit
„	4. ред	оздо	29. јула	28. јула
„	1. ред	оздо	најјачи	нај јачи
71.	7. ред	озго	најзначнија	најзначајнија
„	10. ред	озго	исполел	исплел
72.	8. ред	оздо	помагали	полагали
77.	12. ред	озго	анькипьстѣу	анькирьстѣи
			браои	брани
„	„ „	„	громаименитааго	громоименитааго
77.	13. ред	озго	глагоы	глагою
100.	6. ред	оздо	између: комугоде и.....	нашех уметни одь.
„	7. „	„	усилат	усилость
„	2. ред	озго	Ђурђе у	Ђурђеву
147.	2. ред	озго	распѣнивь	расплѣнивь
202.	4. ред	озго	глаголојааху	глаголааху

Свуда је требало да стоји умро, а не умр'о, за тим трипољска м. Трипољска, косовска м. Косовска. На неколико места изостављена су поједина слова, али их је лако по смислу исправити, а на више места нису изашле или се не виде добро тачке.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Цена 1·50 дин.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google